

Ára: 700 Ft

9 771586 783007 2 4003

85
VÁRUCCA

Kohán Ferenc: No. 3. Vie silenciuse, 2022, acrylique, 11,4 x 16,8 cm

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XXV. évfolyam, 85. szám
2024/3

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel:
Grászli Bernadett,
a Művészetek Háza Veszprém
igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza Veszprém

Tartalom

Jenei Gyula: Vackoros, temető, svábos	3
Deczki Sarolta: Tenger, óceán	5
Zsille Gábor: Genius	10
Takács Nándor: Újmajor	11
Bánki Éva: Apalánya (részlet)	14
Simon Adri: Mint körbejáró zarándokutak	16
Kilián László: Retrogótika	18
Buzás Huba versei	21
Láng Eszter versei	24
Csorba Béla versei	28
Triceps: Tízezer karácsony	30
Falcsik Mari: Kisbolygó – III. könyv: ősz	35
Mohai V. Lajos: Ennyit tudtam biztosan	42
Farkas Wellmann Endre: Ahol a hősök élnek	49
Székelyhidi Zsolt versei	50
Télffy Ármin versei	53
Juhász Zsuzsanna prózái	55
Oláh András versei	61
Móger Tímea versei	63

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Szemes Péter: Dohánylevél-koszorúsok (Németh István Péter)	69
Mosonyi Kata: Horgony a mélyben (Turi Tímea)	72
Hörcher Eszter: Hamvazószerda (Falcsik Mari)	79
Bence Erika: Meg kell-e bocsátani? (Lugosi Viktória)	85
Murányi Zita: Szív alakú nyom a homokban (Janáky Marianna)	90
Németh István Péter: A dobozvilág dicsérete	94
Röhrig Eszter: Kohán Ferenc rajzai Párizsból és Budakesziről	106
Octavio Quintanilla versei	107
Jericho Brown versei	109
Charles Bukowski két verse	111
Senko Karuza: Nehéz jó férjnek lenni	113

A lap címlapja Kohán Ferenc alkotásának felhasználásával készült.

Kohán Ferenc (1967, Budapest) az Esterházy Károly Tanárképző Főiskolán tanult (1996–2000). Budapesten él és alkot. Egyéni kiállításai voltak:

- 1994 – Budakeszi Művelődési Ház, Budakeszi
- 1995 – Fiumei úti lakásgaléria, Budapest
- 1998 – Inárcsi Körgaléria, Inárcs
- 1999 – Inárcsi Körgaléria, Inárcs
- 2001 – Gold Art Kortárs Galéria és Bemutatóterem, Budapest
Óbudai Pincegaléria, Budapest
- 2002 – Újlipótvárosi Klubgaléria, Budapest
- 2003 – Vízvárosi Galéria (Budapest)
- 2004 – Párizsi Magyar Intézet: Kövek címmel
- 2007 – Óbudai Pincegaléria
- 2008 – Kortárs Művészeti Laboratórium
- 2008 – Pannonhalmi Bencés Apátság Galéria
- 2011 – Fotókiállítás, Pannonhalmi Bencés Apátság Galéria
- 2016 – Óbudai Társaskör Galéria
- 2018 – Musée Galerie Atelier Gaston de Luppé, Arles
- 2019 – Nyitott Műhely (Budapest)
- 2019 – Éditions L. Mauguin Librairie – Galerie, Paris
- 2020 – Tihanyi Bencés Apátság Galéria (retrospektív)
- 2022 – Éditions L. Mauguin Librairie – Galerie, Paris
- 2022 – Look Gallery Budapest
- 2023 – Éditions L. Mauguin Librairie – Galerie, Paris
- 2024 – Győr Cziráki Galéria

E-mail ferenckohan@gmail.com

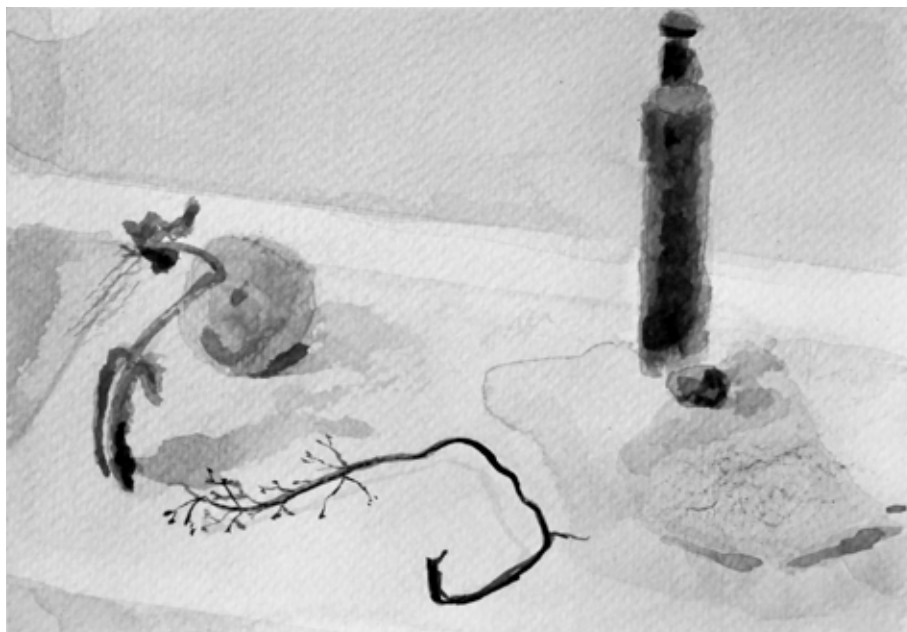
Mostani számunkban Kohán Ferenc festményei láthatók

JENEI GYULA

Vackoros, temető, svábos

vadkörte lesz az asztalomon. vackor. apró, zöld gyümölcs,
egyik harmadán a héj barnás-pirosas, ott mintha kicsi zöld
szeplők ütnének rajta át. a szára hosszú, az elszáradt
csészelevelek szabályos, ötágú csillagot formáznak. egy héttel
korábban szakítom a gyulafrátóti katolikus templom előtt.
terebélyes fa, bő termés. vasárnap délelőtt lesz, miseidő.
elkérem a feleségem mobilját, hogy néhány fényképet
csináljak, rögzítsek ezt-azt. nem tudom, mit és miért, csak hogy
jó lenne. végül is mindegy. az emlékképeket is őrizgethetném,
egyre halványabban persze. apukád nem református volt, kérde
feleségem. mert ez katolikus templom. tudom, még az autóban
kinéztem, hogy a másik, a mögötte lévő a kálvin-csillagos, de
úgy bontogatom majd ezt a települést, mint többszörösen
becsomagolt ajándékot. ahogy bekanyarodunk a főútról,
legelőször az tűnik föl, hogy amolyan alvó városrész új építésű,
módos házakkal, régig alig látni, pedig én a száz év előtti
falunak képzelem mindig nagyanyám elbeszéléseiből.
amilyen akkor lehetett, mikor apám született. a református
templom, ahol orgonanyíláskor keresztelték, zárva lesz.
a kerítéskapu is. úgy tűnik, nem üzemel isten háza. befotózik
a templomkertbe, a romos szomszédépület padlására is.
sok errefelé a bodzafa, a gyerekkorom is teli velük.
feleségemmel végigmegyünk a stációsoron, közben felvételeket
készítünk egymásról, a fodrozódó tájról. a kálvárián lévő keresztetek
nagyapám fiatalkorában már álltak, csak akkor még vas
krisztussal, amit majd a rendszerváltoztatás után bronzra
cserélnek. ezt később az interneten olvasom, miként azt is, hogy
a mexikói világbajnokság emlékezetes hat-nullás meccse után
verekedés tör ki a gyulafrátótiak és az ott állomásozó
szovjetek közt, s az egyik katona t-72-es tankkal agyontapos
egy helyi kőművest. a dombról erre is, arra is gyalogösvények
futnak, kacsaringóznak valamelyik településrész felé,
a középsőn átmegyünk egy másik, közeli magaslatra. előttem
a betyáros bakony ormai, erdők zöldje. mögöttem a város.
nagyapám szemével próbálok körbenézni. vajon mi az, ami
felismerhetetlenné módosul az előző századforduló óta?
s mi nem? enyhe szédület forgat, de nem a térben, hanem

a zivataros időben. először járok apám szülőhelyén. hol lehet az utca, melyik lehet a ház, ahol egykor laktak? vagy amelyik hajdani házuk helyén épül. megszólítok egy középkorú asszonyt, hogy hány kilométerre lehet tés. nagyanyám elbeszéléseiből, amikre gyerekként nem figyelek eléggé, emlékszem, hogy a dunántúli família egyik ága oda köthető. egyúttal azt is megkérdem, ismer-e jenei nevűeket. nem ismer, pedig régen a településen lakik. végül beérjük a temetővel. a sírkövek feliratait böngészem. a vezetéknevemet nem találok egyikén sem, igaz, nem módszeresen keresem. viszont sok a németes hangzású családnév. sok a sváb halott. előbb ezen lepődöm meg, aztán azon, hogy miért lepődök meg, s miért nem gondolok arra soha, hogy apai ági felmenőim közt lehetnek németek. hiszen sváb vidék, mondom feleségemnek. először járok majd apám szülőhelyén, és újra kell gondolnom ezt-azt.

Kohán Ferenc: No.10. Vie silencieuse, 2022, encre de Chine, 12,8 x 18,3 cm

DECZKI SAROLTA

Tenger, óceán

Tekergünk autóval keresztül a hegyeken, a tengerszinttől, Esteponától fel Ronda városáig. Elkavar a navigátor, és bevisz Marbellába, a helyre, ahová soha az életben nem akartam menni. Hajtson be a körforgalomba, és hajtson ki a harmadik kijáraton, mondja Dórika, a navigátorlány kb. hárompercenként, kanyargunk összevissza, minden utcasarkon egy golfklub, látunk vagy hatot útközben, ami pontosan hattal több, mint amennyit én az életemben látni akartam. Nagy nehezen kitekeredünk Tiborczfalváról, és irány végre a hegyek! A légvonalban hatvan kilométeres útból százhusz lesz, ahogy a szerpentinek kanyarognak. Egyre magasabbra érünk, bedugul a fülünk és megnyílik a tér. Hullámoznak a hegyek, amerre a szem ellát, márpedig jókora távolságot be lehet fogni onnan fentről; hatalmas, kopár, de lekerekedett hegycsúcsokat, bele a végtelen messzeségbe. Misztikus érzés, fenséges, a kanti értelemben, az érzéki valami érzékfelettit közvetít, valami nálunknál nagyobb erő sejtelmét és jelenlétét. Valahol ki volt írva a tengerszint feletti magasság, 1065 méteren vagyunk, és még megyünk felfelé. Nem vad hegyek ezek, hanem szelídebbek, néhol növényzet is található rajtuk. Sivatagos táj, az ember simán el tudja képzelni a lóháton nyargaló cowboyokat, harmonikaszót, Clint Eastwoodot.

Az autó ring alattunk, ahogy a tengerben az ember teste, ez a ringás Spanyolország. Lelassulás, ráhagyatkozás, hullámozás, belesimulás a hegyekbe, az útba, a tengerbe, a szélbe.

Három napig jöttünk autóval. Amikor kitaláltuk, hogy oké, vágjunk bele, akkor már drágák voltak a repülőjegyek, és amúgy is főszezonra szólt a meghívás. Mely nem csupán a szállást foglalta magába a tengerparton, lent délen, Esteponában, hanem feladatot is: kutyát etetni és sétáltatni, macskát, egereket és halakat szintén etetni. Oké, hát ennyi munkával el lehet lenni a tengerparton, ahol a szobába felhallatszik a tenger morajlása, a szemközti pálmafán papagájok csacsognak, a távolban meg sirályok óbégatnak.

A jószágokkal is gyorsan össze lehet barátkozni, noha vannak furcsa szokásaik. Tara kutya gondosan ügyel rá, hogy a nap huszonnégy órájából huszonnégyet folyamatosan láb alatt legyen, és arrébb kelljen taszajtani, ha mozdulni akarunk. Jámboran néz az emberre, majd nagy kegyesen arrébb húzódik, éppen csak kicentizve a köztünk levő távolságot, és hogy, hogy nem, legközelebb ismét csak ott fekszik a szék alatt, közvetlenül a lábam mellett.

Kiwi cicánál más a szerelem. Viharosabb, szenvedélyesebb. Arra ő is gondosan ügyel, hogy ha az ember a fürdőszobában intézné aktuális dolgait, akkor ott doromboljon a lába mellett, és lépni se lehessen tőle. Az odaadó cirmosból azonban kitör néha a vérszomjas fenevad, és ilyenkor a fürdőkádból mézárszékké változik. Egyszer egy apró kis madarat próbált megölni, amit még éppen ki lehetett szedni a fogai közül, noha rohangu vele ide-oda, és a kád is tele volt tollakkal. Máskor meg azt nézem, milyen kitartóan püföli ez a jószág a kád egyik kallantyúját ahelyett, hogy felpóposított háttal dorombolna a lábam körül. Kellett kis idő, mire leesett, hogy nem szeszély ez, hanem a biológia vastörvénye. Pofozgatja a lábával azt a kallantyút, dugdossa a fejét, harapdál – és egyszer csak meglátom a gekkót a földön. Gyorsan felkapom a macska orra elől, és próbálom kidobni a teraszra a növények közé, de a kis bolond kapaszkodik a kezembe az apró kis tappancaival. Lökök rajta egy nagyot végre, eltűnik, aztán meglátom a fürdőkádban a kis farkincáját. Körös-körül vércsöppek. Kiwi sértetten nézi, hogyan teszem tönkre a szórakozását, én pedig delegálom a meló további részét. Mit van mit tenni, repül a fark is a gekkó után, a vérfürdő eltakarítva, Kiwi pedig újra ott dorombol az ember lába körül, éjszakánként pedig átmegy pofozó harci gépbe.

És az illatok! Az a semmivel sem összehasonlítható délszaki, fűszeres levegő, a tenger szagával és párájával. Lágú és friss, nem győzi szívni az ember, nem lehet ezzel betelni. No meg a virágok, sokféle hars és élénk színben, a buja növényzet, a mindenféle egzotikus pálma, agavé, kaktusz, pozsgás, pínna, fa, minden. Kisimul az ember errefelé.

Meg lelassul. Autóval más utazni, mint repülőgéppel, amelybe beleül az ember, és egyszer csak leszáll vele valahol. Mindegyik utazás ugyanolyan, mint ahogyan a repülőterek is egyformák, jellegtelenek és ridegek. Az autó ring az úton, és az ember kapcsolatba kerül a tájjal. Különleges ritmusa és atmoszférája van, olyanok vagyunk, mint a vándorok hajdan, akik meg-megálltak egy-egy fogadónál. Mi pár óránként egy benzinkútra hajtunk be inni egy kávét, tankolni, kinyújtózni. Estére pedig keresünk egy kempinget, felverjük a sátrat, a sofőrnek kifejezetten jár annyi sör, amennyi belefér, de a fáradt Mitfahrerinnek is jólesik. Elájulunk gyorsan, reggel korán kelés, indulás tovább. Három nap az út, közben az autóban eszünk, élünk, és elfogy alólunk háromezer kilométer. Át Szlovénián, a Júliai-Alpokon, Olaszországon, a csizma felső részén, majd Franciaországon, délen, és végül hosszan le Spanyolországon.

Visongtam örömben, mikor átléptük az olasz határt, de annál nagyobb volt a csalódás: az út végig olyan, mintha Jász-Nagykun-Szolnok megyén keresztül hajtana az ember, semmi különleges, viszont rengeteg kamiont kell kerülgetni, akik néha elkezdnek versenyezni egymással. Estére a francia határtól 5-6 kilométerre találtunk szállást egy kempingben. Nézem, mindjárt telihold, hatalmas yukkák, 6,6 decis Birra Moretti a ke-

zemben – ha valaki két hónapja azt mondja, hogy a Riviérán fogok éjszakázni, elküldtem volna a fenébe. Ehhez képest a Riviérán éjszakázunk, aztán másnap reggel bevásárolunk, és irány Franciaország.

Ahol iszonyú dugóba keveredtünk a sztrádán, szemlátomást az egész ország aznap indult meg délnek, araszolgatás, kánikula. Amivel csak az volt a baj, hogy időre kellett volna érkezniünk, de ekkor már látszott, ez csak akkor menne, ha azt kockáztatnánk, hogy a sofőr kialvatlanul, fáradtan vezet. Újratervezés. Éjszaka egy spanyol kempingben, reggel egy jó café con leche egy kávézóban, isteni foszlós croissant-nal, aztán indulunk tovább.

Közben történt egy kis baleset: eltörött a telefonom. Totálra. A boromnak mellette hálistennek semmi baja nem lett, mikor lezúgott a hátsó ajtó, én viszont nyeltem párat, és villámgyorsan átgondoltam, mit lehet tenni. Legfőképpen semmit. Ahogy haladunk le délre, egyre inkább elengedem én ezt, majd megoldjuk otthon, mañana por la mañana. Ahogy az első spanyol utamon tanultam.

Mert az idő körbeér. 14 éve voltam először Spanyolországban, és akkor is több hétre, sőt, egy egész hónapra. És akkor is a lassúság jegyében: gyalog mentem 600 kilométert, három hetet a Caminón. És akkor láttam életemben először az óceánt, amit ismét itt újra. És akkor még csak buta-telefonom volt, most meg semmilyen. Akkor tanultam meg, hogy mañana por la mañana; a dolgok megoldódnak valahogy. Amikor ránk esteledett a német haverommal, akkor valahol a határban éjszakáztunk. Másnap reggel kávé akartunk csak inni, de belebotlottunk egy elhagyatott bárba, ahol frissen főzött kávé pont nem volt, de ládászám állt a pezsgő. Pezsgős reggeli a zarándokúton, mert ha már belevágtunk, adjuk meg a módját.

Aztán volt olyan, hogy nem találtam éjszakára szállást, mindenhol telt ház volt. De az egyik helyen egyszer csak észrevettem az úton megismert barátaimat, akik szereztek egy ágyat nekem valahogy. Valahogy minden megoldódott, mañana por la mañana, ki lehet bírni pár hetet telefon nélkül, még jót is fog tenni. Fényképezőgépet, kártyaolvasót, laptopot hoztam magammal, ezzel elleszek.

Ez a remény zakatolt bennem akkor is, amikor a kocsikulcsot keresgéltük valahol Velence-külsőn. Beálltunk egy parkolóba, beszaladtam, B. pedig kint marad cigizni, és a telefonján nézelődött. Aztán indulnánk, de igen ám, a kulcs nincs sem az autóban, sem a sokzsebes nadrág bugyraiban. Nagy levegő. Áttúrunk nadrágot, autót, mindent, amerre jártunk és még a szemközti kuka tartalmát is átnézzük darabról darabra. A parkolóval szemben egy felirat, mely a tolvajoktól óv.

Büdösek vagyunk, fáradtak, kialvatlanok. Az előző éjszakát egy parkolóban töltöttük Montpellier előtt valahol, mert nem volt már egyik kempingben sem hely. Ebből okulva most előre foglaltam Velence alatt, vissza is jeleztek, volt öröm – csak valahogy oda kéne érni. A sofőr már hallotta

messziről a söröskorsók koccanását, én pedig egy jó pizzáról álmodoztam már napok óta. B. szerint Spanyolországban istenkáromlás lett volna pizzázni, ott halat, herkentyűket meg paellát kell enni, sonkát, ilyesmit. Nem volt ebben hiba, még fogytunk is, annyit ettünk, de azért megörültem, hogy Olaszországba érkeztünk végre, mert itt végre nemcsak komilfó a pizza, hanem kötelező is. A sofőr is belátta, hogy hamarabb szabadul, ha enged.

De Velence még 100 kilométer, és hogy odaérjünk, el kéne indulni. Kéne a kulcs. De az egyik Budapesten, a másik pedig ismeretlen helyen, és nagyon remélem, hogy nem idegenek kezében, akik csak arra várnak, hogy feladjuk, ott hagyjuk az autót, lezáratlanul, vagy hogy elaludjunk benne. A pánik kerülget, de fegyelmezetten latolgatjuk a lehetőségeket, hívogatjuk az ismerősöket, újra meg újra átnézünk mindent. A mély kétségbeesés váltakozik a reménnyel, hogy a dolgok megoldódnak valahogy, így kell történnie most is, ahogyan annak idején a Caminón. Amikor már azt hiszi az ember, hogy vége, ebből már csak ügyyel-bajjal lehet kijönni, rossz lesz, fájni fog – akkor valahogy mégis kisimulnak, elrendeződnek a dolgok. Aztán, ahogyan a filmekben, egyszer csak robbanás van, öröm, megkönnyebbülés. Egy még nem feltúrt helyen lapult a kulcs, ugrott is be a helyére, és andiamo! Az idegek lassan lazulnak el, kell hozzá a sátor, a keményre fűjt matrac, a tusolás, de főképpen a legtökéletesebb kör a világon: egy pizza.

Akkor, 14 évvel ezelőtt láttam ilyen végtelen, hatalmas tereket először: ahogy gyalogoltam a Mezetában, fent, északon, napokon keresztül. Tehéncsordák, pár lelkes falvak, régi kőházakkal, bárokkal, ahol meg lehetett inni egy kávét és enni egy szendvicset. Hőség és a valószínűtlenül kék ég, tágasság, melybe kezd megérkezni az ember lelke is lassan, ahogy halad előre. Kezd kiszabadulni az otthoni szűkösségből, béklyókból, és felszabadulni szép lassan. Mañana por la mañana.

Más az élet ritmusa, későbben kel a nap és későbben is nyugszik, más-hogyan tagolódik a nap, mások az ízek, az illatok, a nyelv. Szép lassan bele lehet ebbe szokni, mint ahogyan abba is, hogy az ember járóföldben méri a távolságot. 28 kilométerre jött ki egy napi átlag, ebben aztán volt olyan is, hogy csak 14-et mentem, de olyan is, amikor 44-et. Hangulattól, fáradságtól függően, és hol egyedül, hol népes társasággal, olaszokkal, spanyolokkal, japánokkal, franciákkal, németekkel. Lassul a világ, ring az ember a tájban, araszolgat előre, és egyszer csak odaér a világ végére, Finisterrére az óceánhoz.

Először csak foltokban látszik fentről a roppant nagy kékség, aztán lemegyünk a partra, melyet teleszórt a víz algákkal, kagylókkal, és sutty, bele. Szív, dobál, löktet, fodrozik, csapkod, forr a víz, ez a roppant erő és energia. Az egyszeri zarándok a Hajdúságból, a Kati-értől startolva borzongva áll az óceán partján, nézi a habokat, a kavargást, és beleszédül

ebbe a hullámzásba, a fenségesbe. Cadiz alatt sárga homokra csapnak ki a habok, fehérén áttetszőn, de a víz smaragdzöld, lágy és friss. Olyan az óceán, mint egy játékos kedvű medve: nem akar bántani, jókedvű, szelíd, pajkos, de érezni az erejét, és el lehet képzelni, milyen, ha tombol. Rohanok bele, ugrálok, mártózom, hagyom, hogy felkapjanak a hullámok, melyek néha tarkón is csapnak. Fortyognak körülöttem, örülök neki, a viszontlátásnak, 14 év után, eljöttem hozzád ismét, drága régi barát, tengeróceán.

Országokon keresztül, az autóban ringatózva, falva az utat, belelassulva a tájba. Dél felé haladva át a sivatagon, hatalmas fennsíkokon, a távolból látva a Sierra Nevada havas csúcsait. Néptelen utakon, száz kilométereken át a hullámzó hegyekben, ég és föld között valahol, végtelen terekben. Ereszkedve a tenger felé, melynek kékje néhol fel-felbukkant már útközben, de csak Esteponában mártózunk bele, és hagyjuk, hogy átjárjon az a jó déli nap és a hűs víz.

Belelassul és beelényegül az ember pár nap út után az elemekbe, a puszta vanba. Elhasználunk legalább 30 deka fokhagymát, több csokor petrezselyemzöldet. Hamar elkészül a kagylós, polipos, garnélás tagliatelle, és nem lehet megenni, míg a világ világ. Kiül az ember a teraszra, távolban a tenger, a szél csattogtatja a pálma leveleit, Tara körbetekeredik az ember lábán, Kiwi átmászik az asztalon, és felugrik a kerítésre, a szél hozza-viszi az illatokat, Finisterrétől Esteponáig. Körbeér az idő, hullámzik a táj és a világ, mélységek, magasságok.

Hegycsúcsok, tenger, óceán.

ZSILLE GÁBOR

Genius

A hely szelleme költözködik,
elege van a városból,
rá sem ismer az utcákra,
az új lakók nyelvét nem érti.
Mint a német orvos, aki
harminc év kutatómunka után
visszatért germán földre Amerikából,
de már nem találta a hazáját,
és most Hévízen építkezik.

A hely szelleme vidékre megy,
dobozokba rakja a verseskönyveket
és a prózát, de a várostörténeti
műveket egy szelektív kukának adja.
A kísérlet neve átültetés,
a szellem megpróbál illeszkedni,
gyökeret verni valahol máshol,
otthonná fejleszteni a magányt.
Egy másfajta idegenség évei jönnek,
de kivel, de hol, a helyek elfogytak,
nincs hová menekülni a világ előtt.

Egy másfajta idegenség helyszíne kéne.
Talán egy zsákfalu a határvidéken,
minél kevesebb lakossal.
Talán egy térerő nélküli erdősáv
valami félreeső völgyben,
ahová nem jutnak el a felkérések,
ahonnan nem lehet elküldeni
közlésre a verset.

TAKÁCS NÁNDOR

Újmajor

Alkonyi kísértet

Még ha későre is jár, rászánjuk
magunk a sétára, el az agg nyárfáig.
Felismered apádat, ha megrázkódik
a szélben? Nejlonszatyra cafatokba' lóg.
Sírjunk vagy ne vessünk? A vadrózsa
kis híján leszúr. Ide, ha elvérzünk, nem
jönnek temetni, s a vadak tömhetik bendőjük.
Beborul az ég. Hullánk elázik a színen,
de csak sötétedéskor kezdünk el aggódni.

Dögvészpremier

Az égzengés nem csillapodik.
Felhőfüggöny borul a nyakunkba.
A majorban felbőgnek a marhák,
a férfiak tetőt foltoznak sietve.
Vagy színpadot ácsolnak? A kalapálás
visszhangzik a tájon, hívogató ritmusa
elüt a bőgéstől. Kik nekünk e marhák,
hogy megsiratjuk őket? Kedvünk oda mégis.
Micsoda közönség! Bűrök és csalán
összenevetnek a parton.

Háttérsugárzás

Napon száradt marhafarbagó,
 a trágya üszkös hegyei, rajtuk
 csóka-, varjúbanda, seregélykohorsz,
 égboltimádat a fekete szemekben.
 Galambok versenyeznek párban,
 a rétihéjának kövérek, nagyok,
 ő egérre és pocokra les,
 kavarja a levegőt a lucerna fölött.
 Kitikkad az ürülékhalom, a férgek
 visszabújnak járatukba, meggondolatlan
 dugták ki a fejüket, szerencsájük,
 hogyha megmaradt. A dolmányosok
 még napoznak kicsit, az ölyv fájröntöt kiált.
 Csonkított tetem hull alá nyomában,
 fej nélküli énekesmadár, dala odalett,
 a ragadozó torkában dobog. Szelíden,
 szivárványosan feltűnnek a melléknapok,
 a dögevők elkotródnak a színről. Feketén
 és zsírosan csapkodnak szárnyaik. Vályúhoz
 kondul a kolomp a marhatelepen.

Lelépés

L. Bloom és S. Dedalus emlékére, James Joyce-nak

Szállóige lesz valahány szitok.
 Szaharai szél karolja fel, miután
 a földre taszított. Fent hagyom a port
 ruháimon. A szeméttelképig másfél
 kilométer. A trágyadombig annyi sem,
 lépésben nem tudom kifejezni, a változó
 ütem átszámíthatatlan. Hacsak
 nem fordulok vissza, és kezdem előlről.
 De arra ki vágik? Így is kivagyok.
 (Vége)láthatatlan sorban egy csavargó,
 ki szemmel hizlalná a kiszáradt vidéket.

Tavaszi hullás

Rekedten csahol a kutya a majorban.
A marhák fülében vérszívó legyek
döngenek, nem tudják őket elhessenteni.
Lábunk előtt a vakond felnyomja a földet.
Képtelenség nem odafigyelni, hullámszik
a csalán, a galaj. Valahonnét dögszag árad.
Rétihéja veri a lucernát, hátha vacsorája
föladja magát. Savanyú port szitál a szél,
biztosan a trágyadombról. A varjak
elmerülnek benne csüdig, majd tapsunkra
felszállnak, jóllakottan és ezüstösen.

BÁNKI ÉVA
Apalánya (részlet)

Már kislánykoromban rá kellett ébrednem, Nagyanizsán nemcsak élők, hanem halottak is laknak. A téli ködben elvérző falvacskák, Kiskanizsa, Palin, Bagola, Galambok felé vezető utcák is a múltba vezetnek. De kinek-minek a múltjába?

Apám, aki csodálatos módon túlélte a második világháborút, nem igazán szerette a parasztokat. Nem értékelte a falusi élet örömeit, a né-ném-bátyám világot, a tenyeres-talpas Borcsák világát, ahogy a tavaszi virágba borult mezőket, a betakarított széna illatát, a hosszú, kedélyes mustkóstolgatásokat sem... Emlékszem egy régi szüretre a Kaposvár melletti Szent György-hegyen. Apám egy kockás pokrócon heverve hallgatta a Szabad Európát, és közben szidta a szúnyogokat, az egész mindenséget, Kádárt, az egész pereputtyát, és lepisszegett mindenkit, aki rizlingről, otellóról, kacsolásról, metszésről és más bizarr furcsaságokról mert beszélni.

Még hogy kacsolás! Mennek a parasztok kacsolni... ugyan ki hiszi ezt el? A tarhonya a tarhonyafán nő, a kávé a kávéfán, a jó bort a franciák csinálják... legalábbis apám így vélte. Falun csak vérszomjas lúzerek élnek, akik pálinkát iszogatva, hangosan dajdajozva ünneplik az állatok halálát.

Minden falu a kín és félelem birodalma. Mogorván sötétbe vesző, homályba elvérző, beláthatatlan. Apám egész életében így gondolta.

Miért utálsz annyira a falvakat, kérdeztem tőle, hiszen kislányként neveltségeseznek tartottam a félelmeit.

Minden állat érzi, ha le akarják vágni – ennél többet apám nem volt hajlandó elárulni. A disznó is sír, ha rá kerül a sor... Ő erre a vérszomjas, szörnyű világra nem kíváncsi.

Apámmal ellentétben én a falusi világot varázslatosnak láttam. Az iskolánk Nagykanizsa főterén állt, közel a buszmegállóhoz, a velünk párhuzamos osztályba csak falusi gyerekek jártak, ők voltak a „bejárók”. Hajnali ötkor keltek, segítettek megetetni az állatokat, aztán fél hétkor ott álltak a buszmegállóban, indultak Kanizsára. Sokuknak már hét óra előtt beérkezett a busza, úgyhogy egy órán át fogócskáztak a hajdani vár köveiből épült, visszhangos iskolában. A tanárok, köztük pedagógus édesanyám is, minden reggel elszörnyedve vették számba, mi mindent borogattak fel. Még a kukát is, hát nem örület? Szabadok voltak, zabolátlanok, és én úgy irigyeltem őket, mintha nem kopott buszokon, hanem lóháton járnának reggelente. Mit nem adtam volna, ha elmehettem volna hozzájuk vendégségbe. De ez elképzelhetetlen volt, a bejárókat senki sem vette komolyan.

Ők sem hitték el, hogy meghívhatnának magukhoz egy városi gyereket.

Engem gyűlölt az osztályfőnököm, az osztálytársaim nem szerettek, ezért a mindennapos megaláztatások elől gyakran felosontam az iskola padlására, és a kisablakból figyeltem a főteret, a vörös csillaggal ékített városházát, a Centrál Szállót, a hajdani színházat, a piacot és mindenekelelőtt a buszpályaudvart.

Turbékoló galambok közt hallgattam a buszpályaudvar tájszólásban recsegő hangosbemondóját. A számban morzsolgattam, kóstolgattam a neveket. Rigyác! Tekenye! Boldogfa! Pölöskefő! Beszállás! Öt perc múlva indul a busz az ötös beállóról Galambokra! Én szerettem ezeket a különleges faluneveket, lejárt határidőnapló szélére írogattam fel őket. Boldogfát és Pölöskefőt le is rajzoltam. És arról ábrándoztam, egyszer eljön a mi időnk, lebuknak a vörös csillagosok, az osztályfőnökök, ahogy eltűntek egyszer s mindenkorra a Zalát birtokló Battyhányak is. Még néhány év, és nem lesznek köztünk hatalmasok. De ezek a nevek, ezek a varázsos falunevek mind megmaradnak.

Ha kihajoltam volna a padlásablakon – ezt nem lehetett – láttam volna, ahogy a piacról hazainduló asszonyok felkapják a kosaraikat, és nagyszoknyásan „Rigyác! Rigyác!, Galambok! Galambok!”-kiáltásokkal szaladnak a buszokhoz. Nyaranta kék volt a lábuk a vastagon kigyózó erektől. A két nagy elemózsiai zsák, a mellük büszkén himbálózott a derekuk körül. Mikor megy a busz Eszteregnyére? A pacsei busz elment? A városiak csak mosolyogtak. Micsoda ízek! Micsoda nevek! Jókedvemben egy kártyanaptár hátuljára jegyezgettem a levadabb, legviccesebb faluneveket: Böde, Vasboldogasszony, Zalaboldogfa, Gelse, Pacsa, Galambok, Börzönce, Eszteregnye, és a legszedítőbb mind közül: Garabonc. Mint valami réges-régi ráolvasás.

Pedig akik először ropogtatták meg Börzönce vagy Garabonc nevét a szájukban, akik megalapították ezeket a mesés nevű falvakat, azokat mind kiirtották vagy elüldözték a törökök. Csak a nevek maradtak, a sok urdu-murdu, ordoc-mordonc, kóstolgatni való falunév. Nyilván a török háborúk után betelepülő svábok és horvátok is élvezettel ropogtatták őket. A szavak túlélnek mindenkit. Ezek az igézetes falunevek megmaradnak akkor is, ha a hatalmasok, a grófok és párttitkárok eltakarodnak. Eljön a mi időnk? Ma bármikor beülhetnék a kocsiba, és felkereshetném Börzöncétől Pacsáig, Boldogfától Garaboncig a varázslatos nevű zalai falvakat.

Az a rögeszmém, nem találnék túlélőket bennük.

SIMON ADRI

Mint körbejáró zarándokutak

„A munka azonban nem mindig ment könnyen. Előfordult, hogy a keselyűk akkora tömegben érkeztek, hogy egyetlen élő tollhegyként omlottak a maradványokra, és lehetetlen volt befejezni tőlük a darabolást. De ez a ritkább eset volt. Többnyire sikerült elég ideig távol tartani őket. Amikor végre tízéves lettem, nekem jutott ez a kellőképpen férfias feladat. De más dolgom is akadt. Anyám rám bízta a koponyatetőről lenyesett hajcsomót, én pedig leadtam a kolostor egyik szerzetesének, aki összegyűjtötte a halottak haját a jó újrászületésért végzett szertartásokhoz.”

Kiss Péter Attila: Jövő tavasszal

Csobog a hullámzó idő, a folyó vize itt könnyebb, mint máshol, elmosott akvarell a felszín alatt az iszap- és agyagfelkeveredés. A kőpadok éjjel is okádják a meleget, a hőtömbök mint forró betonkockák hevernek a tereken és a parkok bokrai közt. Ha elmegy az áram, leáll a klíma, az összes szervert, roskad az élet. De ez mégsem India még, nem is Jemen, nem Belső-Ausztrália, nem Andalúzia, nem a bombayi nyomornegyed pokla, nem mekkai haláltúra, csak felforralt közép-európai ősleves. Megtart a porzó föld, talp alá hevernek roppanó gallyak, kiégett fű. Vékony jégen táncolsz a tér egy jelentéktelen és lázasan jelentőségteljes pontján, tízezer kilométert utaztál egy totemisztikus törzsi szertartásra, hogy közelebb kerülj ittléted végső értelméhez, de megint a rossz úton indulsz.

Halálod után a levegőbe temetlek, hogy könnyű legyen az Ég neked, és könnyű az újrászületés. Tested majd éles késsel feldarabolom, a Gouqu gleccsertó vizében tisztára mosom és a parti szikladarabokkal egy rézüstben összezúzom. Lesz nálam zsákban árpaliszt és kukoricazúzalék, amit összedolgozok a hússal, hogy magába szívja a vért, azután szétszórlak a sziklaszirteken és a Gouqu gleccsertó partján, hogy elhordhassák földi maradványaid a keselyűk. A hegyről nem látszik a hőség, a por. Nem látszanak az utcán heverő holttestek. Hétezer méterről nem látszik a halántékon futó vércsík, nem látszik az áradat, a hömpölygő emberfolyam.

Magadból indulj, magadba térj vissza. Mint körbejáró zarándokutak.
Középpontod az egyetlen pont, ahol helyedre lelhetsz, szellemed kútfor-
rása
e megtalált és majdnem végleg elvesztett hely szelleme.

Talpad alá heveredik a damaszkuszi út.
A megnövő árnyak közt járva kapaszkodsz egy pókfonálba.
Hallgasd a kövekben a vízerek szivárgását. Hallgasd, ahogy feltámad a
szél.
Éberen figyelj lélegzeted útját, a megiramodó vért a szívekben,
csontod roppanását az idő őrlőfogai alatt.
Úgy figyelj gondolataid, mintha kívülről látnád, képkockákat egy film-
vásznon, és amikor akarod, megállíthatod a filmet.
Akkor megállítod az időt, mint az istenek.
És körbevesz az örökéj csendje és a terméskő falakból áradó ragyogás.
Majd kilessük pirkadatkor a folyón a kérészek lélekvándorlását,
csak evezőnk csobbanása töri meg a csendet, miközben a horizont vörös-
leni kezd,
fellobbanó tüzek az alföldi tanyák fölött.

Kohán Ferenc: No. 8. Vie silenciuse, aquarelle, 11,4 x 17,4 cm

KILIÁN LÁSZLÓ

Retrogótika

Genius loci Veszprémben

A retró olyan, mint az örök visszatérés. Manapság is szeretünk tobzódni az ilyen-olyan retrókbán, a nosztalgia sorozatosan felüti a fejét kultúránkban. Szeretjük felcímkézni réges-régi vagy közelmúltbéli időszakainkat az aranykor billogával. Miként a hatvanas-hetvenes évek szellemének és külsőségeinek felidézgetése ingathatatlanul divatozik, úgy elődeinket, szep-szüléinket is jellemezte efféle mánia.

Nevezetesen a gótika.

Magyarhonban a gótikus tárgyi örökség szinte szőrén-szálán eltűnt. A törökidők az ország közepéről kisöpörtek csaknem minden ilyen lak-helyet, templomot. Mutatóba a néhai királyság területén csak a nagyon északi, nagyon keleti és a túl nyugati területen maradtak meg épen az e művészeti stílusban épített műreamek.

Aztán jött a hullámverés.

Veszprémben is. Habár mutatóban maradtak a gótika korából emléke-ző kövek, az Anjouktól Mátyásig virágzó stílus beleveszett a nagy barokk építkezési kedv pompás templomainak, palotáinak rengetegébe. Megma-radt a bazilika szentélyblokkja, amit akkor illesztettek a régi, román stílú főtemplomhoz, amikor 1276-ban a kiskirályok dűlása nyomán a fél vár leégett, romba dűlt. Megmaradt a Gizella-kápolna emeleti részén néhány boltívköteg, de sokat egyikkel se törűdtek századokon át.

Aztán jött a jeles fordulat. A K und K legfényesebb évtizedeiben Ma-gyarországon is becsűlete lett a hűsi múltnak. A régi dicsű századokat, az éppen aranykornak tekintett idűket rehabilitálni erűteljes törekvűs lett. Igazolni historikus jelentűsűgűnket magunknak és a birodalomnak mozgalommá lett, amit a konjunktűra révűn fedezni is lehetett. Pótolni lehetett az emlékek tárgyi kifejezűdűseit. Még azt is pótoltuk, ami a maga kűzvetlen idejűben is hiányzott.

Ekkűnt kerűlt az építűszek és építűtetűk látűkűrűbe a gótika. Így vűlasz-tottűk ezt a stűlust a veszprűmieek is. Ebben a lűzban jűhetett lűtre ilyen kűllemmel elűszűr az Angolkisasszonyok iskolűja, rendhűza és templo-ma, a Regina Mundi 1860-ban. Az impozűns és kiterjedt épűletegyűttest, mondűjűk, Tudor stűlusban kűszűttűk el az Iskola utcűn. Az új, nűneve-lűsre lűtesűtt katólikus intűzműnyt Ranolder Jűnos veszprűmi pűspűk szorgalmazta, lűtrehozűsűt és műkűdtetűsűt minden rendelkezűsűre állű eszkűzzel tűmogatta.

Néhány évtized és a közelben másik neogótikus remeklés nőhetett ki a földből. A püspökkert (ma színházkert) déli szélén épült meg 1901-ben a Jószágkormányzóság. A fellendülés jóvoltából éltek a lehetőséggel Hor-nig Károly püspök és Rainprecht Antal kormányzó, hogy külön helyre költözhessen a főegyházmegye gazdálkodásának központja.

A hullámverés azonban – igaz kisebb hullámokkal – folytatókat vont magával. 1902-ben saját tervei alapján építtette át a Vár utca 3. alatti há-zát Pápay Viktor festőművész és művésztanár. A várba felfele kapasz-kodó utca elején csúcsíves bejárati ajtót alakított ki, és az oromzat felső szélén futó stukkópárkány hosszanti szalagmintázatán is gótikus formák szaladnak végig.

Ha a „teligótika” idején tűzvész nyomán változott át csúcsívessé a ba-zilika szentélye, akkor ugyancsak tűzi pusztítás következtében alakulha-tott neogótikussá a Tejfalussy-ház (Vár u. 35.) Miként azt a helyi fáma mondja: Veszprémben vagy fúj a szél vagy harangoznak – a szél meg seb-bel-lobbal sokasítja a lángokat. Az 1909. április másodikai nagy várégés több házat tett tönkre, köztük az addig barokk jegyeket viselő, az éneklő kanonokok elhelyezését szolgáló házegyüttest. Helyreállításakor egészen új megjelenést kapott gótizáló stukkódíszekkel, tetszetős stílusban egyező sarokoszloppal.

Az egyházi nagy építkezések mellett Pápay Viktor példáját más polgá-ri személy is követte jóval nagyra törőbb elképzelésével és persze a már javában dúló szecesszió közepette vagy ellenére. Rupert Rezső ügyvéd, képviselő, politikus bérházat építtetett neogót stílusban. A stilizált csúcsí-ves ablakokkal, stukkómotívumokkal ékes háztömb másként is építészeti bravúr, minthogy az Ányos utca és a várdomb közötti igen jelentős szint-különbséget leküzdve valósulhatott meg: bejárattal lent az Ányos utcá-ból és fenn a Vár utca elején is. A Rupert-ház 1915-ben készült el – egy neogótikus/retrogótikus sokemeletes bérpalota, az ódon múlt és a polgári szellem eredeti egyesítéseként.

Szerencsés veszprémiként szinte valamennyi itt felemlegetett gótretró hely falait gyakorta megcsodálhatom. Sűrűn eszembe ötlenek a jószág-kormányzóság (ma Eötvös Károly Könyvtár) kapuátjárójában a meny-nyezeti gerendázatnál sorakozó mívesen is diszkrét koszejei. A Regina Mundi-templom épületteste és karcsún elegáns tornya olyan szemérme-sen simul bele az iskola- és egykori zárdablokk ölelésébe, ahogy Párizsban a Sainte-Chapelle az Igazságügyi Palotába.

A várba menet balra a Rupert-háznak csak a felsőbb szintjei látszanak, de a turisták előszeretettel fényképezik együtt a Tűztoronnyal azt a gót domborításos oszlopot, amely valaha a Rupertben lakók kazánházának kéménye volt. Minthogy már nem száll fel belőle füst, az ember kísér-tésbe esik, talán Oszlopos Simeon prédikálói kőszála vándorolt el idáig Telnesinből, a Közel-Keletről.

A vár kaptatójának jobb oldalán – szemben a felső Rupert-ház bejáratával – a Pápay Viktor-féle gótajtós, gót szemöldökös ház meredez. Ugyan Cholnoky Jenő kárhoztatta eleget az addigi környezettől idegen betoldást, mióta a Vár utca 3. és 5. között áll a Hősök kapuja, a történetiség még ősibbnek, még készebbnek látszik, mint amilyennek e tájék kinézhetett a 14. és 15. század fordulóján.

A bazilika tornyok alatti bejáratával átellenben a barokk szomszédok közé ékelődve könyököl a Tejfalussy-kanonokos neogót, bordás-tornyocskás „műtárgy”. Most az érsekségi ingatlanok rehabilitációjával ez az épület is friss éleket, friss színeket kap: a gótikus már retró helyett jelenként megélt, élő egyenes valósággá változhat

Retró?

Ellenkezőleg. Közvetlen és konkrét.

Utóirat:

És hogy miért emlegetem a hely szelleme taglalásakor Telnesint meg Párizst?

Csak az tudja, mit jelent otthon lenni, aki tudja, milyen időzni másutt.

Kohán Ferenc: No.41. Vie silenciuse, 2023, fusain, 40,5 x 51 cm

BÚZÁS HUBA

A Bakonyban

valahol ott, ahol a fák oly óriások
és alkonyi ködök párája hömpölyög,
forrás bugyog, a kelő holdra tátog
a lomb közül egy álmos nyusztkölyök,
csalít zizeg, szarvastorok

hörög s a csend a vágynál kéjesebb, örök,
mint kísértet, csak árnyad imbolyog,
cseppenként hullnak rád, elébed
levelekről a záporok...
ki vagy? rongyokba tépett,

mit hagysz magad után, pár tűnő lábnyomot?
ki öntözöd a fűzfavenyigéket,
iszol, előtted tán egy őz ivott,
eszmélsz, hogy élsz, bár szinte éget,
míg kortyolod... valahol ott

Óváros tér

veszprémi capriccio

leszálltál valaha „világutazó” e város
széljárta pályaudvarán aranyőszön?
mikor már gesztenye hullik a parkban,
de még a nők mosolyában a nyár:
selyemjuhok legelésznek?

világtérképen persze hiába keresnéd,
kisebb léptékűn fecskemoszat,
de nékem járdasziget e táj,
otthon, olykor menedékem,
köszönget a dinnyeecsősz,

szomszédom lánya is csercsés rokolyában,
 a fűevők, meg az éjjeliőr...
 ej, mások erre a csókaszemek!
 ádámalmám mocorog le-föl,
 mikor megállok e téren:

gyerekhad játszik épp a Zsuzsanna-szobornál,
 ásítanak a Piazza Café
 fakó ernyői alatt ebéd
 után a tisztviselők és
 pár pap bőfönyézve – csitt! –

a tűztorony órája zenélve üt egyet,
 odébb is kő-Homokóra hamargat,
 siessenek, oka sincs, hova még,
 hisz itt megállt az idő, csupán
 e látszatlét lumineszkál

A Kornyi-tónál *emlékezés egy régi nyárra*

fából faragott alakok... heverészünk... fönn kabasólyom
 húz át Badacsonytól lassan a Káli-medencén,
 Hegyestűn túlra követheti szem,
 ott fészkel tán a csicsói rengeteg erdőn...
 míg itt a csuhé a hónom alatt

már-már kivirágzik, halk brekegés bűg, hallik a sásból,
 lúdbőrzik a víz, békák tutajoznak a tükrén,
 szívemből vérzik a réti fűzény
 s a Kőtenger kövein meghibban a hőség,
 beomlik az ég, lucsozik a szem,

sok éve sikoltom... fáj, de a csak csontváz ölelése
 a csúf, sohse volt szerelem, közönyét temetetlen
 épp itt – eme tájban – földelem el,
 legyen emléke a héjakút meg a vérfű,
 tavasszal a sápadt kankalinok,

remegjen a nyárban csókként este a vízi peszérce,
szálldossanak ősszel a szittyó szirmai rég hűlt,
hazug ölelések árnyaiként
és majd, ha eljön a tél is – ártani készen –
havazza be tán örökre e tájt...

szobrok... heverészünk.. már oly távoli pont az a sólyom,
nagyobb szárnyak suhogását hallom a csendből,
elhallgat a békadalárda – pszt, csitt! –
a lomha este a sziklatűre leszáll és
egy nő fut az úton, távolodik

Kohán Ferenc: No.12. Vie silenciuse, 2022, encre de Chine, 12,8 x 18,5 cm

LÁNG ESZTER

Ablakomból

virágzik a hárs
szent iván napját várja
a piac utca

az esti fények
szétgurultak az égen
narancsragyogás

hajnalodik már
széttöredezik a táj
éjsötét burka

Debreceni ablakomból

az ágak között
bekandikál az utca
földre terített arany
a sárga lomb

Konyhában

a poézis ül egy debreceni konyhában
és a poétikai tartalmat keresi
a homlokok mögött
miközben a költő palacsintát süt
prózai helyzet ez a javából

Debrecen, tiszta időben

A műtermem a tető alatt van,
mosókonyha, szükséglakás volt korábban,
hogy használni lehessen,
alaposan rendbe kellett hozni,
de télen hideg, nyáron pedig
mint a szauna, olyan forró.

Papírért Májerhez járok évtizedek óta,
meg különféle egyéb kellékekért,
mindig végignézem az árukészletet,
szeretem a friss papír szagát,
fel is vágja nekem méretre.

Kereteket Péter Gábor készít,
amilyet csak akarok, keskenyt
és egyszerűt az ízlésem szerint,
kedvezményt is ad, becsüli a festőket.

A képbeadásra Durucskó figyelmeztet,
ír vagy felhív, nehogy elfelejtsem,
ha kell, elviszi a munkákat és visszahozza,
bajban jó barát.

Nyomatni Sünihez megyek vagy Timmer Lacihoz,
attól függ, mire futja a pénzem,
kiállítani meg leginkább elhagyom a várost,
oda megyek, ahova hívnak.

A városi előljárók semmit nem tudnak
a munkámról, nem kíváncsiak rám,
de a barátok, jó ismerősök s az idegenek is
drukkolnak a fészbukon keresztül.
Lehet, hogy a város is a netre költözik?

Az én utcám a Piac utca,
innen megyek el és ide érkezem,
itt állok esténként az ablak mögött,
ha látni akarom a külvilág fényeit.
A városi lámpák nem olyan erősek,
hogy elfognák a csillagok sziporkáit,

s főnixmadarunk sem száll fel
a szökőkútról az égre hajnalban
s nappal sem, nemhogy éjszaka,
csökkent szárnya mozdítani se bírná.
Mégis szép ez a város a régi, még
megmaradt polgárházaival, s a hold
s a Vénusz a város fölött tiszta időben
nekünk is ragyog.

Otthon vagyok

November elsején körülraktam mécsesekkel
Sándor hantját, ahol majd én is nyugszom,
és elmentem Bényi sírjához és Rigaszéhoz,
aztán Béres Bandi bácsi, Burai és
Tar Sándor következett.
Rendbe tettem Afnan asszony hantját is,
lesöpörtem róla a faleveleket,
a homokba szúrtam a gyertyákat,
és körbekerítettem teamécsesekkel.

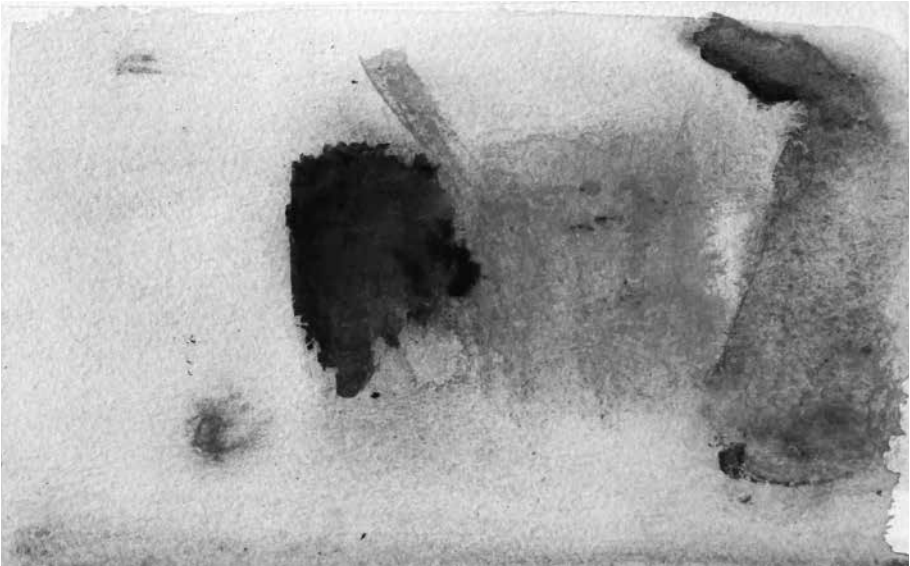
De nemcsak a halottakra gondoltam közben,
hanem az élőkre is,
és arra, milyen jó hely ez a Debrecen,
ahol otthon vagyok az egyetemen,
a temetőben és az utcákon is,
s egy forró teára mindig van kivel
összeülni,
mert barátaim élnek itt.

Álom

álomban a matematikai múzeumban jártam,
kezembe fogtam a térbeli modelleket,
amelyeket szorgos ujjak hajtogattak
és ragasztottak színes kartonból.
legjobban Erdély Dani spidronjai érdekeltek,
kis, összerakható, egymásba illeszthető

fehér kavicszerű formáival játszottam,
és ahányszor újraszámoltam,
mindig eggyel kevesebb volt belőlük.
szédülten kerestem, hová tűnhettek,
kihúzgáltam a fiókokat, kinyitottam a szekrényeket,
benéztem az asztalok alá és a bútorok mögé,
kihajoltam az ablakon, hátha lepottyantak
a párkányról, és akkor észrevettem,
drónok repkednek a Piac utca felett,
óriási fraktálszerkezetek nőnek ki a földből,
támadnak a háztartási hulladékból épített robotok,
és geometrikus fénymintázat ragyog fel a falakon
és az utcakövezeten is, mely épp azokból a fehér
kavicsokból volt kirakva, amelyek
egyenként vesztek el rakosgatás közben.

Kohán Ferenc: No.26. Vie silencieuse, 2022, aquarelle et acrylique, 13,3 x 21,2 cm

CSORBA BÉLA

A kórterem zugában

A tű hegyén vér.
Szúnyog várja a telet.
Elcsorgunk lassan.

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 12. körül)

Csend

Rám ugrik béna
tigris.
Szeme káprázik.
Nem
hagyom
magam.

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 15.)

A tű hegyfokán

A tű hegyfokán
ahol élek
elhalok
foghegyen

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 15.)

Ma, vasárnap reggel

Ma, vasárnap reggel
kiesett az ágyból
Šanta Matija
született
Sánta Mátyás
az ápolók úgy csúfolják
SZANTA MAFIJA
hát még amikor
megtudják a nevem
Fehér Leves
kacagató
kérdetik
szeretem-e a ragut
ez már tényleg
a Szent Maffia
mi lesz még itt
mi lesz az ebéd
amit kanállal gyömöszölnek
a szétfeszített fogunk közé
(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 15.)

Milyen isten rémlik

Áldott, jó feleségemmel
kitaláltuk, hogy egy
vuvuzellával
adok vészjeleket.
Ma 2 pillanatig 2 lábon.
Két lábra áll, hogy ne fájjon...
(Temerin, 2023. október 27.)

TRICEPS
Tízezer karácsony
Szabadka, 1965

Korán fekszünk, kilenc körül, nagyszüleim a fatáblás duplaágyba, fejük felett vásári olajnyomat függ, Jézus intón emeli felénk az ujját. Az én kiságyamról már leszerelték a rácsot, puha libatollas dunnával takarózik, szeretek benne elmerülni, télen-nyáron. Leoltjuk a villanyt, és Tata bekapcsolja az Orion rádiót. Félszemmel világít a sötétben, hallgatjuk a Szabad Európa magyar adását. Sok benne a beszéd, nem fogom fel, mit mondanak: „okkupация Венгрии”¹, népfelkelés, komcsik, disszidensek, koncepció per, láncoskutya, Kádár, Ceaușescu, Tito, Hruscsov. Dühös, számonkérő, elkeseredett, komoly hangok. Közben angol muzsikák szólnak, ezekért már érdemes ébren maradni, rhythm ,n’ blues, rock ’n’ roll, idegen hangulatok bizsergetnek. Jövőre már egyedül is zenézek, besurranok napközben, átszavaram az állomást, és a Radio Luxembourg számaira táncolok. Ólmosan lecsukódik a pillám, soha nem látom, mikor a Tata kinyúl és a vezetékre szerelt kapcsolóval áramtalanítja a készüléket.

Január 11-én hajnalban szörnyű fájdalomra ébredek, szagat a hasam, kést forgatnak benne. Hangosan nyöszörgök, görcshullámok rántanak össze, mindenki megijed, Batya átrohan anyához, kell a segítsége. Csorog rólam a verejték, magas a lázam, ő csak rátapint a lágyékomra, telefonál az utcai fülkéből, és már szirénázik is velem a mentő. Perforált a vakbelem, rögtön megoperálnak. Tizenegy napot vagyok kórházban, 41 igazolt óra, naponta többször cserélik a véres-gennyes kötést, mire a durva vágott seb begyógyul. Szép heg marad utána. *Bele is halhatott volna, ha nem visszük időben* – hallom, és mintha megenyhülne a harag anya iránt. De ez csak csalóka ábránd. Továbbra sem szeretik, itt nem lehet lázadni, önfejtősködni, de törlesztheti a tetőcserepek részleteit, elvárják a teljes odaadását. *Appendectomia*: óvatosan felmetszed a hasfalat, és a kitüremkedő vakbélről lecsíped a féregnyúlványt, összevarrod cérnával. Rutinműtét, egy lakatlan szigeten magamon is elvégezném. Elég, senki sem fog beledögleni, ha én ott leszek. Ezt fogom a családi métellyel csinálni tizenhárom évesen, egy pénteken örökre összebékítem a konok Muttit és a komor Nagykát.

Viharos nyár jön, fullasztó kánikula és váratlan, fagyos záporok. *Megbolondult az időjárás* – beszélük –, *Hollandiában kiöntött a tenger, odaveszett az összes tulipán*. Esténként a Tata kint áll az udvarban, egyedül, baj

¹ Magyarország okkupációja (orosz)

lesz, nézi az eget, félhangosan imádkozik. De még nem történik semmi: az emberek mulatoznak, verekszenek, káromkodnak tovább. Kapok egy fűzőld gyerekbiciklit, azzal járok ki a szőlőbe, a 2. pogonyban van, hosszú út vezet odáig: végig a Magyarba futó vonatsínek mellett, kanyar jobbra, az elvadult réteken át, a keskeny vágatban alig fér el a kerék, megint jobbra, már közel vagyunk, csak a dűlőkön kell felkapaszkodni, itt már toljuk a járgányt. Két kapa gondozott, gyönyörű szőlőnk van a Buckában, sok gyümölcsfával: alma, körte, szilva, birs, a gunyhó mellett meg terebélyes öreg diófa, az árnyékában früstökölnék. Nagypám egyszerre tartja markában a bicskát és a sonkát, úgy vág belőle, és odanyújt egy katonát a hüvelykujján. Befalom, ezt sem tudtam tőle megtanulni, harapok hozzá paradicsomot, foszlós kenyeret, amit a Nagyi sütött, mindig resz marad. Amíg a többiek dolgoznak, a sorok között ugrándozok, betemetem magam a homokba, van egy cementhordó a ringlónál, a permetezéshez kell, langyos vízében fürdök, száraz falevelek ragadnak a hátamra, és lesem az édes szilvaszemeken döngő méheket. *Minek is tanulni* – morfondírozok –, *ha boldog lehetsz a kertben, amit a Teremtő hagyott rád?* Okostojás, megint behúztál két hármast, de olvasni klassz, nem adnám három dinnyéért, mint a féleszű dodók a jégkorszak kezdetén.

Mind ügyesebben tekerek, élvezem a cajglím, messzire előrehajtok, hiába kiáltanak utánam. Tata és Batya megrakott kosarakat szállítanak, nagyon lassúak. A vágányok mellett darabos, éles salakkal szórták fel a töltést, a mozdonyok kazánjaiból hordták ide. Felállok a pedálra, nevetek, egy szál fecskében és szandálban, indiánra barnított a Nap. Félrenyaklik az első kerék, átzuhanok a kormány fölött, és mellen végigcsúszok a salakon. Lesmirglizi rólam a bőrt, tiszta mocskos vér vagyok, keservesen viszket és ég, a sebek teli kékesfekete törmelékekkel. Úgy megrettenek, hogy szélesebesen hazatépek. Nem sírok, nem szoktam. Aki hülye, hallgasson. Kimosom a kútnál a kovasavas lucskot, és gyorsan felveszem a majicám². Titkolom, napokig kapirgálom, varasodik. Nem veszik észre, de várnak még penitenciák, feloldozások, kíméletlen csodák. A gangon olvasok, mindjárt kampec a szünidőnek, harmadikos leszek. Hasalok a viaszosvászonnal leterített asztalon, hogy ne lássanak, Doktor Dolittle³ éppen a kétfejű huzivoni lelkét ápolja, át is rajzolom, ide illő tanulság. Fantáziálok, derült égből csap le a villám. Először a városháza felé, majd a zsinagógára, azután a szerb templom kupolájára. Kopogva veri a jég a háztetőt, kíváncsian kilépek az udvarra, diónyi darabok zuhognak, az egyik keményen szemem talál. Hirtelen nagyon hideg lesz, könnyezve-hunyorogva hőkölök vissza, már kint áll megdermedve az egész család, nagynya felzokog. Gyorsan vége, kupacokban áll szerte a jég. Négy biciklink van, azonnal megyünk a szőlőbe, nem szólnak, feszülten szorítják

² majica = póló (szerb)

³ Hugh Lofting: *Doktor Dolittle és az állatok* (1920)

a kormányt. A fák és tőkék széthasadva, a súlyos fürtöket szüret előtt egy hónappal agyonverte az istencsapás. *Télen nem lesz mit ennünk* – mondja halkán a nagyapám.

A mozi, a mozi, csak a celluloid álomvilág marad érintetlen ebben az évben. Minden vasárnap kora délután beállok a Jadran pénztára előtt kígyózó sorba, és jegyet váltok a hatórás vetítésre. Anya ad rá 100 dinárt, nyolcvan a középár, az aprón meg hőségben négy kugli fagyaltot, zimankóban két baklavát veszek. Szabadkának négy filmszínháza van: a Lifka⁴, a Radnički (Munkás), a Zvezda (Csillag) és a birodalmi „bioskop vremena”⁵, ami az Adriai tenger viharait és izgalmát árasztja a poros, bús városban. A központban, az egykori Magyar Erő és Művelődés Házában fénylik, szemben a korzóval, 14 lépcsőn juthatsz fel hozzá, mint a mjúzi-kelekben, előtte kiszáradt, modern szökőkút. Széles vászonpannó hirdeti homlokzatán az új filmet, rajta kézzel festett, elnagyolt jelenet. A táblát hetente cserélik, sokszor átlátszik az előző kép néhány részlete. Szuper. Mindenki magasabb nálam, felfelé pislogok, néha órákat kell várni, ha korhatáros, azt hazudom, hogy a bátyámnak kell. Válogatás nélkül mindent megnézek, a jugók féléves késéssel követik a filmművészetet, nem szinkronizálnak, aláírással érkezik a *Fekete Péter*, *Zorba*, *Marnie*, *Fantomas*, *Kwaidan*, *Limonádé Joe*, meg a *Hard Day's Night*, yeah, a Beatlesek. Indul a szerb újhullám: Puriša Đorđević finom poétikát csempész a háborús tematikába, Živojin Pavlović radikálisan átdolgozza Dosztojevszkij. 1967-ben még Dušan Makavejev botrányfilmjére, *A postáskisasszony szerelmére*⁶ is bejutok, a főszereplő, a magyar Eva Ras mezítelenül fekszik, alabástrom popóján egy koromfekete kandúrral. Tolakszanak a felnőttek, de én rendületlenül tartom a pozíciómat, most rám se néz a szigorú pénztárosnő, mikor kicsúsztatja a drága jegyet, fagy nuku, jöhet az avantgárd. Sokszor nem értem, de hiszek Salingernek: Szemem azért van. Látni látok. És Ladik Kati bölcs költeménye: „minden azon múlik, ahogyan a moziból jössz ki”... Bódultan, elvarázsolva, lelkesen, rettentő hittel, hogy minden lehet másképpen.

A karácsonyt türelmetlenül várom – talán itt lesz anya, talán mellém ülhet. Bocsánatot kellene kérnie, de nem fog. Hatan maradunk még sokáig, hetedik a szomorúság. Azért vidám vagyok, az asszonyok sűrögnek-forgognak a konyhában, nem férek a bőrömbe. Jön a Jézuska, közösen díszítjük a kétméteres lucfenyőt, amit Tata vágott a kelebiai erdőben. Nagy

⁴ A cseh származású Lifka Sándor (1880–1952) kinematográfus 1910. október 13-án nyitotta meg az első állandó mozit Szabadkán.

⁵ bioskop vremena = az idő mozija (szerb)

⁶ Dušan Makavejev: *Ljubavni slučaj ili tragedija službenice PTT (Szerelmi ügy, avagy egy postáskisasszony tragédiája)*: az avantgárd rendező az egyszerű emberek életének képeit állítja szembe a kommunista állam embertelen eszméit jelképező felvételekkel – a két világ konfrontációja csak tragédiával végződhet.

kartondoboz díszünk van, kedvencem egy kopott ezüstgömb, amiben vattával bélelt barlang rejtőzik, színes keménypapír jászollal. Befűtünk a tisztaszobában, a cserépkályhában duruzsolnak a fahasábok. Hét óra-kor körbeálljuk az asztalt, összekulcsoljuk a kezünket, nagypapa elmondja a *Miatyánkot*. Együtt éneklünk: *Mennyből az angyal lejött hozzátok...* A *Csordapásztorok* szövegét nem tudom, csak dünnyögök, közben anyára gondolok, hol lehet. Nagyi megáldja az ételt a templomi urnából merített szenteltvízzel, egyenlő gerezdekre vágunk egy ropogós jonatán almát, mindenki kap belőle, ennyien vagyunk, összetartozunk, ez a mi familiánk, áldás-békesség szálljon rá. A teríték remek, misztikus és egyszerű, ahogy az a bácskai parasztoknál szokás. Hagyomány, amit tovább kell vinnem, legyen az ünnep nyomorúságos vagy bőséges, hazátlan vagy otthonos év után. Mézbe mártott alma, fokhagyma és dió. Sóba-vízbe bableves, pár zöldséggel, rántás nélkül. Mákos és gömölyés⁷ guba. Sült ponty, a palicsi tóból, sós fonott kaláccsal. Mindenből keveset eszünk, a Tata csipetnyit félretesz egy tányérkára, Krisztusnak: velünk van, számítunk az irgalmára. Az ő vacsorája jutazacskóba kerül, jövő decemberig a bejárati ajtó szemöldökfáján fog óvni bennünket a démonoktól, csörgősre szárítja mindenfajta szél. Batya friss szalmát nyalából be az istállóból, és szétszórja a padlón. Megjönnek a rokonok, a kölykökkel abban hentergünk, fogócskázunk. Az idősek mézes pálinkát, házi bort iszogatva váltják a szót, mi meg a szaloncukrokat ropogatjuk, már egy falatot sem bírunk.

Kicsalom az egyik unokatestvér fiúcskát, és megmutatom neki a fészerre szögezett denevért. Azt füllentem, hogy én vadásztam, ki akarta szívni a szomszéd Ilonka nyakát. Rémulten didereg a hóesésben, ő is szeretne vámpírt, de feljük nem fészkel. *Egyszerű – híreskedek –, csak lecsapod röptében, mint a dongót, és kiteped a fogát.* Elhiszi nekem. *Hol van?* – kérdezi ostobán. *Haha, azt nem láthatod, mert lenyeltem* – mondom, böffentek, és gyomromban kaján ördögök röhögnek, ünneplik a rendező születésnapját. Amikor '93-ban Gyergyóban élek, az erdélyi havasokban, elmesélem a színészeimnek, hogyan fogtam nosferatut, pojácát. Megírom Stoker rémregénye⁸ alapján a *Magyar Drakulát*, székely legényekre és román asszonykórusra, a házsongárdi temető egyik főúri kriptájának másában játszánánk. Persze, nem lesz belőle semmi, ez is csak fikció, hamisság, de sokszor eszembe jut, hogy *azzal a foggal* kezdeni kellene valamit már.

Szegényes ajándékokat kapunk, tönkrement a termés, én egy vastag, szürke posztónadrágot, finom meleg, de rajtam gúnyolódik a fél osztály. Nem baj, szétfagynak még divatos adidaszaikban a kutyák. Ólmot öntünk, Batya szerzett egy félkilós darabot a raktárból – megmutatja, milyen jövő vár. Izgatottan forgatjuk az absztrakt, forró gleccsertű formákat: lesz matek ötös? Lesz nyár? Lesz zsenge szerelem? Igen. Lesz szelíd meg-

⁷ gömölye: ökölnyi édes juhsajt, kőkeményre szárad, reszelni kell

⁸ Bram Stoker: *Dracula* (London, 1897), a regényt Vámbéry Ármin története inspirálta

bocsátás? Titokzatos dolog ez, mint Szervátiusz⁹ fenséges Dózsa-szobra: törékeny, tompa tőrök, amik széthullnak a kezünkben, de borzalmas bizonyossággal állnak össze az idő tüzes vastrónján. Elfáradunk, lassan készülődni kell az éjféli misére. A legjobb ruhánkban, szépen és okosan, aprókat lépegetve a csikorgó, fehér utcán. A kistemplomban ünnepélyes csönd, reszkető hideg, felzúg az orgona, térdre esünk, Isten lenéz ránk. Tízezerszer néz le ránk.

(Részlet A hideghullám gyermekei című önéletrajzi regényből.)

Kohán Ferenc: No.20. Vie silenciuse, 2022, fúszain, 12,2 x 17,4 cm

⁹ Szervátiusz Tibor: *Tüzes trónon* (Kolozsvár, 1968–70)

FALCSIK MARI
Kisbolygó – III. könyv: Ősz
– részlet –

NŐI HANG

És a levelekkel lehull a harmadik szeptember, és a százjuk egyre keserűbb.

HARMADIKOS GIMNAZISTÁK

Ketyeg a sok vekker,
bárcsak árva volnék,
ahány rohadt család,
annyi kis pokolgép.

FÉRFIHANG

Nem emlékeznek, egy külvárosi rockbandától örökölték-e ezt a két sort, vagy valamelyikük találta ki, de ahogy telnek a kamaszévek, ott marad a kedvenc szövegek között.

NŐI HANG

Hogyhogy ki találta ki? Hát a Mari. Csak hogy jobban elfogadják tőle, azt hazudta, hogy valami banda – mint régen, mikor a saját kitalált történeteit úgy adta át, hogy ráfogta: az egész aznapra virradóra álmodta.

FÉRFIHANG

Pedig nekik igazából nem is lehetne okuk panaszra. A szüleik nemigen vannak otthon, és ha otthon vannak is, csupa rusnya felnőtt ügy, csupa politikum, ami foglalkoztatja őket, a gyerekdolgoznál jóval fontosabb – és, már bocsánat, de jóval izgalmasabb ügyek.

NŐI HANG

Itt a családi körök kerítéseit már előttük meglazították az örökös borsopoharaikkal hadonászva politizáló apák. Ezen a kilazult kerítéslécen remekül lehet nekik ki-be járkálni, észrevétlenül. Aki pedig végleg szökni kényszerül, annak már nem kell nekimennie egy egész falnak: lassan létező ténnyé lesz a lázadás, belekeveredik a levegőbe.

FÉRFIHANG

Szomorú városi ebek ezek, folyton csak lógnak. Nem az iskolából, annál sokkal szabálytudóbbak – hanem otthonról. A legkülönbözőbb ürügyekkel maradnak távol hétköznapi esteiken is, a hosszabb iskolaszünetekben pedig a városból is azonnal eltűnnek. De senki nem hiányolja őket oly

nagyon. Ha ezt lázadásnak lehet nevezni, hát akkor lázadók. Bár nagyon is lehet, hogy csak áldozatok ők is, mint ellenpontjaik, az örök függésre kárhoztatott káfkák.

HARMADIKOS GIMNAZISTÁK

A szabadság íze
itt vízszagból, buszbűzből, csúszós levelekből
tevődik össze.

Az ázott levelek
a rozsdás lámpaoszlopok tövén barnállnak-
feketellenek.

A Duna fölött estelente
fenyegető felhő vonul, kövér, pöffeteg,
fémesen szürke.

Nyárról maradt lappadó
koszos szöszök a tönkrement padok alatt:
mint a kormos hó.

Sárga és barna kavicsok:
morzsoló bakancsaink alól egy-egy
rendre föl pattog,

mint a Balaton
sétányain gyerekkorunk szandálja alól,
régi nyarakon.

NŐI HANG

Rátelepszene a félbe-szerbe tört padok támláira, de nyomban újra nekiindulnak, és mennek, lassú, sötét menetben. Sehová, csak mennek, hogy haladjanak. Ha véletlenül megérkezni látszanak, megfordulnak és elindulnak visszafelé. Agyament menetelés, de szükségszerű.

HARMADIKOS GIMNAZISTÁK

Mari:

Menni: módszer. Életérzés.

Együtt:

Megy az ember, és érzi, hogy él.
A lépteknek az északi szél
sodró lendületet ad,
még drámaibb, ahogy a hajadat
csapja szembe, még szabadabb,
ahogy lengeti a hosszú sáladat,

sötétkék dzsekiket nyitogat,
földig érő fekete kabátokat.

Kriza:

Az északi szélben nehéz
meggyújtani a cigarettát,
meg kell fordulni hozzá,
kabátszárny alá rejteni
a gyufa lángocskáját.

Frida:

Az északi szélben harsogóbbra
kell hangolni a hangokat,

Benő:

még nagyobb tüdővel inni
a levegőt –

Tessy:

– az északi szélben
gőz szállja meg az agyat és a szívet.

FÉRFIHANG

Egy csapatnyi póz és gőz, egy bolyban a jobbparton tíz-tizenöt egymást
ajzó, egymást gyötrő gyerek, keresztbe-kasul szerelmekkel és árulásokkal:
minden filozófiájuk közhely, minden találmányuk spanyolviasz. Mennek
bele a szélbe, a maguk kevély egyszerűségének tudatában, térdig gázolva a
maguk gyártotta mitológiában, szellemi féltermékekben. Szavaikban száj-
hősködés, tetteikben lavórviharok: hencegéssel fölheccelt vakmerőségek,
gyerekszoba-forradalmak, iskolaszagú kakaskodások. Túl nagy taglejté-
sek, túl nagy indulatok: minden pózuk lötyög rajtuk, mint a nagyobbaktól
örökölt kabátok.

KAMASZBANDA

Fiúk:

Mocskos káromkodásokkal
nedvesítjük frissen duzzadt,
csókra suta elnyílt szánkat,
zagyva gondolatok habzanak
föl, meg túl nagy szavak:
Barátság, Igazság, Szerelem –

Frida:

– de leggyakrabban mégis: Halál.
A Hatalmas, a Jó, a Félelmes Halál.
Nevének említése már önmagában
szellemi nemességet kölcsönöz annak,
aki elég merész kimondani.

Mari:

És ebben a csapatban mindenki
elég merész hozzá: valamin
túl vagyunk, valami otthonosságon
e világban. Azért is menetelünk annyit.

Együtt:

Helyzetünk e kivületestség ellenére,
még pontosan meghatározható egyelőre:
előttünk a rakpart fölparázsló lámpasora,
balról a kis tér rideg vöröstégla-temploma,
jobbra az örök Duna barnásszürke
nejlonháta, nyomunkban a nyakszirtünkbe
harapó szél, míg messze mögöttünk várnak
a joggal gyanakvó, idegenülő szülői házak.

NŐI HANG

De hát mit keresnének már otthon, kinőtt családi kirándulások, kistestvérek, szöfogadások felfeslő világában? Már megkóstolták a szabadságnak ezt a trafikusbódékban kapható változatát, és erről eztán semmi pénzért le nem mondanának többé. Valami saját kell. A rossz cigaretta, a bóklászás, a gondolattörmelékek pöckölgetése: saját.

HARMADIKOS GIMNAZISTÁK

Mint az első testi szerelemben: azt hisszük,
ezt először a világon mi érezzük.
Hogy kivételesek vagyunk, azt hisszük:
hogyan kiválasztattunk és megjelöltettünk.
És úgy is van. Mert magunkat megjelöltük.
A trafikusbódékban kapható jelekkel, de akkor is.
És hogy ez majd megvéd minket, ezt is hisszük.

FÉRFI HANG

Mondom, kóbor ebek ők: a korán elnyert gyermeki szabadság áldozatai – akár a Golding-regény kis gyilkosai. Megannyi Twist Olivér, rendes házakból, megannyi elkényeztetett Huckleberry Finn, akiket este visszavár a vitákkal és nekikeseredésekkel, a meg nem szakadó magyar drámával teli édes otthon, ahol, ki tudja, miféle irdatlan kompromisszum súlya alatt görnyedő, mindig alkoholszagú tehetséges apák és okos, ideges, gyorsan elhasználódó anyák vágnak feléjük egy félkérdést az iskoláról.

NŐI HANG

De egyáltalán ne higgyük, hogy az ő zajos, hűlő otthonaik a legrosszabbak: vannak házak, vannak emberéletek, fönny az elit lejtőkön, ahol a régi világtól elrekvirált tágas szobák nagy csöndjében csak úgy szánkázik a mihalkovi csalóka napfény. Ahonnan azok a csöndes, fura srácok, a túl

merész, szabadszájú, koraérett csajok jönnek, a hegyi villák árvái, akik jó ruháikban árvaabbnak látszanak az intézetiéknél is. Akikért a buli közepén a csillogó fekete autóból váratlanul kinyúl egy felnőtt kéz, és föltörli bármi balhéjuk nyomát, és visszarakja őket kijelölt utukra. Ami emezeknek nem látszik lenni.

HARMADIKOS GIMNAZISTÁK

A csellengérek együtt:

Mi a sok züllés közepette is
naiv szájtátiak vagyunk, infantilis
nyeretlenek, hamvas bőrű babák, dohányfüstben,
szesz levében, szex hevében, Micimackóval
és a Kis Herceggel örök szerelemben.

Mari:

Keszekusza bűnöcskéinkkel összefirkált
mesekönyvünk az élethez nem elegendő kódex,
úgy kerülünk a felnőttkorba, mint ágbogas
gyerekrajzok a szemétre – azt hittük, jó lesz,
ha nem sietünk annyira fölnőni
– és most bababőrrel kezdünk meggyűrődni.

Frida:

Halljuk ahogy a kanyarban fölsikít a sín –

Tessy:

Welcome to the machine.

A csellengérek együtt:

Mi nem teszünk szert egykönnyen
megfontolt létfoglaló rafinériákra –

Mari:

– mi ártatlanból mindjárt elveszetté
leszünk, nem találjuk el elsőre,
és sokan soha, hogy mennyi is
a mértéktartó, bölcs romlottság,
ami működteti a gépezetet –

Frida:

– mi álmodozások korából egyenest
a kiábrándulásig, és már a semmi
irányába csúszunk lefelé, könnyen-gyorsan –

Mari:

– mint garatunkon a megannyi
liter szesz, hogy a saját bőrünkön
tapasztaljuk: ha azt mondom, szabadság,
csak más szóval fejezem ki, hogy
már nem maradt semmi veszténivaló.

FÉRFIHANG

És nem bírja belül, a tér vágya szétfeszül, fölszakad belőlük, és mégis kiterjed, ha szerényen is. Tiszta őszi szél jön, kisöpri a várost, amiben úgy járkálnak, mintha ők hívtak volna végre életet lehelni bele: meghódítják a bal partot is.

NŐI HANG

És van már helyük! A Kinizsi utca. Cirádás kapu, lépcsőházi csarnok, kövér oszlopok – nyomasztó a múltszag, de az a redőnyös földszinti lakás, a péntekenként zsúfolt Népfront-helyiség. Itt történik minden, ami újszínű, nem derűs-üditő: első szabadságuk nehezebb tónusban mutatja meg magát.

KEMÉNY MAG

Első szabadságunk. Zombizsarnokságban eleven zsarátnok: izzó vérszínében megmerítkezik értésre vágyó szellemünk.

FÉRFIHANG

Kitörölhetetlen elemi hatás. Pedig csak a jó művészet maga: a Fodor Tamás Orfeo-színpada. Balról jött a szél: belülről megint a levegőigény.

MARI

Én nem vagyok „balos”
– de mit újistenek, világnézetek,
Angela Davis-klub, Guevara, Mao,
az összes bal zsákutca, ha az Orfeo
nem dogmatételre: kérdőjelre épít.
Aki lángot látni, új ösvényt találni
magának akar, erről fölismeri.

NŐI HANG

A tiltott bozótot csak ez a kemény mag, a vadabbja járja, lányok és fiúk, szinte még mindig nemtelen. És épp úgy színtelen: vállukon iszák, katonatarisznya, rajta golyóstollal rokszentek neve. Benne a pia és a mezítlásos rossz Szimfónia.

FÉRFIHANG

Így jön el hetvennégy – és vége is: mehetnek, beavatódva, kiábrándítódva, bele a szocmagyar lavórba.

NŐI HANG

Idén a szél is mintha mindig fújna. Már nem fényes szelek, bár egyfolytában ugyanúgy politikus idők. De az ifjú armádia legénységét-leányságát már nem valami friss bizakodás szedi egybe, hanem az új közös kedvenc, a jöltartottak durcás-dacos kedve: a hatvannyolctól örökölt utcaködöbáló anarchia.

KEMÉNY MAG

Leginkább az egészet fölgyújtanánk:
inkább pusztítani! Jobb sehogy, csak ne úgy,
mint apánk és anyánk!
Előlük az édest, ha eddig nem hagytuk
el, már mind pedzegetjük,
hogy ezt magunkért hamar meg kell tennünk.

FÉRFIHANG

Ez a jelző náluk biztos nem tart ki oly poétikusan hosszú ideig, mint Esterházynál. Nekik már az érettségire nincs Édesapám.

NŐI HANG

De ettől még ez is csak éppen olyasféle csapat, mint a brancs a *Függőben*.

KEMÉNY MAG

Együtt:

Mindig van egy olyasféle csapat,
mint a *Függőben* –

Mari:

akik együtt érik meg,
ahogy szétpukkad a kölyökkutya-
testvériség, ahogy széled szét a falka a
város sorompójánál.

Együtt:

Egyik-másik utat téveszt,
megcsúszik,
dágványba lép,
süllyedni kezd.

Frida:

A többi próbálgatja még
az ironikus hangot: hű, de szép!
Micsoda gyönyörű íve a pusztulásnak!
– míg belőlük is, vékony csíkban
vonító hangon, fölszáll a bánat.

Mari:

Aztán már nem vonítanak,
rarázódnak az útra, s csak
ügetnek, himbálva orrukat
a föld fölött az irányba, ami adatott,
ki-ki követve a maga
választotta szalámiszagot.

MOHAI V. LAJOS

Ennyit tudtam biztosan

(Fejezet a *Befejezetlen kézirat* folytatásából)

Ennyit tudtam Vlasics Laliról biztosan, mielőtt még először megláthatam volna testi valóját, mielőtt megismerkedtem volna vele: ötvenhatban, mindig így mondták, *ötvenhatban*, átszökött a Muránál a határon, rejtélyes módon Svájcban kötött ki, sokáig nem adott életjelet, aztán, időközönként ímmel-ámmal üzengetett a hogylétéről, mígnem a hetvenes évektől, azután, hogy megkapta a svájci állampolgárságot, kezdett hazalátogatni. Genfben megismerkedett egy szlovén származású nővel, aki kora gyerekorát egy Lendvához közeli kis faluban töltötte, és valamennyire beszélt magyarul. Feleségül vette, jól elboldogultak idegen földön. Eleinte együtt jöttek látogatóba, később, a szalmaszőke hajú, filigrán asszony, akivel jól kijöttek a szülei, lassacskán elmaradozott. Lali nem siránkozott miatta, viszont egyre hosszabban időzött Kanizsán. Állítólag taxisofőrként dolgozott, de az is lehet, hogy bápincér volt a Genfi-tó melletti Vevey-ben, ahol a Nestlé központja működött; mindig csokoládéval, a csillogó papírokba csomagolt „gyarmati áruval” megrakottam érkezett hozzánk.

A mennyei ízekért és az ismeretlen aromákért én a mai napig hálás vagyok. A csokoládé iránti rajongásért őt illeti dicséret tőlem, vagy szemrehányás az orvosaimtól.

Addig, amíg újra át nem lépte a házunk küszöbét, suttogóra fogták, ha róla beszéltek; hegyezni kellett a fületem, hogy valamit kivegyek a mondatfoszlányokból. Rejtegették előlem; utólag megértettem, hogy tartottak a gyerekszajtól. Ha kérdeztem felőle, azt mondták „forrófejű”, vagy azt, hogy „mindig a saját feje után ment”. Ebben, persze, a rosszallás fejeződött ki. Ezek alapján nem lehetett meglepő, hogy nekem Vlasics Lali alakja olyan távolinak és idegennek tűnt, mint a svájci havasok a képeskönyvekben. Annyit azért éreztetek velem, hogy Lali sajtó seb a rokonság számára; távolságtartásra pedig alapos okot adott a disszidálása, az *övenhatossága*, de nemcsak őt könyvelték el fekete báránként a Rózsa utcában.

Az öccse, akit Jóskának hívtak, és aki nem tartott vele Nyugatra, heves vérmérsékletével csak egy fejhosszal maradt le tőle: legcsúnyább esetét egy dührohamában követte el, amikor részegen a lazsnaki halászcsárda mosdójában félholtra vert egy letenyei határőr tisztet, amiért rács mögé került. Ő igazolt bokszolóként sportolt egy azóta megszűnt klubban, a Kanizsai Húsosban. Elvittek tízéves korom körül egy meccsére, amire a régi művelődési ház nagytermében, a Sugár úton került sor; ott rendezték

az iskolai bálokat is. Akkor láttam először Vlasics Jóskát. Amikor a nevét bemondták a hangosbeszélőbe, egy alacsony, tagbaszakadt bokszoló ugrott a kötelek közé. Kisebb volt a fehér ingbe és fekete csokornyakkendőbe öltözött bírónál. Hajlongott a közönség felé, és úgy ugrándozott, mint amikor mi ugrókötéllel játszottunk az udvaron. Apám a nyakába vett, hogy lássak valamit a tömött és zsivajgó teremben. Én Vlasics Jós-kára voltam kíváncsi, és izgatottan lestem a mozdulatait. Végigtámadta a meccset, ütött, ment előre leszegett fejjel. Nem vettem észre semmi feltűnőt rajta, hiszen még túl kicsi voltam ahhoz, hogy különbséget keressek két egymást ütlegelő férfitest között, akik egymással szemben nem mutatnak kíméletet.

A durvaság megmaradt bennem.

Az is az igazsághoz tartozik, hogy Lali alakját jóval izgalmasabb aura lengte körül. Az érdekességét az az áthidalhatatlan szakadék jelentette, amit a disszidálása jelentett a mi életünk és övé között.

Ezt gyerekfejjel is megéreztem.

Az első élmény a bokszmeccsről mégis belém ívódott; ha olykor véletlenségből ökölvívást néztem a tévében, Vlasics Jóskát vettem észre a kötelek között, és inkább elkapcsoltam onnan.

A Vlasicsok szerencsétlen csillagzat alatt születtek, valahogy mindig láb alatt voltak: apjuk, férfikora delén, gyomorvérzésben halt meg kilencszáznegyvennyolcban. Szerény, hallgatag embernek írták le otthon, alacsony rangú MÁV-tisztviselőként dolgozott, a deportálások idején húzódozott a nyilasok által követelt vasúti munkától, ezért megverték, megalázták, néhány hétre lecsukták. Korai halálában ez is szerepet játszhatott. Feleségét, nagyanyám húgát, a szíve vitte el jó évtizeddel azután, hogy megözvegyült. Akkora Lali betöltötte a tizennyolcadik évét, ezért mindkét árva a Magyar utcai lakásban maradhatott. Egész álló nap az utcákon kóboroltak, ahol a csibészség minden fortélyát mesterien kitanulták. Lali ment elől, az öccse mindenben követte, csak egyben nem, ő nem lépett le az országból.

A szüleim mentségére legyen mondva, hogy nem volt jó ajánlólevél hatvanas években Kanizsán, ha valakinek a rokonságában *disszidens* volt. Az is föltűnt, hogy senkiről se hallottam, akinek a rokonságából vagy az ismerősei közül disszidált volna valaki; ha voltak is, hallgattak róla, és igyekeztek alkalmat sem adni arra, hogy idegenek előtt szóba kerüljön a téma.

De nyilván voltak, és nyilván hallgattak róla, a bizonytalan helyzet azt a közhangulatot szülte, hogy ne kössenek semmit más orrára, amivel árthatnak maguknak és a családjuknak.

A kanizsaiak lakatott tettek a szájukra, amit annak tudok be utólag is, hogy a számát is elfelejtették, hányszor csapták be és tévesztették meg őket a határszélen.

Persze, a keserűségüket elleplezték.

Ahogy saját magukat is becsapták, és a saját keserűségüket is elleplezték, maguknak tartották meg, nem a világnak.

Úgy viselkedtek, ahogy az idők megkívánták, mintha mindig fölötte álltak volna az egykori személyiségüknek.

Nem fölre kerekedtek, hanem fölötte álltak.

Saját életükkel voltak elfoglalva, nem a személyiségükkel. Mindig átvedlettek egy másik életbe.

Ezért sem lepett meg, amikor kiderült, hogy a középiskolai tanáraink közül többen részt vettek a Szabadság téren a szovjet felszabadulási emlékmű lerombolásában, és fegyvert ragadtak a felkelők oldalán; később ugyanők büszkén viselték a munkásörök sötét egyenruháját, és ifjúgardista harci kiképzést vezettek az olajipari technikum diákjainak fából esztergált kézigránát-utánzattal.

Ötvenhat viharos napjai láthatatlan szálakkal kötötték össze és fonták körül az embereket, a jugó határ közelsége óva intett mindenkit, és a besúgók is veszélyt jelentettek. A könnyelmű beszédnek nem volt helye. Határőröktől hemzsegett a város, ha az utasok leszálltak a pesti vonatról, géppisztolyos kiskatonák között kellett átvágniuk a peronon, hogy kijussanak a pályaudvar előtti térre. A város határában már igazoltatták a személygépkocsik utasait. Nem volt tanácsos hetvenkedni, mert könnyen a Dózsa-futballpálya melletti határőrlaktanyában találhatta magát valaki.

A disszidálásról annyit azért már tudtam, hogy az országot nem volt szabad titokban, útleveél nélkül elhagyni. Aki elhagyta, átszökött a határon, az disszidens lett.

Sokáig ötvenhat is fehér folt maradt a számomra; fölöslegesen senki se beszélt róla, tehát semmit se mondtak nekem. Eltereltek a figyelmemet. Mindig az az érzésem támadt, hogy szándékosan és kötelességszerűen, oly módon, hogy „a gyerek úgysem értené, minek zavart kelteni”. De a Vlasics Lali személyét övező bizonytalanság és homály, amely a hazalátogatásai után sem oszlott el véglegesen, még kíváncsibbá tett.

Szerettem volna megérteni a helyzetét, és vele a mi helyzetünket is.

Ahogy felnőttem, azzal számoltam, hogy egyszer lesz merszem megkérdezni tőle, hogy mi történt vele akkor.

Mert valaminek történnie kellett, hiába volt abban az időben tejfölösszájú fiatalember.

Vagy épp azért történt vele valami, mert tejfölösszájú fiatalember volt, és belerángatták valami kétes ügyletbe, pénz lopott, kirabolt valakit, esetleg megsebesített.

Rengeteg fiatal jutott fegyverekhez a városban, a fölbuzgó hevület Lalit is közéjük sodorhatta. Halászott a zavarosban és a kalandot sem vetette meg, ha néhány héttel később üres zsebbel, vagy ki tudja milyen zsebbel, nekivágott a Nyugatnak. Kalandvágából tehetette? Arra tippeltem a legke-

vésbé, hogy az elveszett fegyveres felkelés miatt ment el, mint illúzióját veszített forradalmár, „kanizsai srác”, mert vajon milyen illúziói keletkeztek volna épp őneki azokban a napokban.

Sötét dolgok is megeshettek, amitől megriadtak páran, és menekülőre fogták. Ahogy az égő házból a lángok és füst elől bukdácsolva kikecmereg valaki.

Ez lehet a titok nyitja.

Lali is menekülésre fogta.

Rossz fát tett a tűzre, csak még ki kellett derítenem, hogy miből volt az a rossz fa.

Annyi a dolgom, hogy kérdezzek.

A mozi előtti Park presszó teraszán pillantottam meg. Ott, ahol ma a város '56-os emlékműve áll; földbe szúrt fehér márványoszlopok jelképezik a forradalom mártírjait. A tér sarkán, a Zrínyi utcánál kecses emeletes palota bújik meg egy széles koronájú platánfa mögött; egykoron abban székelt az ávéhá helyi részlege.

Itt megállítanám az elbeszélés menetét egy rövid pillanatra.

Mirko Kovač *A hézag* című, sztálinista időkben játszódó prózájában az ávó, majd ávéhá kanizsai kötelékében szolgált a különös kegyetlenségéről ismert Rózsa Mihály főhadnagy. A történetben egy hithű, Tito-ellenes jugoszláv kommunista átszökött a határon, hogy kerülő úton Moszkvába jusson, így találkozik az államvédelem emberével Nagykanizsán: „Rózsa Mihály főhadnagy vagyok, és én felelek mindenért”. Ez a vészjósló mondat hangzik el a tiszt szájából. Nem kellett sokat töprengennem az értelmén, azon, hogy mit akarhatott vele mondani Mirko Kovač. Tetemrehívásra készültem, és jobb helyszínt keresni sem lehetett volna.

Izgatott lettem.

Hányszor elképzelttem ezt a pillanatot.

Odamentem hozzá.

Csak kicsivel később pillantott rám. Arcán közönyös pillantás. Intett a kezével, üljek le.

Sosem érezte a kettőnk közötti korkülönbséget, mindenkinél oldottabban viselkedett velem a rokonságban.

A szeme vérekes volt a hosszan tartó éjszakázástól.

A Centrál Szálló alagsorában az akkori mércék szerint elegáns lokál működött, általában dugig volt vendégekkel, mert a műsort sztriptíztáncos lányok mutatták be. Lali a kanizsai éjszakáit jobbára ott töltötte. Régi haverok csapódtak hozzá, gavallérosan viselkedett, fizette mások italát. Megesett, hogy az egész lokálét. Így találta rendjén. Ne szomjazzon körülötte senki, ő a gazdag Nyugatról jött, ennyivel tartozik az óhazának. Világfiként a nőк közeledését sem utasította el. Minden porcikájával kiélvezte az új helyzetét, melyet az idegenbe szakadt hazánkfia irigyelt

státusza jelölt ki számára. Mintha nem is disszidens lett volna, nem is ötvenhatos, hanem valami gróf vagy báró, aki visszatér az egykori uradalomba.

Ezt éreztették vele a komái.

Elérkezettnek láttam az időt – végül is ezen járt az eszem évek óta –, hogy kérdezősködjem a múltjának egy érzékeny pontjáról, erről a kényes, némaságba száműzött témáról.

Legalábbis én így képzeltem el.

Hogy valamiképpen a dolog végére járjak a magam számára.

Persze, latolgattam a lehetőségeket.

Vajon a baljós sejtéseim igazolódtak be, amit az otthoni suttogásoktól lassacskán leszűrtem, vagy reménykedjem, hogy a sejtéseim tévesek, és nem igazolódnak be. Nem tapad vér a kezéhez, nem lopott meg senkit.

Végül is, hogy miben reménykedtem, igazából azzal sem lehettem tisztában.

Ahogy a sejtéseimben sem. Hátha mégis valami erőszakos cselekedete miatt kellett elmenekülnie. Vagy valami nő miatt. Effélékre gyanakodtam.

Épp, hogy elkezdtem a vegyipari technikumot, és egy lefojtott világ vett körül a szülővárosomban, ahol nem beszéltek az emberek politikáról és történelemről.

„Miért érdekel az, hogy mi történt velem akkor? Nem neked való téma.”

Rám pislantott, de olyan rövid ideig, hogy szinte össze sem találkozott a tekintetünk. Sietve másra terelte a szót, majd fizetett, és otthagytam.

Később sokszor földézttem magamnak a jelenetet, de megvallom, hogy semmire sem jutottam.

Post Scriptum

Talán nem tartozik szorosan a történethez, mégis ismét előhozakodom Mirko Kovač novellájával.

A sors összehozott egy Rózsa Mihály nevű rendőrtiszttel, évekkel később a Lalival történt találkozás után. Igazoltatást végzett a Kanizsára tartó vonatokon, onnan az ismeretség. Engem is minden alkalommal fölszólított a személyi igazolványom átadására. Egyszer egy beosztottja jelentett neki valamit, ott hangzott el a neve. Fölfigyeltem a nevére, pontosabban, nem tehettem meg, hogy ne figyeljek föl rá.

Az elbeszélés védőszentje a véletlen, ezt éppen annak a bizonyos novellának szerzője írta valahol.

Próbáljuk ki!

Emlékszem, hogy amikor a belügyi főhadnagy fölbukkant a történetben, *aki Kanizsán különös kegyetlenségéről volt ismert*, fölsejlett előttem Lali arca is, a közös fiaskónk emléke, vagyis Lali menekülése a múlt fölbolygatása elől.

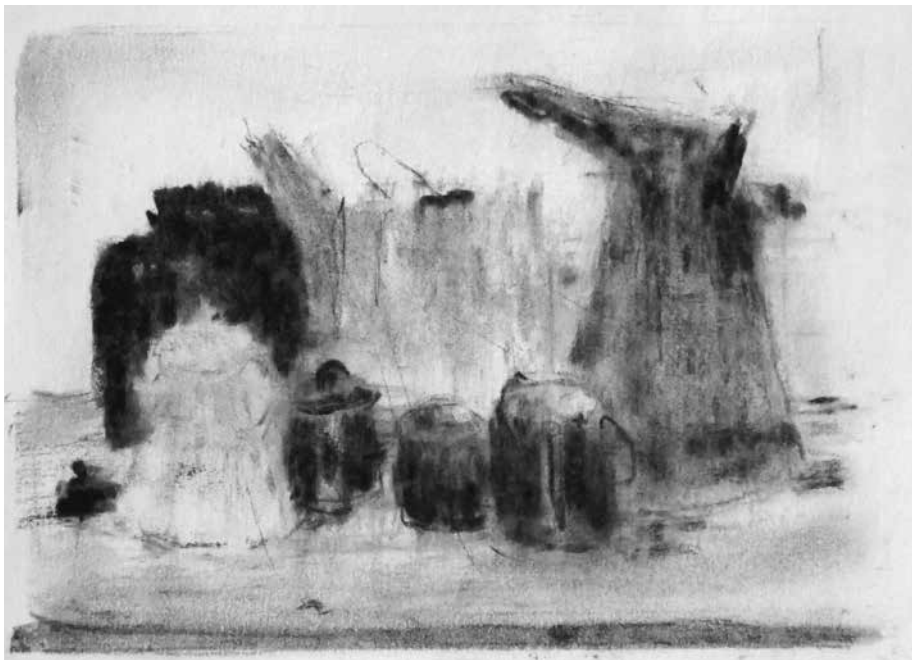

De most ott állt előttem egy hús-vér Rózsa Mihály a saját városomból, akit az életkora után úgy saccoltam, hogy ő is lehetne a novella szereplője. Épphogy belekezdtem volna a mondandómba, amikor szigorú mozdulattal megálljt parancsolt. Vele sem sült el jól a dolog, éles elutasításba ütköztem. Persze, lehet, hogy mindez csak az én képzeletemben játszódik le így, mert megtanultam, hogy bizonyos határokat nem lehet átlépni a valóságban.

Vagy másképpen fogalmazva: Közép-Kelet-Európában bizonyos foltokat az anyag megsértése nélkül nem lehet eltávolítani.

Egyiküknél sem lehetett.

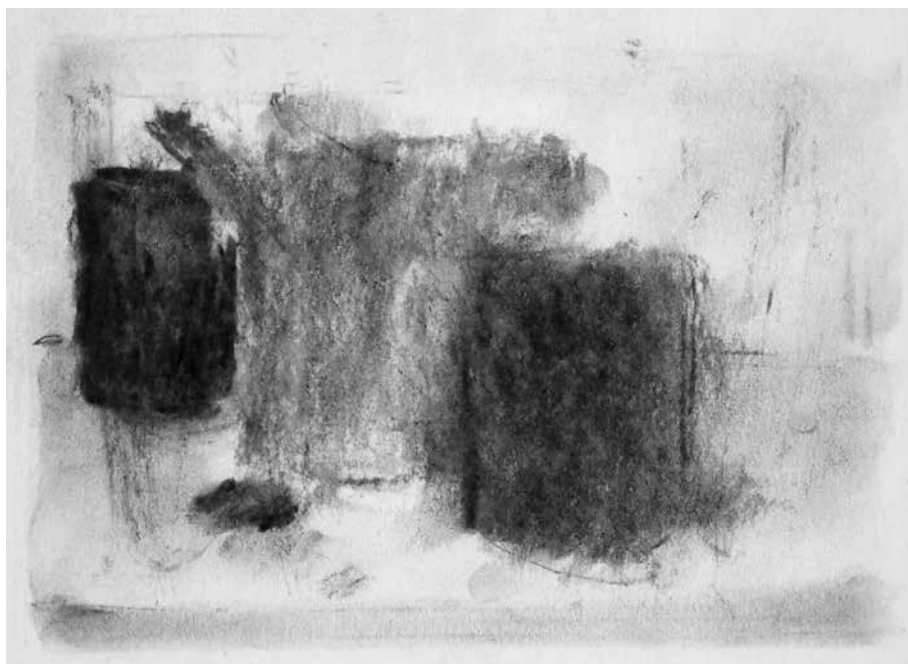
Azóta sem, hogy a szabadság foglyai lettünk!

Kohán Ferenc: No.21. Vie silencieuse, 2022, fusain, 12,4 x 17,2 cm

Kohán Ferenc: No.36. Vie silenciuse, 2022, encre de Chine, 18,3 x 28,9 cm

Kohán Ferenc: No.19. Vie silenciuse, 2022, fusain, 11,8 x 17 cm

FARKAS WELLMANN ENDRE

Ahol a hősök élnek

Ahol a hősök élnek, csend van.
A lélek mély tárnáiba temetkeznek ők,
onnan tudjuk, hogy ők azok,
hogy csak vannak, nem felismerhetők.
Csak vonulnak, csak mennek,
élőhalottak, járkálnak bennünk.
Hozzák-viszik a múlt titkait.
Ahol a hősök élnek, csend van.
Zászlót cibálnak,
cipelik, ami megmaradt:
becsületet, tartást,
vagy bármi más
jelentő véres rongyokat.
Nagy éjszakákba lépnek komoran,
s ha a törhetetlen múltidőt
majd mégis összezúzzák,
szarvasok jönnek értük újra,
hogy eggyé lett lelkünket némán hazahúzzák.

SZÉKELYHIDI ZSOLT

Áldomás

Késként váglak
a mélybe,
ott vájok
benned hitet.
Neked szegezett
élként hasítlak,
vékonyadra
pengéstől rontok,
kisfiam.

Azt mondja:
tűz az éhsége,
ropogó rőzséje
te légy.
Fojtó füstjeként
apádnak szénszínű
szeméből
fújjon a szél.
Gyújtani kért ide
téged az isteni elme,
közös gallyunkat
feltüzelni.

Azt hajtom egyre:
égni, égni,
lánggá hajlani
kéne,
hajnalig
se hűlni le
igazán.
A hűség mégis,
mint punnyadt parázs
és üszög.
Hadd nyesselek
szét most,
egyfiam!

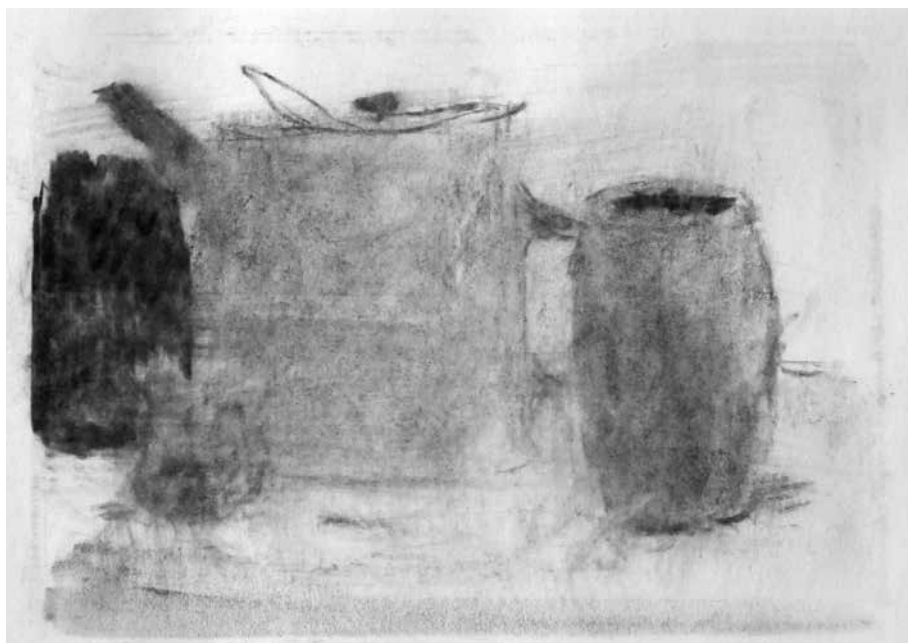

Azt mondja:
elég,
nincs égető
szükség,
lohadjak.
Nem kell
felcsapni,
lángolni végképp.
Bevont kard
a beszéd.
Ne tűzzem ki rá
szúrós üzenetét
röpke emberáldásnak.
Szapora
légzésem csitul,
nincs melegem se már.
Báránytűz
füstjelünk
égbe ér hamar,
mi maradunk.

Rendelt

Nélkülünk
vagy velünk,
fiam, nézd,
fortyog
az a bős
létkazán.
Gyere hát,
születésekben
mérjük össze
súlyunk.
Mennyi szem
virradt ránk minap,
világra vételükhöz
bontsunk ki bort,
belezzünk bárányt!
Már nem
füstölgök.

Sosem
nyafogtam nektek,
nem álltam égnek,
szavakkal festve
vallottam színt.
Térek-forgok
elrendelve,
koslatok
birkavidáman.
Szép fiam,
önts piros bort,
szelj szép színhúst
apádnak!

Kohán Ferenc: No.22. Vie silenciuse, 2022, fusain, 12,2 x 17,4 cm

TÉLFFY ÁRMIN

Kihagyott lépések

Az időm áll és a tiédbe hatol,
hogy benned teljék az életem.
Hajlataid, formáid, idomaid
galériám legfelkavaróbb művei.
Engedetlen olvasóként
szavanként írod át kedvenc mondataim.
Nem sorról sorra haladsz,
önkényesen cikázol a történetemben.
Vörös reménnyel fested a szád,
míg szerelmünk tükrében fürkészed magad.
Derengsz, mint zajban a csend,
mint életben a halál.
Azt mondd, a titok nem létezik,
aztán mégis megfejtet nekem.
Szerinted egy nő csak meztelen
kitérülése mögé rejtőzhet
létének bizonytalansága elől.
Fülembé súgod, hogy minden
folytatásnak van kezdete,
majd úgy folytatod, mintha
el sem kezdődött volna.

A születés

Földi hatalom nem fenyeget már,
csak a fényévtávból
üzenő szerelmünk. Lelkem az öledben,
nyelvünk összeér, nyolc végtaggal
úszunk a kéjben, soha nem
voltunk még másé. A zajba nőtt
csendben barna-kék szemek
nyílnak és csukódnak.
Míg a vágy templomának csúcsára
mászunk, szentté írjuk és olvassuk egymást.

Szomorú és szép kettesben a reggel,
ahogy elringunk csendben
a búcsú hullámain. Domború
tükrünk a szépség, fölötte írás:
Itt járt Szabó Lőrinc és Jan van Eyk.
Két sóhaj vegyül a tiszta légbe,
s fénylik a remény, mint az istálló
mélyén Szűz Mária szeme.

Télfy mint a száműzetés hercege

Télfy magára marad a fekete lyukakkal,
éredeklődve nézi, ahogy a halott nyelv
életre kel a papíron. Olvasás közben
bejárja a cselekményt, amely úgy
árad a könyvből, mint nedves lakásból
a dohszag. Olyan áporodott levegőjű
történet, mely viharra vágynak, de ha átfújna
rajta, elveszne mindene. Mintha a művészet
kamaszos hangját figuráznák kitalált életek.
Most nem nyomasztja a vakító külvilág,
szinte élvezzi, ahogy a lapokról szemébe
villannak fényei. Úgy követi a betűket, mint
végtelen száműzetés hercege, aki magányos
nyomozónak álcázza magát a latin negyedben.

JUHÁSZ ZSUZSANNA

Agypírélettan

*„az gyárat lát a látcsőn és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgáért remeg”*

Radnóti Miklós

Értem én, értem. Most már. Ne féljeteK. Ne féljeteK tőlem. De hát nem is félteK, nem is félteteK soha, mert vigyáztam rá. Bebizonyítottam, láthatátok sokszor, ami a fülelmen be, az a számon ki soha. Úgy látszik, én meg rajtatok gyakoroltam a titoktartást. Pedig nem titkos, szégyellni való volt az, amit mondtatok. Csak kirobbantatok olykor, szórtátok, hánytátok kifelé magatokból a rossz, válogatatlan, első indulatos szavakat.

Majd egy picit finomításomra, humoros összegzésemre megálltatok egy pillanatra, majd kirobbant belőleteK a nevetés. Mintha a rossz, gyilkos folyó megállt volna egy pillanatra benneteK, és lelassulva, megszelídülve csak elárasztotta volna, csak megáldotta volna a földeket.

Aztán ment minden gyorsan, rátanultatok a nevetésre. Örömmel, gátlások nélkül nevelteteK ki mindahányan. Kiválasztottatok engem, mert úgy látszik, én voltam közteteK, és én is maradtam a legártatlanabb, a leginkább mosolyra kész, a leginkább főleg a dolgáért remegő dolgozó. És balekmód elmélyült és precíz-pepecselős. Ami ugye eleve nem lehet trendi, eleve balekos-lúzeres, míg ti. Míg ti, míg ti rajtatok csak ámulok. Nézem, miféle cuccokban dolgoztok, miféle harcoss indulatokkal léptek be a kapun. És csak nézek és ámulok, a strapacipőzőkön, kondinadrágokon, sokzsebes, vastag tödömelegítő mellényeken. Mintha háborús övezetbe lépnéteK, mikor jötteK. Az arcotok máris piros az izgalomtól, a rossz, gyanakvó izgalomtól, hogy ugyan mire is jötteK, miféle újabb infózuhatagra, miféle újabb ismeretlen megmérettetésre. Pedig csak dolgozni jötteK. De mintha a dzsungelbe, bevetésre, és eleve repülőn, az ejtőernyősök földre szállt, vagyis földre szállás utáni izgalmaival.

Mert úgy látszik, vadászni, levadászni jötteK ti ide. A tulajdonos kegyére, pénzére vadászni, levadászni tizenkét órát, bért. Csak sose tudjátok, mire jötteK, miféle változásokra, miféle újabb, de magasabb mércékre. Hát begumizzátok a hajatokat, fiúk-lányok, nők és férfi egyaránt, hogy ne zavarjon a harcban, vagy tüsire, kopaszra vágjátok, hogy megcsússzon rajta az ellenség keze. Pedig itt nincs hús-vér ellenség, kezes-lábas valaki, akivel nap mint nap meg kellene harcolni. A harc a megélhetésért folyik, az ellenség pedig a kapukon kívül várakozó kolléga, egy vagy több,

ki tudja, mennyi, hát jobb ebbe bele se gondolni, igazatok van. Csak nevessetek rajtam nyugodtan, rajtam nevessetek, mert a tulajdon nem lehet, pedig szeretnétek őt sokszor kinevetni a kicsinyességéért s a kised játékaiért, hogy hogyan nyerjen tőlünk munkafélórákat, órákat, ingyen. Hogyan csűrje-csavarja a szót, hogy mi magunktól, önként és dalolva jöjjünk előbb, és távozzunk később, azért, hogy a munka totálisan meglegyen. Igaz, látjátok, látom én is már, totális harc ez. S ha ő bevet mindent, hát nekünk is szabad. Bár udvari bolond nem szeretek lenni, de megértelek benneteket. Kitermeltetek engem, és én hagytam, mert úgy látszik, ebben voltam a számotokra a legjobb. Mert itt teammunka folyik, itt mindenki ért minden munkafolyamathoz, de azt is tudjuk, ki miben jó, hát hagyjuk, hogy azt csinálja. Hát nem haragszom, ne féljete. És nincs is okom haragudni, mert egyrészt apámtól jó nyugodt természetet és valamiféle humorra való hajlandóságot örököltem, másrészt ti is igyekeztek, látom. Ahogy kinevettétek éppen, máris simogattok. Simogatjátok ténylegesen a karomat, vagy munka közben nevettek, rám nevettek és elnézést kérően mosolyogtok, hogy bocsika, de nem tudtam kihagyni. Hát ne hagyjátok ki, nehogy, most nekem is jólesik a mosolyotok, egyáltalán, hogy rám néztek. Mert az itt nagy kincs, az, hogy időt szántok rám, hogy felém fordítjátok az arcotokat. Itt, ahol minden perc számít, ahol nem szabad csúszni, elcsúszni, megcsúszni az időben. De ezt megszoktuk már, csak az újaknak szokatlan, hogy úgy beszélünk egymáshoz, hogy nem fordulunk egymás felé, mert arra már idő nincsen.

S ha meggondolom, olcsó vagyok. Én ingyen vagyok nektek. Én se drága turbófolyadék, energiaital nem vagyok, se Xanax. Én se felpörgetőtök nem vagyok, se kényszeres, gyógyszeres nyugalmatok az élet elviseléséhez itt. Én a kiegyensúlyozó, agyatok, szívetek szétduzzadását megelőző, feszültségoldó nevetési lehetőségetek vagyok. Hús-vér valami, ami kéznél is van nektek mindig. S ha így nézzük, inkább a Jokeretek vagyok. Szerencsétök kártyája. Nézzétek csak meg mosolygó és mosolyra fakasztó arcát, zöld-piros vagy kék-piros ruháját. Az élet legalább hét színűségét, a teljességet. A harcot és békét, az irgalmat és nyugalmat, a fentet és lentet. A teljes, az egész élet, a teljes, az egész embernek levést, amit mi itt már régen elfeledtünk. Ami igényét kiölték belőlünk. És amit mi hagytunk. Hát csak nevessetek inkább, játsszatok rajtam, mint mókás hangszeren, hisz a mesterek ti vagytok, nem én. Ti kentettek fel mesterien engem itt erre a szerepre, tinektek van rám nagyobb szükségetek, mert én magammal is, magamban is ellennék jól. Én mindig is, gyerekkorom óta jól elszórakoztattam magamat, találtam mindig is csak úgy munkát az agyammal, s ezért nekem a világ mindig is sokszólamú volt, és színes, és az is maradt, és remélem, marad is, halálomig. Én nem engedem magam ide vagy oda állni. Én mérlegelek és disztíngváló, de nem kényszerből, hanem csak úgy, mert tudom, tudom tudat alatt és felett is, hogy aki ki-

vár, kizár embert, bármit a világból, az a világot, a saját világát szegényíti el. Én ismerni akarom az ellenséget, azt ami annak tűnt első pillantásra, hátha barátkozni is lehet vele, mert én a nyugalmat szeretem, a rázkódás utáni megpihenést. Az izgalmat is, de az utána való elpilledést még inkább. Mert pillének lenni lesz a legjobb, lepkének, de olyan fajtanak, ami a kibújás után, a bábszakasz után már nem eszik többé, haláláig, mert nincs többé szüksége ételre.

Hisz végül is a harcotok része vagyok, csoportotok mesterműve, kenyérharcotok remeke, hisz olykor meg se kell szólalnom, még szarvas agyas tréfa se kell, hogy nevessetek. Olykor elég, ha megláttok és nevettek, mert a nevetésre van leginkább szükségetek itt. Az agyatok orgonaszavára, a felhúzott, megfeszített agyatok elhalkulására. Tudom én jól, a felesleges adrenalin fröccsentitek ki rám, az agyatok húgyát, turbózasotok feleslegét. Velem itatjátok fel agyatok pisikéjét, engem tesztet, engem helyeztek az energiatalaitok és a világ, főleg a főnökünk közé. Bár a mediálást nem úgy képzeltem el, de üsse kő. Épp tegnap olvastam, hogy az agyvíz is pulzál, áramlik és cserélődik is, s ezt az áramlást-cserélődést segíteni lehet, lágy élesztő-ébresztő simogatásokkal. Szóval létezik már cranio-sacrális terápia is régóta, csak itt mi nem nagyon tudunk róla.

És mégis, ti épp ezt, ezt a terápiát sajtoltátok ki belőlem. Ezt vittétek mesterfokra. Titeket meg se kell érinteni, ti már itt pöccre indultok. Nevettek, és a nevetésetek felgyorsít minden jól bennetek, ürül, tisztul az agyvizetek, pulzálja kifelé a felesleges káros anyagokat, de mintha ott alant, ott is felgyorsulnátok, de magatokért, a magatok teljes jólétéért, mert olykor szaladtok, mert majd' behugyáltok a röhögéstől.

Hát tényleg jó, ha nevettek. Jó nektek, és jó nekem. Oda-vissza simogatjuk egymást, mint egy szép, jó csimpánzcsapatban. Bár rokoni kötelék nincs köztünk, és mi meg se érintjük egymást. De csináljuk, mert kell, mert muszáj, és mi van abban, hogy kurkásszuk egymás lelkileg. A majomcsapat is sokat kurkászik. Keresik egymásban az élősdieket, hisz' a kurkászás alapja ez. Kiszedni a másikból az általa nem látható, rossz helyen lévő bolhát, tüskét, ezt-azt. Különben is, az ő DNS-ük alig tér el a mienktől. És ők is kurkásznak akkor is, ha kell, ha nem. De csinálják, csinálják steril, állatkerti körülmények között is.

És többször kurkásznak, mint szexelnek, aranyanyám, mert rájöttek, hogy jót tesz a közösség nyugalmanak. És ebben mi biztosan különbözünk tőlük, mert mi ritkán simogatunk csak úgy, érdek nélkül, ritkán a bőrt, az agyat, pedig mi is képesek vagyunk lelkileg is simogatni és nevetni is, ahogy ők.

Csakhogy mi félünk, a kinevetéstől félünk, a kilöketéstől a csapatból, az éjszaka sötétjétől, a tisztánlátásunk elvesztésétől, hogy akarnak-e még bennünket a rokoni és a munkahelyi csapatban. Mi már gyanakszunk. A nevető félre gyanakszunk, a nevetésre magára is gyanakszunk. Pedig hát

a nevetés kimos belőletek minden félelmet, minden nevesített félelmet és minden névtelen szorongást, hogy egy pillanatra legalább biztonságban érezhessétek magatokat itt, s a világot rendjén valónak odakint.

S ez úgy kell nektek, mint egy falat kenyér, vagy tán még a kenyérnél is jobban. És ne féljete, egyszer majd elfelejtitek, hogy oly korban élte-tek, hogy munkahelyi bohócokra volt szükségetek. Pedig béke volt, áldott béke.

Szúfi

Nyári kép késői kerttel

Pedig abban a dalban, hidd el nekem. És azon a nyáron, az utolsón, én nem akartam rosszat neked. Csak nem tudtam beszélni. De elrontani azt nem akartam, nem akartam elrontani a nyaradat. Csak hőség volt, csak gyors rothadás és gyönyörű zöld döglegyek. Csak csillogás és gyorsaság és szépség és életrevalóság. Életrevalósága a legyeknek, mert aszály volt, a pusztulás ünnepe, a gyors, mindennapos halál ünnepe. És én csak néztem és hallgattam, és éreztem a súlyát annak a sok halálnak, annak a sok virágnak, uborkavirágnak és tökvirágnak, és minden virágjában halónak a halálát éreztem, amit láttam magam körül. Éreztem, éreztem a hátamon, a karjaimban, és még nem tudom, hol, de hallottam a saját sűrű sóhajtasaimban. De bántani nem akartalak, csak nem tudtam beszélni és nem tudom enni, de el se vágytam sehova, és az baj volt, mert nekem azt jelentette, hogy nem lesznek megoldásaim ősszel, elképzeléseim, hogyan harcoljak majd a pénztelenséggel. De bántani nem akartalak, csak féltem, féltem némán, féltem, ahogy tudtam, féltem a jövőtől, a közelitől, az ősztől, ami nekem már ott volt egészen. Mert nem tudtam, mi lesz, nem tudtam, hogyan fogunk enni adni, hogyan meleget, és kenyeret ősztől a gyerekeinknek és magunknak. Csak nem tudtam beszélni, mert azt hittem, te is látod, látod, amit én, a sötétet, a feketét, amiben eltűnünk, feloldódunk mind az öten, hiába most a színek, hiába a csillogó döglegyek s a megmaradt lepkevirágaink rózsaszíne, hiába minden ártatlansága a gyermekeinknek, s a mi megmaradt ártatlanságunk, felnőttiségünkben is. De sajnálom, sajnálom, hogy ez bántott téged, sajnálom, mert az a nyár neked nyári szünet volt, és én ezt értettem is, de beszélni nem tudtam. Csak félni, félni az ősztől, félni, hogy már megint és újra valami önpusztító, önkizsákmányoló járom alá kell hajtanom a nyakamat, hogy már megint egy önhitt, öntörvényű vállalkozó kedvét kell keresnem, hogy faromnak többször legyen része paskolásban, és kevészer ütésben. De elrontani a

nyaradat nem akartam, csak féltem. És szántam a talpamat, a puha talpamat a hegyesre szikkadt rögökön, de inkább jártam volna mezítláb életem végéig, csak ne azt a nyarat, ne nekem, de másnak se. Inkább zsákruhában, csak ne azt a nyarat, nem megélni, inkább meztelenül, míg élek, inkább kenyéren és vízen megélek, csak a hogyanját tudhattam volna az ősznek, az ötünk őszének, csak söprögetésből és némán, míg élek, csak megmaradjunk. Csak fagyban és aszályban és söpörve magam előtt, míg élek, csak annyiért, hogy élhessek, élhessünk öten. De ezt elmondani nem tudtam, mert még a szavak is. A szavak is elpártoltak tőlem, de még a madarak is, csak a kutya, aki éjszaka jött, míg aludtunk, a kutya, akit sose láttam, de ott volt és evett, mert reggelre kiürült a tányér. De a szavak nem jöttek, és Isten is belenémult az aszályba, amit odacsínált nekünk azon a nyáron, de emlékszem, és Isten segítsen, ha tud, felejteni. Vagy te, de te nem tudsz, mert neked az a nyár más volt, te a megoldást a gyerekek gyors felnövekedésében láttad, de az lehetetlen, én meg csak a felgyorsult pusztulást láttam, a gyors kókadást, gyümölcsfáink lemondását hol erről, hol arról az águkról. Én a kiszáradás stációit láttam, a fát, ahogy viszi a hátán a keresztyét, ami én voltam, én, a fa engem cipelt a hátán magával az aszályban, mert én voltam, aki láttam a lassú kiszáradását. És én, aki nem tudtam neki inni adni. De megbántani akkor se akartalak, csak kértem, hogy azt a dalt hadd hallgassam többször, mintha azzal keltem és azzal feküdtem volna. Azzal a meditációs énekkel a fejemben, a dallammal, ami többször ismétlődött, de mindig más volt körülötte a hangszer. Hol dob, hol hegedű, hol harcos volt, hol olyannyira szelíd, mint a végtelen ég, ha nappal van, és nem pötytyözik csillagok. Mert olyan, olyan akartam én is lenni, olyan, mint az a meditációs alapgyakorlat, olyan, mint az ember, ha szabad neki embernek lenni, vagyis hol ilyen, hol olyan, de színes, színes, mint a világ. De éppen ettől a színességtől voltam eltiltva valahogy, talán a félelmem oldotta fel őket, nem tudom, csak egykedvűséget éreztem hosszan, bambaságot, a barom bamba pihegését a forróságban, mikor húznia kell mégis. Csakhogy engem nem a jászol és a vödör víz hűvöse várt este, hanem a félelem újra, és este leginkább, hogy újra vége egy napnak, és még nem tudom, még mindig nem tudom, mi lesz velünk ősztől. De megbántani nem akartalak, és az a dal is szép volt, vagy inkább megtartó, mert ki tudja, mi és honnan jön, ami megtart, és ki tudja, mi, és honnan jön, ami végleg elveszít, ami végső bomlását adja a lelkünknek. Mert elsőnek az kezd a pusztulást, ezt most már biztosan tudom, s csak aztán a ház, a test, amiben a lélek lakik. De sajnálom, sajnálom, hogy nem volt étvágyam, pedig a levegő tiszta volt, mint mindig, a fenyők jól bírták a hűséget. De bántani akkor se akartalak, és nem bánom, hogy ősszel almát vittél a kertünkből, nagy kosár almát, hisz termett mégis, és sok termett. Hát miért is ne vittél volna, mint Páris a hölgyeknek azt az egyet. És miért ne nézted volna, ki az, aki magára veszi, és lepényt süt belőle, és

meg is szórja szépen, gondosan porcukorral, hogy tessen. Teneked tessen a lepény, s aztán a kéz, az arc, s minden egyéb, ami egy nőhöz tartozik, aki társat keres. (Éljetek boldogul! És a dal, az a szűfi a te búcsúdaldod lett éntőlem, pedig szép, nagyon szép.)

A túlórahajhász

Te, ha belegendolsz, már csak józan paraszti ésszel is, neked az lenne a legjobb, ha kiköltöznél. Végül is így megoldódna minden bajod, nem kellene még hosszú évekig rettegned.

Igen, ha egyszerűen csak hagynád a fenébe az egészset és bérbe adnád a lakásod, hogy a bérleti díjból fizethesd a hitelt. Bár tudom, ne is mondd, tudom, hogy lakni vetted.

De akkor is, nekem rossz látni, hogy mindent alárendelsz neki, a lakásodnak. Rossz hallani, ahogy sóhajtozol ünnepek előtt. Hogy abból a kevésből csinálj ünnepet magadnak és a gyerekednek. Abból a kevés pénzből, amit a hitel hagy, és abból e kevés időből, amit a túlórák hagynak. Végül is, amit a lakás hagy nektek. Így aztán se kokárdát, se színes főtt tojást, se kalácsot nem tűr meg az életedben. Önzőn felemészti minden ünnepedet.

De tényleg, mintha a lakásodnak valamiféle személyisége lenne. Nem úgy látod? Mintha fiatal lány lenne, aki társat keres, de megbízhatót. Olyat, aki által biztonságban érezhetné magát mindörökre. Vagy mintha idős hölgy lenne, aki eltartási szerződést köt, de nyafog és finnyáskodik, és felbontja újra és újra a megállapodást. Mert várja az igazit, a valóban megfelelőt, aki biztosan eltartaná őt az idők végezetéig.

Hát nem tudom, te hogy gondolkodsz a lakásodról, de az biztos, hogy elevenebb, élőbb nálad. Mert te egyre csak szürkülsz és szótlanodsz. Még a szavakra is sajnálsz az erődet, ha azok nem a munkát szolgálják.

De megered a nyelved, ha a főnököt kell fenyegetni. Hogy másodállást keresel, ha nem ad elég túlórát. És ad, hogyne adna, mert neked csak a mennyiség a lényeg.

Míg mi, többiek, így még csak álmodni se merünk jobb körülményekről vagy órabéremelésről. Szolgáljuk hát mi is a lakásodat, még a fenekét is kinyaljuk. A némaságunkkal.

Holott, gondold csak el, ha téged kilakoltatnának, csak nevetne felszabadultan a kis prosti.

És várná boldogan a jobb, tehetősebb tulajdonost.

OLÁH ANDRÁS

elfordulsz

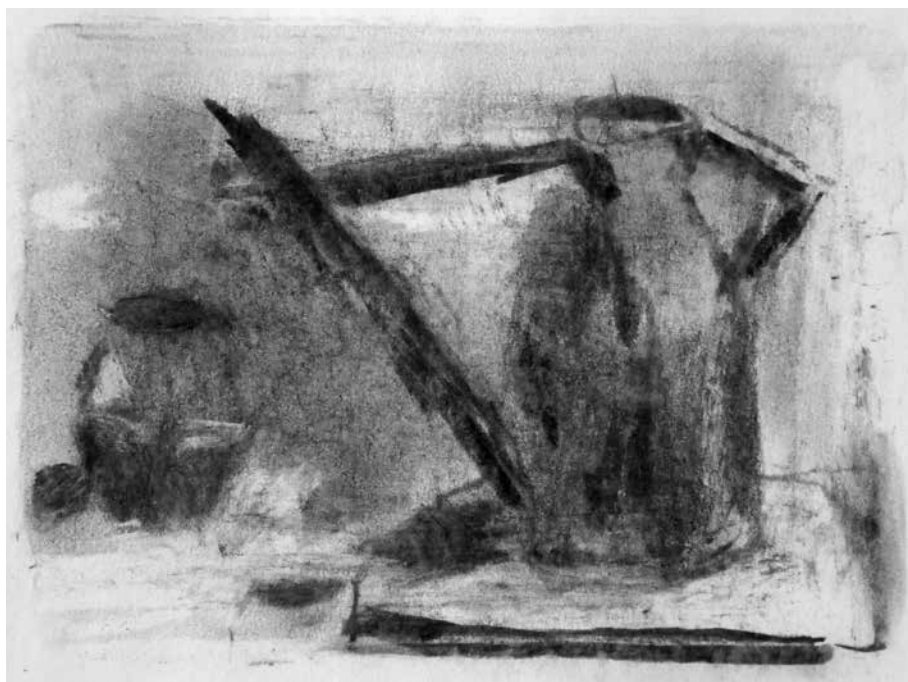
látom elszökni a tekinteted
elfordulsz mintha szégyellenéd
hogymélkülem is van élet
őrizni akarod az őrizhetetlent
árnyékká csiszolod
elzárod a fiókba
hogymérvényesüljön
a döntés szabadsága
pedigmama nem megyek sehova
csupán a múltat kísérgetem
csúszásban vagyunk
márbomlanak a gesztenyék
de elmúlt a láz s a lázadás
az emlékek összemaszatolták
az idősíkokat izgága vonatfütty
dacol a csönddel
s elárvult koromszemcsékbe
takarózik a kifosztott délután

elrontott művelet

visszahúzódsz a kondenzcsíkká
foszlott komfortzónádba
a csigalét kacér jövőjét méregeted
egymást harapja sok elrontott művelet
az élet nem matematikai egyszerűség
hiába hazudja magáénak a tényeket
hátrafordulnál de nincs kihez
a foszladozó idő maga alá gyűri
idegenek közt őgyelegszen
sok a mínuszjel ebben az egyenletben
s hogymé futni hagyjanak
el kell engedned a könnyeket

kérdések

kérdésekkel bombáztál
vallattad az álmatlan éjszakát
a hitetlenkedő fejcsóválást
a félbeharapott mondatot
az arcrándulást a lehunyt szempillát
a lehajtott fejet... foltokat kerestél
megszállott konoksággal
nem ismert ízeket eltérő illatot
zavart rebbenést bicsakló mozdulatot
üzenetet a hallgatás mögött
reménytelenné téve a bizalmat
az emlékekbe kapaszkodó ragaszkodást
de amikor beleragadtál a kétkedésbe
késedelem nélkül visszaadtalak

Kohán Ferenc: No.23. Vie silenciuse, 2022, fusain, 12,2 x 16,7 cm

MÓGER TÍMEA

Tehetetlenek

Vadállatok lesnek
Egymásra
Nincs aki
Figyelné őket
Erősek
Erős seb
Vad életek
Hátukra fordult
Legyekhez
Hasonló emberek
Melyik tehetetlenebb

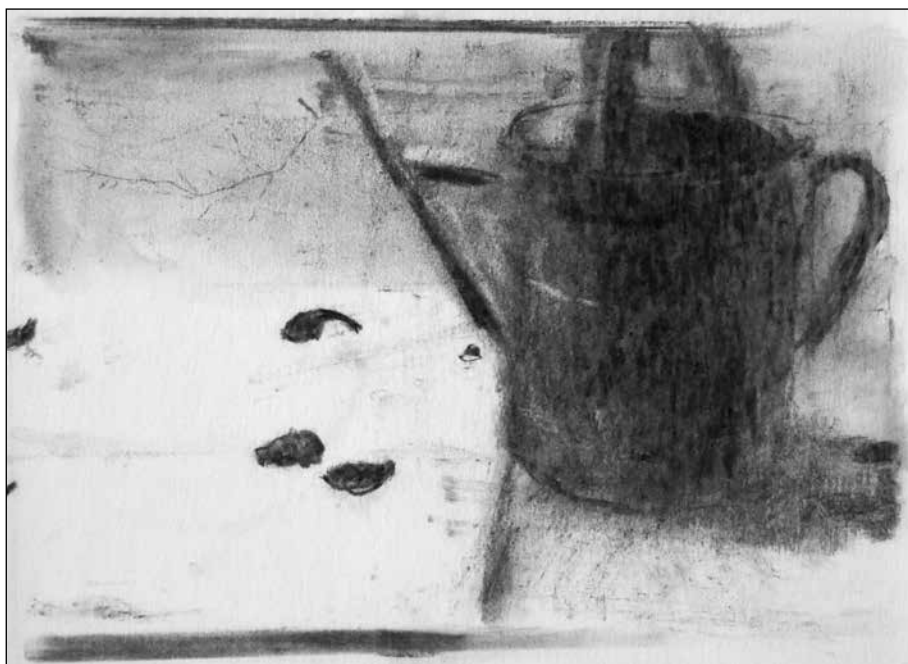
Fiatal bőr

Nyár van. Kibírható hős(s)ég. Pecázunk. Semmi más nem kerül horogra. Csak a testünk. Fű között szerelmeskedni. A könnyű és nehéz örömök közé tartozik. Fehér agyag. Bőr bőrhöz tapad. Majd szilánkokra hullik. Múlik az idővel.

A délután örök edénye tele hallal. A mindennapi kenyér hiánya éhezést sejtet. Csak a sejtek szaporodnak. Végtelen vége van a horognak.

Kohán Ferenc: No.30. Vie silenciuse, 2022, fusain, 17,2 x 24,4 cm

Kohán Ferenc: No.32. Vie silenciuse, 2023, fusain, 17,5 x 25 cm

Kohán Ferenc: No. 1. Vie silenciuse, 2022, aquarelle, 11,5 x 16,8 cm

Kohán Ferenc: No. 4. Vie silenciuse, 2022, aquarelle, 11,5 x 17 cm

Kohán Ferenc: No. 2. Vie silencieuse, 2022, acrylique, 11,6 x 17 cm

Kohán Ferenc: No. 7. Vie silenciuse, 2022, aquarelle, 11,4 x 16,8 cm

Kohán Ferenc: No. 5. Vie silenciuse, 2022, aquarelle, 11,4 x 17,3 cm

Dohánylevél-koszorúsok

A tavalyi esztendőben egy nemcsak külsőné, de belbecse miatt is különösen értékes kötetet jelentetett meg a Diszelben működő Első Magyar Látványtár. Németh István Péter *Irodalmi pipatórium* című könyve igazi kuriózum, hiszen míves esszéi úgy vezetnek végig jeles alkotóink életének, művének és a dohányzás szenvedélyének főbb találkozási pontjain (ihlető passzió, többé-kevésbé természetessé lett szokás, illetve téma), egyfajta történeti áttekintést nyújtva, hogy közben a pusztá illusztráció szerepét jóval meghaladó, szinte a szövegekkel azonos jelentőségű, gondosan és találóan válogatott képanyagból részint a gyűjtemény kapcsolódó, népi és polgári hagyományokat bemutató darabjai, részint a Petőfi Irodalmi Múzeum cigarettás-szivaros-pipás írófotói is megismerhetőkké válnak. Így együtt, egymást erősítve szolgálják a tabak dicséretét és segítik az olvasót – amint a táralapító, Vörösváry Ákos bevezetőjében Kisfaludy Károly szavaival utal rá – a búzózó bodor füst elképzelésében, s talán maguk is ösztönzik a tettere váltást, az előhívása általi „áldott révület”-be kerülést.

A nyitó írásban (*Egy nagy szenvedély margójára*) mindenesetre a szerző személyes vallomása segíthet ebben, aki korai, pápai kollégiumi pöféke-lései emlékét idézi fel, onnan jutva el a tapolcai otthona közelében lévő gyűjtemény – ezúttal már csak a szemnek – kínálta élményéig. S miközben saját útján kalauzol, a tőle már megszokott, szinte elemzői-értelmezői védjegyévé lett módon, rövid, a lényegtől el sohasem szakadó, az olvasó számára azonban hasznos és érdekes kitérőket téve villantja fel a pipázás honi elterjedésének néhány jellegzetes eseményét, Széki Patka Lászlóval történt találkozásait, Simon István Illés Bélát megidéző versét és – mi-ként másik énjéhez, a költőhöz illik – nyújt át első közlésként magától is rögtönzött, a közeli vár berendezése ihlette remeket (*Egy csobánci cserép-kályha delfindíszes koronája szól*).

Az irodalomtörténeti írások sorát *Az első magyar szonett*ről nyitja. Faludi Ferenc, idén 320 éve született jezsuita szerzetes és kiváló poéta több szövegváltozatban közreadott *A' Pipáru*l című művét Turóczi-Trostler József tanulmánya nyomán vizsgálja Németh István Péter, megemlítve, hogy a dohányfüst a németújvári származású alkotó *Szakács-ének*ében ugyancsak előbodorodik, míg a valószínűleg Tentzel-átíratként született első opusbéli „börcönze” (szelence, doboz) példányai a Látványtárban is fellelhetők, megtekinthetők.

A Vitnyéd és Keszthely füstje, Perszeopolisz lángja a „kenyeretlen”-nek csúfolt falut és a Nagy Sándor által felgyújtatott egykori perzsa fővárost *Ked-*

ves *Pipám* című lírai darabjában egybekötő, csupán H. F. monogramjával ismert 19. századi dunántúli szerzőt kapcsolja össze a – minden bizonnyal közös szenvedélyen alapuló – tudományos-művészi témaválasztás okán is Festetics György gróf kora és birtoka írástudóival: a gazdász Nagyváthy Jánossal, valamint a költő Csokonai Vitéz Mihállyal és Péteri Takáts Józseffel. Utóbbi „mesé”-nek nevezett rímes találós kérdései közül így szól a dohányról feladott, s citált: „Nem nyelnek le, meg sem rágnak, / Még is tetszem sok szájnak.” (35.)

Térben nem, csak időben távolodik el ennek világától a következő esszéé (*Az első irodalmi pipatóriumból*), amely a premontrei gimnázium tudós tanárának, a *Keszthelyi Helikon* című kiadvány szerkesztőjének, Lakatos Vincének állít méltó emléket. Az irodalomtörténészként is jeles egyházi Keszthelyi Hírlap 1894-es folyamában megjelent idevágó tárcája (*A pipa a magyar költészetben*) elsőként vázolja a Faludi Ferenc említett szonettjétől Arany János kötődő költeményeiig húzódó poétikai ívet, így Németh István Péter szép és nemes vállalásának is fontos előzménye. Elemzése tehát, amelyben a térségből a két Kisfaludyval foglalkozik behatóbban, miközben a mára méltatlanul elfeledett előd recepcióját gazdagítja, egyúttal a teljes élet és mű alaposabb megismerésére, helyi értéké emelésére ösztönöz.

A Tüzemet gerjesztem – mintegy az összegzés igényével – a magányt oldó, gondokat kergető, gondolatokat hívó címbéli cselekvés, a rágyújtás eredményeként felszálló dohányfüst híveit állítja egy-egy e tekintetben jellegzetes szövegükkel egymás mellé. Az irodalmi motívum rövid történeti példatára Berzsenyi Dániel *Levéltöredék...*-étől Kölcsey Ferenc *Pipadalát* érintve jut Juhász Ferenc *A Sánta család*jáig, ahol szintén kék a bodrok koloritja, és az sem véletlen, hogy az illusztrációként válogatott képeken még a fekvő cigarettázó Weöres Sándor és az elmélyülten, ülve pipázó Mészöly Miklós portréi is megjelennek.

Ide kapcsolódik egy olyan, neves írók pipáit is bemutató, Keszthelyen látott tárlat személyes élménye, amelyhez Pintér János történész-muzeológus tanulmányával (*A magyar pipa története*) jelent meg kísérő katalógus. Az emlékezés és az újra és újra kézbe vehető, a használati tárgyakat felidéző kiadvány együttese nyomán fogant a *Karosszéktrónus és pipajogar* című dolgozat, amely az ún. „költői pipatórium”-hoz illeszkedő Petőfi- és az egykori kedves holmit, szokást örökítő Arany-versekhez is elkalauzol. A Látványtár T. Szabó László-frottázsa (*Pöfékelő*) pedig, miként a csobánci cserépkályha díszé, saját, ezúttal a szalontai mester előtt tisztelgő sorokat hív elő (*Alkalmi strófa*).

Noha időben későbből, de ugyancsak két dohányos költő életműveinek idevágó szegmensei állnak a *Klasszikus mintákká lett lázadások* középpontjában. Kassák Lajosról talán kevésbé ismert, hogy nemcsak lírikusként, szerkesztőként, hanem a nemzetközi hírű Modiano cég egyik legjelentő-

sebb plakáttervezőjeként, a reklám elméletének kidolgozójaként is marandót alkotott, míg az örök cigarettás Petri György egész élete, poézise mintha egyetlen nagy szabálykerülés, normaszegés lett volna.

A *Karosszékrónus...*-ban röviden említett, George Sand mintájára szívesen füstölő és ezzel is kitűnő Szendrey Júlia szellemi utódjaként a *Dohányos az asszonyok között* „hőse” Tanner Ilona-Török Sophie. Babits felesége 1936-ban a Nyugatban ötszakaszos áradó, vallomásos monológot közölt a cigarettához való viszonyáról, amelynek pora és hamuja férje, barátai távozásával szomorú többletjelentést kapott. A költemény lényegre törő elemzése, a Kosztolányi-párhuzam fellelése a szerző éleslátását dicsérik.

Az „Egész Föld a hamutartóm” a Keszthelyi Hírlap 120 esztendeje jelent, gondatlanságból bekövetkezett erdőtűzről és a dohányjövedék drasztikusan magas bevételéről szóló tudósításaitól köt át – szinte utóbbi igazolására – újabb érintett írókhoz. Fel-felillantva Petőfi tél hidege ellenében forró pipával melengető passzusát (*Egy telem Debrecenben*), Nagy László apja nemzedékéért lobbanó versbéli haragját (*Aszály*), a szívnivaló híján száraz kenyérdarabot szopogató József Attilát, Bereményi Géza harmincöt (*Egy kitalált személy*), Kosztolányi negyven (*Hajnali részegség*), a Nyírségből Pannóniába patriált Cserhát József ötven szál cigarettáját (*Három kívánság*) és Verbőczy Antal napkezdőjét (*Reggel*), Somlyó Zoltán nikotin mérgétől óvó szavait (*Dobd el!...*), valamint Tamási híres regényalakjának első, férfitvá érlelő, egyúttal otthonosságot vesztő dohányzását (*Ábel az országban*). S mindezeket a Látványtár itt csupán felsorolt, leírt és a PIM közölt fotói kísérik-erősítik – Karinthy Frigyes, Déry Tibor, Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes jellegzetes rágyújtásai. A zárlatban Weöres *Füst* című rövid, vagány futamával kiegészítve: „Cigarettaozom az árokparton. / Húszt fillér az összvagyonom, / de az egész Föld a hamutartóm.” (93.)

A füstmotívum fonala vezet tovább a következő szöveghez (*Keserű és jószagú füstök*), amely szomorú vagy egyenesen tragikus alkotói sorsokat vesz sorra, olyanokét, akiknek életében és művében ugyancsak fontos szerepet töltött be a dohány élvezete. A nyilasok által meggyilkolt Kemény Simon novellahőse, Oleánder (*Életbiztosítás*) a modern kor robotosaként válik áldozattá, a *Cigarettafüst* szonettet a Nyugatban publikáló Szabó Lőrinc még nem gondolhatott későbbi tüdődagánatára, a cseszegtomaji Szabó István kisprózaí írásában vadrózsából lesz a rokoni ajándék (*Keresztapám pipája*), Simon István *Téli rapszódia*jában a leleményes nagyapa cernát teker a szopókára, hogy ne essen ki szájából a pipa, amely Kónya Lajosnál az egyetlen, magányt oldó társ marad (*Pipámhoz*), míg Utassy József versében Isten arcába fújja keserű füstjét a lírai személyiség (*Magam gyilkosa*).

A Kosztolányi-idézetet címévé emelő „*Most kávé kellene... és egy nyugalmas, fekete szivar.*” a nagyvárosi kultúra jeleivel folytatja az áttekin-

tést. Az éjféli passziójában is témát találó Vas Istvánnal (*Pipa*), Somlyó Zoltánnal, akitől Mátyás Iván *A Trafik* című kisregénye mottóját kölcsönözte, és akinek egy szivaros darabját is antológiába válogatta György fia (*Megbeszélések az Istennel XII.*), a már szinte teljesen ismeretlen, amerikai Ring Pállal, akiben az elhagyott otthon idézte fel a kinti égszínkének füst (*Hazai szivar Amerikában*) és Csoóri Sándorral, aki táncszókból (rēják-ból) szőtte egybe leszokása történetét (*Amikor a cigarettáról leszoktam*).

A tablót – nagyon helyesen – a testvérműzsák egyik legjelentősebb, bevallottan a szerzői szívnek legkedvesebb műve, Egry József felvételével bővíti a *Post scriptum* méltó kötetzárása, amely nemcsak a Piktör maga szerezte pipás nótáját eleveníti fel, de emléket állít Takáts Gyulával ápolt barátságának is.

Németh István Péter *Irodalmi pipatóriuma*, ez a szépen kivitelezett, élvezettel és haszonnal forgatható, egyedülálló vállalkozás különleges értékkel gyarapította irodalom- és művelődéstörténetünket, miközben felhívja a figyelmet az Első Magyar Látványtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum tematikus anyagára, dohánylevél-koszorús íróink életművében és általánosan a dohányzás hazai történetében is alaposabb elmélyülésre csábít. Együtt és külön-külön, ekként és akként is feltétlenül érdemes az olvasói figyelemre.

(Németh István Péter: *Irodalmi pipatórium. Első Magyar Látványtár, Diszel, 2023*)

Szemes Péter

Horgony a mélyben

„A költészet nem egyszerűen egy másik nyelv,
a költészet egy másik tekintet. Egy mód, ahogy a világot látjuk.”
(Michel Houellebecq)

Egyetértek Nyáry Krisztiánnal, aki egy Turi Tímeával való beszélgetésben (a 24.hu-n) vitatkozik a szerzővel, állítva, hogy annak gyermekkori versesköteteit is számításba kell venni, így a 2023-ban a Prae-nél megjelent *Egyszerre egy beszéljen* című kötete immár a hatodiknak tekinthető. Azzal a tényszerűséggel állíthatjuk ezt, hogy Turi versvilága a kezdetektől fogva koherens: az emberi entitásra úgy tekint, mint az ontológiai zsákutcában vergődő lényre. Költészetére is érvényes Fenyvesi Ottó lírára vonatkozó megállapítása: „a költészet az emberi létezés olyan szeizmográfja, amely érzékeli a legkisebb rezgéseket is”. Turi Tímea kisgyermekként és kiskamaszként is olyan gondolatokat fogalmazott meg az emberi kapcsolatok problémáiról, valamint azok szavakkal való kifejezhetőség-

gének esetlegességéről, amelyek a bölcséleti líra alapkérdései, és olyan morális attitűdöt társított hozzá, ami mindmáig kikezdehetetlen. (Gondoljunk csak az *Anyaleckéztetők* című versére.) Mindemellett Turi eszmeileg tökéletesen beteljesítette Pilinszkynek *Egy életen keresztül* című költeményének feledhetetlen sorait: „Gyermekkorunkban meg kellene halnunk, / tudásunk csúcán, alázatunk magasán, / de tovább élünk, foltozgatva és / toldozgatva a jóvátehetetlent”.

Természetesen az 1984-ben Makón született Turi is végigjárta a fejlődés iskoláit (Szegeden a JATE-n végzett kommunikáció–magyar szakon), újságíró, kritikus lett, majd 2012-től a *Magvető* szerkesztője, utóbb főszerkesztője. A 2012–2014 között megjelent köteteiben is elsődlegesen a nő–férfi, férj–feleség, gyermek–szülő kapcsolatok ambivalens voltát vizsgálja, keresve a kommunikációs narratívákat, hogy a sziszifuszi küzdelemre megoldást kínáljon. A címek önmagukért beszélnek: *Jönnek az összes férfiak*, melyben a nő–férfi viszony évszázados közhelyeit újra értelmezi, szinte semleges hangon szólva a kapcsolatokat mozgató szenvedélyről is. (*Nincs teste*) A test ugyanis – szerinte – éppúgy hazudik, mint a nyelv. „Nyelve hű kifejezője a kötetet átszövő paradoxonoknak: egyszerre bőbeszédű és szűkszavú” – írja róla Evellei Kata (kulter.hu, 2013. 05. 23.) *A dolgok, amikről nem beszélünk* és az *Anna visszafordul* karakteres, karcos hangnemű írásaiban józan döntésre szólítja fel önmagát: „Legyen eszed. Lehet, hogy halhatatlan / a szenvedély, de te mégis halandó vagy: / eszerint élj”, olvasható például a *Gemma Donati füveskönyve* című versben. Tolsztoj Anna Kareninájának tragédiájával szemben akar cselekedni. Turi több ars poetica jellegű verset is írt, ebben a kötetben ironikusan fogalmazza meg a költészet történetét, ezzel mintegy felmentve magát a forma kötöttsége, a rímkényszer alól; költészete elsősorban intellektuális-gondolati. Ilyen alapállásból fricskázza a férfiakat, leleplezve sértő gőgjüket. (*Tükörbe nem tudni nézni*) Talán ez utóbbiak miatt kerülhetett be a „feminista költőnő” skatulyába. Bár az ő esetében inkább érvényes a debreceni docens, Kálmán György megállapítása (a kulter.hu-n, 2023/11), aki utalt arra, hogy a francia feministáknál meghatározó az „écriture féminine” fogalma, mely valójában egy esszenciális hozzáállás. Ugyanakkor párhuzamba állítható Szabó T. Anna *Elhagy* című kötetének hétköznapi társkapcsolat-ábrázolásával, de a beskatulyázás ellen lázadó novelláskötettel, a *Törésteszt* írásaival is. Bár Turi lírája elsődlegesen gondolati, az indulatok megjelenítése nála inkább az irónia nyelvén jelentkezik. A nemek közti (és a családon belüli) kommunikáció hiánya vagy nehézségének ábrázolása terén rokonítható Szvoren Edina írói világával. Főképp a *Nincs és ne is legyen* című novellák problematikájával. Mindamellett Turi Tímea költészete különös, szuverén világ, különben sem Grecsó Krisztián, sem Károlyi Csaba nem vélekedett volna az új kötetéről úgy, hogy „lenyűgöző, döbbenetes líra”. Károlyi Csaba külön

kiemelte a szerepverseket, mivel azok a szerző magánmitológiája szempontjából fontos játékba hozást jelentenek a nagy mítoszokkal, főképp az ószövetségi nagy történetekkel és a görög mitológiai alakokkal. Ezek az intertextusok, allúziók, parafrázisok adják meg az új kötet tónusát, tartalmi gazdagságát, de strukturáltságát is.

Holott e kötet fókuszában sem áll más, mint a jól ismert Karinth-ambivalencia: „Lehet-e barátság férfi és nő között, és ha igen, miért nem?” Ennek a paradoxonnak Somerset Maugham-i ironikus, ontológiai alapállású, megengedő axiómája valahogy így csattan: „A békét az szolgálja, ha az utolsó szó az asszonyé”. Mindezek Turinál egyszerre vannak jelen, bonyolult együttállással.

Az *Egyszerre egy beszéljen* című kötetben megoldáskeresésért Turi sajátos eszközhöz nyúl: az emberiség ősi kommunikációs aktusához, mely a Teremtő és teremtmény közti kapcsolattartás lehetősége, az imához. Az imádság lehet közösségi, de lehet „a belső szobában” zajló lelki esemény. A kötet szerkezetét kilenc egységre tagolják (tipográfiaileg is kiemelten, dőlttel szedve) a *Bevezetés az imádkozásba* című szövegek. Meglepő, hogy a szerző „bevezetésről” beszél, mintha a valóságos imakapcsolat nem tudna létrejönni. Általánosságban mindegyikre jellemző a vallási (jelen esetben zsidó) hagyomány követése, hogy mikor milyen szavakat használnak, milyen szertartásos mozdulatokkal, hajlongással kísérik könyörgésüket. Turi nagyrészt iróniával tekint minderre, amibe minden bizonytalansággal belejátszhat korunk szekularizáltsága. Az 1. *Bevezetés* Ady-allúzióval és az 1. Mózes 1. fejezetének felidézésével indul, de csak látszólag intuitív, erősen megfontoltak a mondatok. A 2.-ban (13) meghökkentőek a kezdő sorok: „Imádkozni voltaképpen rettentő unalmas. / Az a sok hajbókolás, könyörgés./ Visszatuszkolni a teremtést a magba”. A folytatás nemkülönben meglepő, úgy érzékeljük, hogy Turi szerint nem személyes lelki aktus a fohászkodás. A 3.-ból is ez derül ki: „Imádkozni nem lehet egyedül”. Ezzel egy ősi, bibliai sztereotípiát dönt meg, ráadásul a covidjárvány idején zajló közösségi imaéletet még ironizálja is. (23) A következő „ima” (33) egyértelművé is teszi, hogy itt döntően a hagyományt követő, számára racionálisnak tetsző, a spiritualitást nélkülöző cselekedetről van szó. Az 5. *Bevezetésben* ki is mondja: „Mindent, amit kamaszkoromig a vallásról tudtam, könyvekből tudtam [...] / nem értettem a nyelvet, amin imádkoztak”. (41) Ez a becsontosodott vallási forma számára nem nyújtott belső indítást a megszólalásra. Épp ezért örömdetes a 7. fohász, mely ugyan csak két sorból áll, de az átütő erejű és lényegi. (59) A 8. *Bevezetés* rámutat a valláson belüli vaskos képmutatásra, ráadásul ez a házasságkötés előtti kötelező „mikvébe” menetel nélkülöz minden lelkiséget. Maximum egy tudati ráébredést eredményezett, amiről a szerző így vall: „rájöttem, hogy az előttem álló / nemzedékek hosszú sorát csesztették így, / ahogy most engem is. / Hogy nem különbözöm. / és ez erőt adott”. (69) Valami-

féle közösségiösszetartozás-érzet született meg benne akkor, aminek lelki mélységét nem feltétlenül szükséges kutatni. Az utolsó imakezdet elég kemény véleményalkotás az Úrról, valójában nélkülözi az Isten-ember kapcsolat reménységét.

A kötet alappilléreit tehát ez a kilenc *Bevezetés az imádkozásba* szöveg alkotja, közéjük ékelődnek be a Turi-költészet jellemző témakörei, újdonságként számos archaikus reminiscenciával. Mielőtt végig tekintenénk a legfontosabb lírai szövegeket, feltétlen meg kell jegyeznünk, hogy a versek között találunk három valódi intuitív imádságot is, mindjárt a legelején ilyen a *Tartsd tőlem távol a dolgokat* (5), *A győztesek között* (34) és a *Lelkünk mint a por* (65) A kötetet indító könyörgés számos ismétléssel sulykolja az olvasó tudatába, hogy a költő (a művész) a legsebezhetőbb lény a világon, támaszra szorul: „Ne féljek, ne fázzak, ne fájjak, / legyen távol az én házam / mindentől”. (6) Szüksége van az alkotói magányra, hiszen a világ zaja elviselhetetlen. Vágyik arra, hogy egyszerre egy beszéljen, akire lehet és érdemes odafigyelni. *A győztesek között* fő poétikai eszköze az ismétlés (s bár maga a vers nem hibátlan, esetlegesek a rímei is, de), emlékezetessé teszi a refrénszerű sor és maga az őszinte megnyilatkozás: „Az én szívemből, Uram, fésületlen szálak / tekeregnek arra, ahol nincs bocsánat”. (34) *A Lelkünk mint a por* arra a tapasztalatra utal, arra az ellentétre, hogy az ember épít és rombol. Épp ezért írja Turi, hogy „mégis arra kérlek, ne hagyd, / hogy erősebb legyen a romlás. / Mert itt állunk előtted, / kezünkben, ím a fegyver, / és mi feléd nyújtjuk: vedd el. / Megadjuk magunk”.

A kötet első egységétől női nézőpontból fogjuk látni a különböző relációkat, a bármiféle emberi kapcsolatot. Közben rálátunk majd a szerző gyengeségeire: önbizalomhiányára, helyzetkezelési nehézségeire, traumakezelési technikáira, önreflexív meglátásaira, önkritikus vallomásaira. Tagadhatatlan, hogy a feminitás mint érzékenység átjárja a kötet verseit, de a korábbiakhoz képest elmozdulás tapasztalható, belátás, felülemelkedés a jogos vagy képzelt sérelmeken. A gondolatiságot szolgálják a görög mitológiai átiratok, szemléletmódok. Mintha a két nem örök harcban állna, és a nő győzedelmeskedni akarna, úgy csendülnek fel az Odüsszeusz-paródiák: *A legrövidebb út*, *a Férfiak a partvonalon* és az *Otthon, édes*. Az elsőben az időmértékes kezdősor idézetétől kanyarog a mondanivaló, a szerzőnek nincs kedve folyton a férfiakról beszélni, ugyanakkor egy Szilágyi Domokostól átirat sorral: „akkor két pont között a legrövidebb út a beszéd volt”, eljut az Odüsszeuszt megszegyenítő záró megállapításig: „És Odüsszeusz, ez a szőrös pacák / mégis eltévedt a két pont között”. (8) Innen csak egy ugrás ahhoz az általánosításhoz, hogy a férfiak szíve „kietlen udvar, amelyet folyton felver a gyom. / Az önérzetük áruháza, benne hiánycikk minden termék”. (9) Majd az *Otthon, édesben* Pénelopét szólaltatja meg, hétköznapi életképekkel járhatja le a világljáró hóst: „És most itt van:

izzad, eszi a csirkét, köpködi a csontokat...” (11) Az asszony aligha képes megbocsátani férje bolyongását, aki *A hírfolyam* című vers napjainkba áttett digitális eszközeivel ugyan hírt adott magáról mindenhol, ám „biztos volt pár poszt, amit úgy állított be, / hogy ne lássa senki más, csak ő”. (10) Itt meg kell jegyeznünk, hogy Turi szinte zsigereiben és tudatalattijában hordozza a traumatikus múltbeli emlékeket. Ez a kötet csak egy lépés a feldolgozás felé.

Az ÉS 2023. 07. 7-ei számában is olvashatunk erről a „pátosztalanított harsányságról”, amely aztán lépésről lépésre tompulni fog, lassan átvált megértőbb ábrázolásmódra. Élményszerűbbé válnak a mindennapi helyzetképek. Turi elsősorban nem költői képeket használ, legfeljebb életképeket fest. Lásd a *Találkozás egy fiatal lánnyal, A ház asszonya, A konyhában, a Dal a láthatatlan munkáról* című verseket! A Jelenkor 2023/10-es számában Görfői Balázs mutat rá arra, hogy Turinál „egyfajta klasszicizálódásról [...] beszélhetünk”, mint például a *Gyönyörű gát* esetében. Ám – szerinte – „előfordulnak kellemetlen, hamisan csengő, pátosza forduló vagy csikorgó, erőltetetten rímelő részletek is. Összességében a dalszerű klasszicizálás nem tűnik termékeny iránynak Turinál”. Ugyanakkor gondolati lírájának remeke ugyanebben a Jelenkor-számban *A vers közgazdaságtana* című verse, mely talán egy új irány felé mutat. Tulajdonképpen ez lenne a hiteles Turi-attitűd.

Lapozgatva a 2. egységet, bibliai parafrázisokkal találkozunk, de rögtön megakadunk az első címénél, ugyanis a Bábel tornya helyett a „kútja” szó áll, aminek nincs szövegbeli értelmezhetősége, valamint a vers is kimerítően tűnik, nem aknázza ki a bábéli zűrzavar adta lehetőséget. Ennél hatásosabb a *Jónás, a cet*, azzal a játékossággal, ahogy a cet nézőpontjából vélekedik Ninive polgáraitól. A *Sára vendégeket vár* fájdalmas átírata az Ábrahám–Sára történetnek, párhuzamot vonva saját személyes kapcsolati ambivalenciájával. A versen végigvonul a „mozdulatok” logikai sorrendje, és egy nagyon szép következtetéssel zárul: „Hogyha majd elmegyek, onnan fogod tudni, / hogy én vagyok / a másik mozdulat”. (25) *A Lót felesége* parafrázis szöges ellentéte a bibliai történetnek, de a pozitív verszárlat külön élmény. A következő kis ciklusban fokozottabban érzékelhető a csalódásnak és a női kiszolgáltatottságnak a megjelenése. *A Méreghinta* már címével árulkodik a társas viszony lelki libikókázásáról, de egy felfoghatatlan reménységről is: „ha neked könnyebb, nekem nehezebb, / És mégis remélsz és remélek”. (24) Ellentétekkel és ismétlésekkel utal a lelki helyzetre, míg végül levonja a tanulságot: „Tanuld meg gyorsan, hogy minden elviselhető”. (25) Kiemelésre méltó *A gyönyörű gát* című vers, mely a féken tartott indulat megjelenítése, mely után könnyebben szól már a *Csak énekeljétek* című, amely Tompa Mihály Madár fiaihoz című költeményének allúziója. Ebben a néhány sorban érzékelhető leginkább, hogy a Turi-versekben sokkal több a feszültség, a mondanivaló,

mint amit megmutat. Ez a fajta sűrítettség Pilinszky sajátja volt, akinek enigmatikus pársorosait felfejteni mai napig fejtörést okoz.

A 4. *Bevezetés*ben Turi pikírtan megjegyzi, hogy „az imakönyvekben [...] szavak vannak, nem lélekemelések”. (33) És ő is érzi, hogy ez nincsen rendjén. Erre utal a vers záró sora: „És a füst tényleg felfelé száll”. Két önkritikus vers is található ebben az egységben, s talán legfontosabb a Babits *Zsoltár férfigangra* rájátszó *Zsoltár női hangra* című költemény. Tulajdonképpen merész vállalkozás ez a pszichologizáló női önfeltárukozás: „Van a nőknek az a gyönyörű szokásuk, hogy túlélnek,/ hogy túlteszik magukat, hogy túl messzire/ sohase mennek”. Majd ezután a személyesség olyan fokára jut, ami már nem általánosan női vonás: „Hogy igazából nem is haragszanak”. Sőt, fölteszi a borzongató kérdést: „S én mikor lettem férfi? Oly kemény?/ hogy sebeim nem hegednek”. (36)

Az 5. részben folytatódik az önvizsgálat, Karinthy-átiratként a *Találkozás egy fiatal lánnyal* című versben, de a *Kirké elbocsátja Odüsszeuszt* fordított történetmesélésében a módosított állításokkal fokozza a visszaemlékezés drámaiságát: „Soha nincsen vége. Mindig gyógyulás. / Soha nincsen vége. Mindig fájdalom”. (43) A vers csattanóval zárul, és ilyen erős tartalom mellett a rímkényszer eltörpül. Ebben a ciklusban még három fontos vers található, *A tékozló kisgyerek* a Lukács 15: 11-32 példázatának parafrázisa, ugyanis itt a gyermek az őt nevelő anyjával perlekedik – itt érződik leginkább a gyermekkori versek hangneme, kétségbeesése – és a kamaszkori lázadás: „A te istened egy kegyetlen isten. / Hogy mondjam el, hogy én más vagyok,/ olyan, aki nem bíz benne / nyitott szemmel sem, nemhogy vakon. / El fogok menni, és nem jövök vissza”. (44) Szinte zsarolja a szülőt, hogy tanítsa meg helyesen tájékozódni a valóságban. A *Szurtos lányunk hazatért* reflektálás az előzőekre, a közismert Holle anyó mese átírata, melyben még tovább fokozza a vádaskodást az anya ellen: „Légy önmagad, ezt tanította az anyám / és az összes magazin. / De azt nem mondták, hogy önmagamnak nem maradni, / hanem önmagam válni kéne”. (45) Ez a vádló és önváddal is teli szövegfolyam jellemzi még e rész további két versét. A *Laiosz délutánban* is kitekeri az eredeti történetet, és maivá alakítja, amikor is a fiatalok már annyira közönyösek a szüleikkel szemben, hogy Laiosz így vélekedhet: „dehogyan öl meg, se direkt, se tévedésből. / Egész egyszerűen csak elfelejti, hogy itt vagyok”. (49) A morális attitűdnek ebben a szakaszban a legerősebb a hófoka.

A 6. ciklus elején mondott fohász („Istenem, nyisd szólásra a szám.”), úgy tűnik, meghallgatásra talált, mert a szerző éles bírálatba kezd, egyrészt a „modern nő” kiállításával, másrészt az ironikus tény miatt: „Tőlem függetlenül létezem”, írja a *Magánéletben*, majd ekképp a *Sötét anyag* című versben: „És mert nő vagyok, majd megtapsolnak érte. / és elfelejtene, mert nő vagyok”. (53) Ennél keserűbb sorokat ritkán lehet olvasni.

Biblikus reminiscencia (Pál, Rm. 9:16) a *Sem azé, aki fut* című gondolatfutam, melyben legvilágosabban szól a szavakkal kapcsolatos alapproblémájáról: „a szavak, melyeket használunk [...] / kölcsönöztek, vettek, örökölték”... Valójában a képzelet hiányát kéri számon ebben az esetben. A záró sor azonban megrendítő költői vallomás: „a stílus egyedül a könyörülő istené”. (57)

A 7. egységben is részben a beszéd tisztaságáért emel szót, melyben a hangsúly áttevődik az önkritikára, így az *Amikor nem vigyáztam a számra* és a *Szavak* című versekben. Utóbbi egyfajta ars poetica, melynek metaforikus képében csodásan lüktető időmértékes sort találunk: „A szavak bóják: / a felszínen soha nem látni, / hol van a mélyben a horgony”. (62)

A kötet 8. ciklusa több erős költeményt rejt, melyekben az önkritika fokozottabban párosul humorral és iróniával. Ugyan továbbra is élesen jelen vannak a nő-férfi ellentétének problémái, de mintha több empátia jelenne meg a másik nem iránt, mintha egyre oldottabban kezelné a szerző ezeket a dilemmákat. Még akkor is, ha ezt olvassuk: „bárkivel együtt tudok érezni, / csak a férfakkal nem”. Erre magyarázatként a részvét hiányát hozza fel, illetve azt az ontológiai változhatatlan alaptényt, hogy: „hiszen ők minden, ami én nem”. (70) A humor szinte egyetlen poétikai fegyvere ebben az ambivalens helyzetben, melyben a férfiak „annyira hiúk”, „nem tudnak nem hibázni”. Mégis szereti bennük „ellentmondást nem tűrő kedvességüket, / mikor rábeszélnek, hogy a betéti társaság / felelősségvállaló beltaja legyenél”. (*Vakfolt*) Erre a lelki emelkedettségre eljutva már ironizálva reflektál önmagára is *A ház asszonya*, valamint a kötet egyik legsikeresebb darabjában, *A konyhában*, ebben a kiváló életképben. Már képes tárgyilagosan tekinteni a női és férfi társaságra, megállapítva, hogy eltűnnek a tabutémák, illetve a nők egymás közt valójában nem is beszélgetnek lényegi dolgokról. Csak fecsegnek. Képes lesz belátni, hogy rosszul választott társat (*Az eset*), és akkor is erős tud maradni, amikor rájön, hogy megcsalták. (*A kínai nők*)

A kötet vége felé már jobban működik a traumafeldolgozás, mert közben mintha lejátszódott volna a felnőtté érés folyamata is, az én sérülései kezdenek eltörpülni, a sértettség csillapodik, a Nő ráeszmél „oldalbor-da”-létére, és derűsebben kezeli a nőkre szabott mindennapi kötelezettségeket. (*Dal a láthatatlan munkáról*) Elismeri, hogy megbukott a *Feminista kritikából*: „a fiúk már az egész Gadamert kijegyzetelték”, mire ő átrágtta magát a kijelölt szakaszon. A gondolati líra hősnője itt leteszi jogarát s fegyverét, a szavakat. Az utolsó egység lényegi verse a címadó *Egyszerre egy beszéljen*. Ha hétvégén összejön a baráti társaság, akkor garantált a bábeli hangzavar, de ebbe az Isten már nem avatkozik bele, mert bölcsebb annál. Tudja, hogy az embernek szüksége van a szóra, az egymással való kommunikációra, a kibeszélésre, netán hogy egy valakire odafigyeljen. Tiszteletben tartja teremtményeinek ezt a szükségletét is, mert talán épp

az egymással való beszéd által juthatnak el oda, amit titokban mi, olvasók is remélünk, hogy a szerző, Turi Tímea is megélt. Számára ugyanis fontos szerző Szép Ernő és az ő egyik bonmotja: „Boldog voltam, csak nem vettem észre”. Ezt maga Turi idézte az őt kérdező Krusovszky Dénesnek a tavalyi Margó irodalmi fesztiválon.

(Turi Tímea: *Egyszerre egy beszéljen. Prae Kiadó, Bp., 2023*)

Mosonyi Kata

Hamvazószerda

Falcsik Mari versspektruma az életről és a mindennapokban történetekről állít fel naplót, szövegalbumot, amelyben a gyerekkor és a felnőtté válás, a jelenkor és az öregség egyszerre jelenik meg. Emlékképek formájában, valamint egy élesen racionális, egyszerre sajnálni való és boldog mába emelve alakulnak a versek, versnarratívák. Reális és racionális világfelfogás tükröződik bele ebbe a rendbe. Az emlékképeket mint egy fotóalbum képeit, pontosan idézi fel, minden egykor volt és érzett vízcseppet tűpontosan lát, érzel, érez. Költői idealizmusa és realitása egymást váltja fel az évek múlásával (*Szomjúhozók, A válság első pillanata*). A „kivételes meleg” majd a „tisztá hideg” egyaránt játékos és kegyetlen váltakozása, egymást követése a megértett és várt elmúlásba vezet, a fiatalságból az öregség felé, benne a megszámlálhatatlan pillanat, amelyből az élet emlékek felépülnek, rekonstruálódnak. „Emlékszem mindenre, / de nagyon fáj [...] És emlékszem [...] Csak most már nagyon fáj” (*A válság első pillanata*), írja Falcsik, az én minden egyes képkockára emlékszik. Lát és meglát: „meglátni / az ember sejtbe gyúrt / súlyos örökségét [...] felemás akarását, / csapkolódó, árva ösztöneit, / hasadó tudatát, jóra való görcse / izzadságát, az összeomló jót, / a belőle fakadó bűnt, halált, / háborút, vert gyermeket.” (*A lírikus életrajza*). Mindennek a most még ép, világos képeire, részleteire koncentrálnak az én, egyszer azonban bizonyosan bekövetkezik a képek és emlékek kihalványodása, végleges elmúlása, eléri a válság az elmét és a testet. Ennek mentén is szerkeszti Falcsik a szövegeit („Emlékezz ember, hogy porból vagy, és porrá leszel” Mózes első könyve 3:19).

A visszaemlékező és a jelenben megdermedő, saját idejével szembesülő én a megszólító és a megszólított kettősségében, kapcsolatában gondol saját életére. Falcsik egy életúton, egy egyszerre tanulságokat felmutató és visszatekintő világba tér vissza, illetve tér meg a verseken keresztül. „Fiatalon végig mered vinni minden álmodat / a megszületés teljes hitével. / Amíg vársz, mi lesz, [...] és amikor nem valósulhat meg / (mert nem és nem), / akkor egyként kell lerombolni [...] ez, ami aztán olyan érzékennyé és erőssé / teszi a lelked simaizmaid, / hogy összerándulnak, és azonnal / kivérzik belőled, / ha csak rágondolsz, mit szeretnél.” (*Vissza-*

tartott álmok). Az akarás akarásának folyamata és akadályai, az álmok, a célok elgondolt megvalósíthatósága, megvalósulása, a megvalósulás hiánya rajzolóódik ki. A fájdalom érzése az emlékek felidézéséből, a fiatalság elmúlásából ered, de ez elsősorban nem a hiúságból eredő hiányérzet, a szépség elvesztése, hanem a visszafordíthatatlanul jelen lévő időkontroll elhagyása, elvesztése, illetve a nem sikerülés, az elmozdulások és összeillesztések észlelése, realizálása, a be nem teljesülés értékvesztett állapota: „nem tudod visszaálmódni / a halhatatlanságba őket, se magadat [...] ma nem leled sehohelyed. Idegen marad / ez a rend is, a sajátos, kedves káosz, [...] éber vagy, ideges. [...] ma egyetlen vágyad, / hogy megtartsd magadat.” (*Az éjszaka állatai*). A (bezárt) állathoz hasonlóan éber, figyel és megfigyel, kölcsönhatást képez saját múltjával, amelybe belenéz, belelát, de észlel-e mindent vagy tudatosan kizár bizonyos elemeket, alá- vagy fölrendeli a múlt darabkáit. Tovább kérdez és vizsgál, (állati) ösztönökkel és éberséggel szemléli a test reakcióit, az elme rezzenéseit: „ébrenlét büntet elhagyott halottaidért [...] A csönd megátalkodott: [...] ma kinek a halálát hozod? [...] – éberem feszül a bőr, az ín: az ideg felfigyel [...] mint a fodros csigahéj süket belseje, amiben nem rejlik a tenger /– nem lehet kitérni többé, ez a tények ideje.” (*Az éjszaka állatai*).

A csodás, szép és iszonyatot egyszerezre keltő dolgok az emlékekben, a mindennapi személyes tárgyokban rejlenek. A több(let) a biológiai-emberi mivoltot és a társadalmi állapotot vonja össze Falcsik, a természet jelenségeivel és tárgyaival, valamint tényekkel dolgozik. Leképezi és feltárja önmagát, figyel és felfigyel a világ alakulásaira, amely az idővel lassan szűkül, becsukódik: „Figyelem egy ideje már, / élélőttem e világnak összes fala / néha összezár [...] mintha csak itt volna helyem / itt kint [...] Csak szavak, és bennük erő, / és tér, ami így tágulhat zavartalan. / De nem élhető.” (*Néha összezár*), a (meg)érezett világváltozás és az élet elgyengülése, elszürkülése elhozza azt az eloldthatatlan és kirekeszthetetlen dolgot, érzést, jelenséget, ami a zavart, nyugtalanságot emeli be a pozitív érzések közé. „Valami közben annyira ócska lett, / mintha szennyes eső verné érett életed” (*Közben*). Azt is el próbálja ismerni és fogadni az én, hogy a rossz, a semleges vagy a rothadó-bomló is elmúlik, még ennyi sem marad, az abszolút hiány és elmúlás következik be. Nem ragaszkodik azonban teljes akarattal mindehhez, fájdalommal, de nem sajnálattal engedi el. Eltávolodásában megfogalmazza nem evilági létezésének egyik útját, az álmokkal, belső utakkal-járásokkal szőtt dimenziót: „Nem jártam földi pályán több mint hatvan évig. / Érdekes szoba ez a konkrét világ: / lapos, napfényes, szűk. Benne talmi holmik. [...] Magabizásuk derűs ostobasága.” (*Földi holmik*). Érték- és életidegen marad vagy azzá válik, a térben, ahol létezik, a szoba (világ mint szoba, világnyi szoba – a szoba mint világ, szobányi világ), az utca, a város és az álmok tere, ideje, amelyek egymáshoz viszonyítottak, egymás kereteit és határait bontják le és teremtik újra.

„Emlékgyufáim lángra kapnak, / életnél élénkebb színekkel: / mint fagyhalál előtt a kislány [...] mennyet lobbantok magamnak. [...] udvarban lángoló szemétdomb, [...] csak pár száz mérföldre innen / robban embervér a tájba.” (*Még annyi részlet*).

Az én az emlékezés mellé önvizsgálatát állítja. Megpróbál harmóniába, diskurzusba kerülni saját magával, és a kontrasztokat kiegyensúlyozni. Megpróbálja megkeresni önmagát, testében a valódit. „Csak úgy lehetsz magad: / a rád rakódott családi sarat / vállald és meghaladd. / Hisz mint egy ház, egy földdarab: / a tiéd – de nem te vagy” (*Nem te vagy*). A világgal való szembenézés, a másik típusú, az emlékezéssel párhuzamosan jelenlévő elfogadása (eltűrése) önmaga elfogadásának és elfogadtatásának, eltűrésének és eltűretésének analógiája lesz (*Ronda, nyákos idő*). Mindkét – vagy akár többféle – énmegnyilvánulás egyszerre próbál (test)kontrollált utakon járni, és adja át magát a spontán elme- és testalakulásnak, egyszerre a jó és a rossz van jelen. „És lásd, egy új nap történik veled / a Valami: nem engedelmeskedik többé bal kezed [...] De lám, a nap kisüt, és felfed minden árnyat, / és most a Valami visszakushad [...] A szárnyad / kienged” (*A Valami áriája*). Megpróbál a szabadságban is elmélyülni, és a lehetséges vagy valós korlátokat, fizikai kereteket háttérbe szorítani. A fizikai kereteket az idő is segíti és indukálja.

Falcsik töredékekben, részletekben is gondolkodik, verseinek darabjai (versdarabjai) egyszerre alkotnak egységes folyamatot és mutatnak fel tapasztalati és emlékezeti mozaikokat. Ezeken keresztül mintha tudatosítaná az életnek, létezésnek is egyfajta menthetetlen vonalát, a hiábavalóság makacsul jelen lévő tényyszerűségét, továbbra is fájdalommal, ám nem sajnálattal kezeli a történeteket, ami megfogalmazásában fontos különbséget jelent. „Nincs már mit adni: / méreg ez – / de azt nehogy! / Ez állapot: / nem elbukás, csak / vereség, / Csak a halál. / Mióta már.” (*November-stigma*). Ebből a stagnáló halálállapotból alakul ki és „zúzódik az idő: / kifordul a csontja, / sűrű gyökere nő / kintől vissza bűnig, / s míg újra bejárja [...] salakját rám hányja.” (*Míg testemet*). Fordított Krisztus-létként is azonosítható a helyzete, a stációkat fordítva járja be, az emlékezés és felidézés az időben (gondolatban) visszafelé kezd létezni és összeadódni, hatni. Újfajta szigorúsággal, új tisztánlátással szemlél, feloldja a saját kőkeménységét (*Már sohasem*), és a jelképes arany helyett salakkal mocsokolt képek keletkeznek, az idő közben (mintegy gépezetként) felemészti a testet (*Míg testemet, Tíz éve, Már sohasem*), és „tervezni nem lehet” (*Mi a terv*). „Olyan komoly már sohasem, / Sem olyan kompromisszummentes, / sem az a kemény tisztánlátó, / sem olyan tiszta szigorú. [...] beszökik az esetlegesség, / és a gyöngeség nyomán az értés, / ha csak a másoké iránt.” (*Már sohasem*).

A költemények egy részében Falcsik a másikkal együtt levést fejezi ki, mintegy utalva a közös időtöltésnek a meghitt jellegére is: „ahol ugyanaz

[...] de itt most újként hat ránk” (*Nem beszélünk*). Ezeket az együttléteket az étkezés is összekapcsolja (és teszi a társaságot mintegy a tanítványok csoportjához is hasonlóvá, illetve változtatja a nem beszélés, a beszéd-telenség szó szerint csendéletté is a jelenetet). „Füst jön: a legfinomabb falatot juttatja eszünkbe, amelyet / még sohasem ettünk, és épp a szegényességében szép, / parázsló tűzű konyhát” (*Nem beszélünk*). A letisztult, egyszerűen szép versi esztétikában, az ismerősen ismeretlen helyen Falcsik átkonvertálja a valóságot egy álombéli, bibliai vagy dimenziók közötti táj-já, ahol a Kert valósul meg. A(z utolsó) vacsora, a lakoma, az ételek és a töltekezés rendje, melankóliája, öröme nyilvánul meg: „nem találkozunk senkivel. Amíg a vonatunk jön, már / nem szakad fel a hályog.” (*Nem beszélünk*). A látás kontemplatív világszleléssé alakul át. A szőlő, bor, kenyér, hús (mint krisztusi) jelképek, az asztal kellékeiként megszentelik azt. A visszaemlékezés majd a jelen még mindig utal az előre be nem látható út, a veszély, a kiszámíthatóság és kiszámíthatatlanság egy újabb vagy már meglévő irányára: „ha mindjárt rém vagy fátum lép elő / a kanyarban, mi éppúgy beláthatatlan / idilli zöld vagy kopasztott változatban.” (*A kanyarban*). Egy új világ felépítése (Noé bárkáján haladva) lehet a kiválasztott vagy egy megjelöletlen hajó, amelyik küzd, keres, láthatárt fürkész egy jobb élet reményében. A verskompozíció felkészülés az újrahazsónításra, az idegen, ismeretlen, sok mindenben a mára hasonlító jövőre, jövő időre.

A természet és a város közege többféleképpen különül el. A történetmesélés (visszaemlékezés) a budapesti nyolcadik kerület egyik utcáját is feleleveníti: „Egyszer éjjel valaki lerakott egy köbméternyi / rothadó nyers húst a Csobánc utcába. / Véres levet eresztett, épp a klub ajtaja elé.” (*Emlék, emlék*). Pest (Budapest) elkülönülése, elkülönböződése egyértelmű tapasztalatot jelent. „Annyit ér arrafelé az élet, / hogy amit a tett színhelyére [...] előző nap kitétek: a két bíborszín / temetői mécses [...] azt másnapra elvitte valaki, / és a helyébe odaszart egy kutya /– már csak a kutyaszar meg a tócsa van.” (*Emlék, emlék*). Mások életén keresztül a mindennapok narratívájában egy lokális keret jön létre, kontrasztba hozva a fővárost a vidéki helyszínekkel, a hely ismeretével és a hely ismeretlenségével, idegenségével (*Emlék, emlék, Minden éhségével, Mikesi paradoxon, Két korszakom*). A hely ábrázolása szinte automatikusan foglalja magába a helyhez kötődő társadalmi-szociális jellegzetességeket is. A költő helye, helyzete, lokalitása a saját testén, testiségén túl a terekbe helyezett ént is ábrázolja, szó szerinti és átvitt értelmű helyábrázolásokat, helyhasználatokat alkalmazva. A szoba metaforához („Érdekes szoba ez a konkrét világ” *Földi holmik*) hasonlóan Falcsiknál megjelenik egy különleges identifikáció is: „a bérlakás nőnemű: hisztis menyasszony, [...] Hazudjunk neki, akár tíz éven át, / hogy ő az Otthon.” (*Költözési napló*). Összefonódik a vidéki ház, a városi lakás közege, a kívül és a belül szférája, az én megkettződését erősítve.

Sajátos(an költői) nyelvezettel is rendelkeznek a versek. Nyelvi szerkezetei és megoldásai egyszerre adják meg az ironikus és komoly hangvételt. Az időbeliséget is megosztja a stílus, a szövegépítés nyelvi szerkesztése, a klasszikus költészet és a modern elbeszélő jellegű verselés ötvözeteként. A „szilajodó, habzsos gyönyörre / jussot, légi kastély képét, kéklő / békét” (*A lírikus életrajza*). A mélybe rántó tartalom és a légiesen könnyed nyelvezettel felépített forma az ember földi és égi jellegét, helyzetét is megmutatja: „ha már / minden sejtéd elhitted / minden anyagod mi kívár / hogy a bomlása szedje izre / ízenként mindet míg kapitulál” (*A halál emlékei*). Az ember majd az emberek, majd a világ egészének bűnvállalása, pusztulása mint az egyénből a végtelen felé mutató, örök körforgásban lévő cselekményrendszerére is megjelenik. Jellemző az önmegszólító és az egyes szám második személyt felszólító nyelvi szerkezet, megoldás, kettős imperatívusz, amely stilisztikai és a szóalakítás értelmében a magyar romantikus költészettel válik analóggá. A nyelvi megoldások összekötik a múltat a jelennel (a költészet és), az én romantikáját-klasszicizmusát a modernséggel, az én saját modernségével. A szörnyű és a szép egymás mellé helyezése Falcsiknál a világalakulás, a költészetten keresztül a világértékek és az értékrend megléte majd pusztulásának folyamatát vetíti előre. Ebbe azonban a(z) olykor mindössze illúziókat takaró és sejtető reményteljességet helyezi bele (*Fordul a látvány, Ez marad*).

Önmaga mellett a másikról, a társadalom tagjairól is beszél. A karácsonyt, Jézus jelképes, képzeletbeli megszületését illusztrálja, egy valós tulajdonságokkal felruházható alak megszületését, akit még születése előtt megtagadnak: „törvénytelen kölyök – a világba / úgy indul majd, kettőt se néz hátra. / Érkezése veszvén az időbe, / egykettőre férfi lesz belőle: / latrok gyámja, vámszedők barátja, / csavargó – se háza, sem hazája” (*Karácsonyi ének T-nek*) lesz. Itt már nem együttérzés, hanem a távoltartás akarása jelenik meg, a pár és a gyerek hármásának eltávolítása, kiteszítése a cél. Mindezt nem a félelem ismert vagy szokásos jellegéből adódóan, hanem inkább valamiféle előreláthatóság vagy következetesség által; a fővárosba helyezi át Falcsik Betlehem szentségét: „ki lenne még ilyen idióta, / beengedni ezeket az ólba?” (*Karácsonyi ének T-nek*). A vidék és a táj (*A Hanyban, Pillangóvirág*), valamint a város közege egymás ellenpontjaivá válnak abban az értelemben is, hogy a természet örökké nem pusztul, nem bomlik, megújul. A krisztusi megtagadáshoz hasonlóan az ember az, amely árthat ennek a stabil és erős közegnek, eszközeivel, tudatosan. Az élet az élet „fekete tejébe” (*Az éjszaka állatai*) süllyed. A teremtés és pusztulás, a por metaforáját, jelképségét, az Isten és az Ember által egyaránt bírt tervezést (*Mi a terv*) és alkotás jeleníti meg a költő: „liszt léssz: a kovász részévé tesz / neki növekedsz [...] oszlik az egyedülség [...] mindaddig míg / por nem léssz / s akkor nyílik / s akkor lesz majd véled minden: együtt / az együtt mit nem bírhat még míg élsz / bár már zúgó vizén

átalhúzván ível a híd – / a te hidad / nézd nézd mert ez már kész” (*Dünynyögés I kvintkánonra*). A pusztulás motívumai mellett az ember üldöző és üldözöttként való megjelenése, mint új tulajdonság is szerepet kap, az ember vadászata kettős értelemben kerül felszínre: „Szilánkos jégheggyel reccsen a gerinc” (*Még megvan a szemünk*), a költő az állatok minőségéhez hasonlítja azokat az embereket, akik esendőek, szelídek és igazak, valamint utal a társadalomban kialakuló kifejezésre, a gerinctelenségre is (tulajdonság vagy érdekorientált viselkedési forma). „Nincsen kétség: / a vadászat elkezdődött.” (*Még megvan a szemünk*). Pontosan látja, megfigyeli a vadászok és vadászottak reakcióit, a folyamat pedig kiteljesedik (*A trónfosztóról*), és Falcsik mindehhez mintha lezárást, konklúziót is megfogalmazna: „Minden véletlen virág van. / A többi szenny, világárban. / Nem a csalán: az virágom. / Csípős igaz, mint világom [...] Kell ez neked? De kell nekem! [...] Mert már elpusztul a virág. / Leszünk a sírjára világ.” (*Attila! Attila!*).

A szövegszerkezeteket a költő szimbolikával is felruházza. Megjelenik a galamb (*City Life*), macska (*Ez a macska, Közben*), az álmokban megjelenő és örömet adó rigó és a fecske (*Ha, Emlék, emlék, Téli álom, Városi ember madara*), a tárgyak (és velük együtt az én), melyek önmaguk szimbólumaként vannak jelen (*Földi holmik, Egy nyáriruhára*), örömet hozó pontok a mindennapokban. Minden egykor volt élet- és emlékrészlet sorrendet állít, megkövül, majd kikopik az életből (*A legjobb barátság története*) a múltat asszociálja, a vonat nem csak az utazás, hanem a menekülés, a távolságtétellel, a messze kerülés eszköze, az *el* jelképe is. Falcsik az én alakzatát-alakját egyszerre jeleníti meg bőr és páncél védelme mögött, a tárgy a lelket takarja el. „kitöltve, csak / én maradék / nélkül / bol- / dog- / ta- / lan.” (*Egy nyáriruhára*). Álom és emlék is eggyé válik, ugyanolyan (pozitív és negatív) minőségűvé, így Falcsik utal a két szféra közötti éles és fontos különbségre, amelyben az én létezni kényszerül, és amelyben létezve magasabb rendűvé válhat, átlényegülhet. A madarak jelképéhez adódik a szárny sérülése (*Párhuzamos univerzumok*), amely azonban visszarántja a küzdelmekhez, vívódásokhoz a felemelkedő, átlényegülni készülő ént (testet és lelket): „a megfáradt történések csak úgy jeltelen ledőlnek. [...] lakhatóvá téve megélheti, hogy ez [...] a szép vagy kárhozott / éra jutott neki, ami cserébe szintén berendezi őt a maga képére, / mint magam láthatom, tükrömből visszanézve, az én huszadik századom” (*A strukturált idő*).

A versesköteten sokféle módon húzódik végig az épülés és a halál jóváhagyása, a halálra várás néma, dacos szembenézése. A lélek(tani) felvételek kifejezetten fizikai-biológiai képekké alakulnak, a romlást és halált konkrétan is közelebb hozza Falcsik. „Aztán még sokáig úgy csinálunk, / mintha mi se történt volna, hisz mit / is tehetnénk: a reggel indul [...] jobb, mint nézni, ami van, a romot, / a vállból kiszakadt kart, medencéből / lábat, ahogy elgurul. Hisz a béke is / mindig túlél kicsit, mikor

már háború van [...] aztán elakad a víz a csapban, / az utca sincs többé, csak kőporfüst [...] vér se már [...] és egy nap több összetákolt bárka / se indul a másik part felé, [...] mikor még úgy csináltunk, mintha” (*Mikor még*). A létstagnálásban (L. Móger Tímea vagy Krusovszky Dénes világát is felidézve) megjelenik a lét tükröképe, tükröződése, az áttetszésnek és a sajátnak a leképeződése, mása egy másik térbeli (dimenzionális) ponton (*Mikor még, Mindennapi adagunkat*). „Tiszta, szép, hosszú álom, új év reggelére. / Nyílt víz [...] Madarak, felhőrongyok, [...] ételt kínáltunk [...] Megbeszéltük / a gondjainkat, amik a szárazföldön várnak. / Egyszerre valamin fölneveltünk, összebólogatva, / nohát, igen, tényleg, az nagyon nehéz lesz.” (*Új év reggelére*). Végső, végleges lemondásában, de bátran, az elkeseredettség érzésének kimutatása nélkül („Körül elhullajtott, szennyesedő szárnyak, / szentesült vigyorban gödrös, / koponyapofák. / Kíméletlen menny, kedélyes pokol: / a feketesárga / lángoktól képlékennyé / olvadó szabályok, / míg az egy testnek / mindenki sejtje lesz.” (*Párhuzamos univerzumok*), sajátos lázadásában kiáltja ki: „Remélem, összeomlik ez az egész, / Remélem, valóban nagy a baj. / Remélem, jön a mélyből ásás kora, / Remélem, egy sárnégyzet lesz, / ahol újrakezdjük. / Hogy lesz egy sárnégyzet, / ahol újrakezdjük.” (*Kertünk*). Mindent megígér magának, költői és emberi párhuzamában, világában egyaránt (meg- és fel)emésztli létének lényegeit, értelmeit. Azonban nyitva hagyja ennek a létértelmezésnek, mint a vadakkal, szörnyetegekkel teli (új) világnak egy evolválódó, új kondíciókkal ébredő lehetőségét (szükségyszerűségét?), amelyben őhozzá hasonlóak is részt vesznek. Azonosít és azonosul, adja és megadja magát. „A bestiák alszanak. / A költők fölébrednek. / Megpróbálnak őszinték lenni. / Vicsorognak, ha nem merik. / Könnyük csorog, ha sikerül. / Ha sikerül, aludni mennek. / A bestiák fölébrednek.” (*A költők*) „Nem volt történet: / állapotok láncolata volt” (*Első napok*), és „soha nem tudod, mikor van utoljára” (*Azon az estén*).

(*Falcsik Mari: Azt hittem. Jelenkor, Pécs, 2023*)

Hörcher Eszter

Meg kell-e bocsátani?

Az „atya” a legjelentősebb toposz, az apa és a fiú kapcsolata a legerősebb jelentés az európai kultúra történetében. A kortárs magyar irodalomban is ebből a hagyományából alakult ki az aparegény műfajsora; a *Harmonia Caelestis*, az *Ondrok gödre*, a *Halottak apja* vagy *A fehér király* képezik legismertebb darabjait. Az utóbbi két-három évben több olyan magyar regény, illetve verses regény is napvilágot látott, amelyeknek szerzői – nincs jobb szó rá! – nőírók, s akik ezt az ősképjelentést a családtörté-

net, a konfesszió vagy az önéletrajz formai keretein belül tematizálják, de az „apám lánya” relációt avatják a narratíva legfontosabb nyomvonalává.

Lugosi Viktória *Akit itt felejtettek* című könyve Cser Kovács Ágnes *Zárwatermők kertje*, Hidas Judit *Nem vagy többé az apám*, Piros Vera *A fáraó megérkezik Lisszabonba* című regényének kontextusában is olvasható; mint apa- és mint betegségregények is egy sorba tartoznak azzal, hogy utóbbiak vonzatkörét 2023-ban napvilágot látott más regények is – Kácsor Zsolt *Pokoljárás Bipoláriában* vagy Nagy Kriszta Lénától *A kerítés túldala* – bővítik. Korábról Danyi Zoltán *A rózsákról*, Keresztury Tibor *Hűlt helyem*, Légrádi Gergely *Alkalomadtán* vagy Gurubi Ágnes *Másik Isten* című könyve tartozhat ide.

Az *Akit itt felejtettek* a nemzedéki konfliktusok, az átvett traumák és az örökölt identitásproblémák témáját az Alzheimer-kór lefolyásának, stádiumainak és egyéniségromboló hatásának döbbenetes ábrázolásával kapcsolja össze. A legtöbb hasonlóság a Hidas-regényhez fűzi. A zsidó származás miatti félelmek (így a birt mila kérdése a fiú utód esetében), az elvált szülők gyermekének önértékelés-problémái, az apa betegsége, az apa-lány kapcsolat, az apa új házasságának kérdése mind-mind olyan motívum, amely identikus módon jelenik meg a két regényben. Ugyanakkor – és szerencsére – Lugosinak legtöbbször (de nem minden esetben) sikerül átlépnie a továbbörökített minták és traumák miatti lelkizés önmarcangoló változatának határait, s az apa személyisége szétesésének tragédiájához társadalomtörténeti, szociális hátteret is megrajzolni. Ezáltal nem az válik tragikus tapasztalattá, hogy mi történik egy valamikor közösségi és anyagi szempontból is sikeres férfi egyéniségével a kór hatására, hanem hogy milyen minták és rendszerproblémák miatt lett/volt már a betegsége előtt is önző, mérgező személyiség, amit aztán a gyógyíthatatlan kór tett visszafordíthatatlanná, végérvényessé.

Amíg a Hidas-regényben csak utalások történnek rá, az *Akit itt felejtettek* külön fejezetben beszél el az apa gyermekkori traumáit, ami a kompozíció központi részét képezi, és egy szabályos holokauszregényt jelent. Ezért a könyvet olvasva olykor az lehet az érzésünk, hogy valójában nem is egy, hanem két regénnyel van dolgunk: az „aparegény” narrátora visszafelé kezd el számunkra felgöngyölíteni közös, ugyanakkor mindig is szét-tartó történetük szárait. Az apát már betegsége végstádiumában ismerjük meg, amikor már megszűnt a kapcsolata a külvilággal. A betegségregény két része (*Nem lesz holnap*, *Nem volt holnap*) fogja közre a gyermek történetét elbeszélő *Úgy képzelem* című más típusú prózaszöveget.

Nagyon bonyolult szerveződést és narratívát jelent mindkét regénytípus. A keretregény aktuális idejét és terét az apa halála előtti hetek, illetve a kórház jelenti, s amikor ezeket a képeket jeleníti meg előttünk az elbeszélő, „apuká”-nak nevezi, míg azokban az epizódokban, amikor a családjukról, a szülei válásáról, az apa későbbi életéről, megosztó jelle-

méről és kétes szerepéről, árulásairól, titkairól mesél, a sokkal ridegebb és távolságtartóbb „apám” néven emlegeti. Az így előadott történetekből egy rendkívül manipulatív, ugyanakkor megnyerő modorú, intelligens, találemény és sikeres férfi alakja bontakozik ki előttünk; érzelmi és empátiás készségei azonban erősen defektések. Ugyanő jelenik meg főhősként a közbeékelődő regényben is, amelynek kívülálló elbeszélője (nagy valószínűséggel az előző énelbeszélő váltott beszédmódot) „a fiú”-ként beszél róla. A kevés rendelkezésre álló dokumentum és az apa ritka közlései, néhány ismerős vagy rokon által felfedett részlet alapján próbálja meg „elképzelné” (legalábbis erre utal a cím) apja gyermekkorát, és későbbi életének alakulását, fantáziája révén kitölteni a történet hiátusait; ekképp megismerni életének és személyiségének rejtett vonásait, megérteni, miért lett azzá és olyanná, amivé lett felnőttként és apaként.

Az *Úgy képelem* is két történet-szálat szervesít: egyrészt a zsidó család második világháborús szenvedés- és túléléstörténetét beszéli el, másrészt a deszki gyerektábornak állít emléket. A fiút akkor látjuk először, amikor nagyanyja – mintha csak vakációra küldené – beadja a táborba, minek nyomán derül fény lassanként a korábbi történésekre is: a holokauszt idején még zsenge korú gyermek traumáira, amit a bujkálás során élt át, a veszteségeire, félárvaként való későbbi hanyattatásaira. A nagyszülei először nem viszik magukkal a gettóba, hanem egy katolikus pap (a betegség-történetben Emil bácsiként jelenik meg) gondjaira bízzák, aki számos felnőttel együtt egy kiürített kriptában rejtegeti. Innen azonban a magányos, elnémult gyermek megszökik. Hogy a fagyos téli éjszakában nem fagy meg és nem kerül a nyilasok kezébe, egy jóindulatú idős férfinak köszönheti, aki rátalálva magához veszi, majd sikerül bejuttatnia a gettóba. Az édesanyját deportálták, az édesapja megmenekült ugyan, de – a felesége szüleire bízva őt – lemondott róla, a nagybátyja nem vitte magával Amerikába, a nagyszülei pedig nem tudnak és nem is nagyon akarnak gondoskodni róla.

A tábor és a zsidó felekezeti iskolát a holokauszt-túlélő árva és félárva gyerekek számára hozták létre cionista szervezetek támogatásával, elsősorban azért, hogy felkészítsék őket az alijázásra. A fiú számára azonban ez újabb csalódásokat és reménytelenséget hoz, mivel a nagyszülei – noha nem vállalják a nevelését – nem hajlandók aláírni a kivándorlásra vonatkozó engedélyét sem. Nagyanyja szentimentális, képmutató levelek írásával nyugtatgatja önnön lelkiismeretét. Ebből következik a regény egyik legszívszorogatóbb története is. A gyerekek ugyanis egy idő után rájönnek, hogyan juthatnak hamis engedélyekhez, a fiú is részt vesz a körmönfont akcióban, sőt, ő hamisítja a gyámok és pártfogók aláírásait a többiek számára, s bár magának is elkészíti az iratot, de – a nagyanyjára való tekintettel, valamiféle (szeretet)visszarendeződés reményében – sohasem használja fel. Újra s újra elveszíti a kötődéseit, barátait, mert a legtöbben

– köztük Eszter, a szimpátiája is – végül kijutnak Palesztinába, pontosabban az épp akkor konstituálódó új államba, Izraelbe. Őt mindenki el, illetve „itt felejtí”.

A kerettörténet és a Deszk-regény természetesen sok szállal és utalással kapcsolódik egymáshoz, nemcsak kiegészítik, hanem értelmezik, magyarázzák egymást, bár nem rezonálnak azonos színvonalon: az utóbbi messzemenően konzekvensebb prózamű. Talán csak a cigány Darkóról és a vízbefúlásáról szóló történet túldimenzionált benne, olyan részletekkel és vonatkozásokkal, amelyek nem tűnnek hihetőnek (például, hogy a tizenéves gyerekek el tudják titkolni, hogy ott voltak, amikor a tragikus baleset történt, bár majdnem maguk is odavesztek, mi több, a fiúnál a jeges vízben való többszöri elmerülésnek súlyos tüdőgyulladás lesz a következménye). Magyarázza ugyanakkor a fiú későbbi magatartásának anomáliáit, ahogy többé nem hisz senkinek, s hogy a büntudatot – hogy nem sikerült kimentenie a barátját – nem sikerül legyőznie, miként a lelki ürességet sem érzelmi tartalmakkal és tartós kötődésekkel kitöltenie magában.

Az *Úgy képzelem* leghatásosabb jelenete a tábor elhagyásának képeiből tevődik össze, ahogy a teherautó platójáról (ami társainak a szabadságba és az új életbe való utazás első állomását jelentette, míg ő a bizonytalanba tér vissza vele) kitekintve, a barátját, Darkót utolsó útjára kísérő temetési menetet pillantja meg. Ez a kép marad az utolsó emléke a faluról. Egész életében hallgat a történekről, s Deszket is igyekszik kitörölni az emlékei közül. Az ún. „csavar” is ebből következik a történetben, hiszen az apa soha nem mesél róla, elutasítja a lány minden ilyen irányú kérdésfeltevését, ezért joggal gondolhatjuk, s feltevésünket a cím is megerősíti: az egész vízbefúlás-történetet – hogy mentséget találjon szeretetlenségére – a lánya találta ki, pontosabban a másoktól megtudott kevés részletet egészítette ki a saját fantáziája révén.

A regény és a kerettörténet első fejezete a kompozíció legkevésbé sikerült része: fölöslegesen részletező, erőteljesen túlírt epizódokkal tűzdelt. Az elbeszélő aprólékosan és többször is elmeséli például, hogy látogatások vagy séták alkalmával hogyan hallgatnak együtt zenét, miként dúdolja számára a legkedvesebb dalait abban a meggyőződésben, hogy ezek révén mégiscsak sikerül valamilyen kapcsolatot teremtenie a már végérvényesen magába zárkózott, tolókoksis férfival. S ezeket a gesztusokat, feltételezhetően, mert intellektuális magatartásnak számítanak, többre értékeli mint apja élettársa, a falusi és paraszti származású Irén – igaz mártírkodó –, de kitarító önfeláldozását az ápolásra szoruló, őt leginkább kihasználó és megalázó férfi mellett. Ezt a fajta tanult tehetetlenséget (saját anyja önállóságával és határozottságával szemben, ahogy azonnal elhagyta a férjét, amint annak hűtlenségére fény derült) – anélkül, hogy a szociális háttérét is igyekezne megvilágítani – rendkívül szánalmasnak

tartja, miközben nem veszi észre, hogy saját, az apja kegyeiért folytatott küzdelme is szinte pitizésnek számít, s nem vagy alig különbözik a megvetett második asszony által érvényesített női mintáktól. Maga is folyton megalázkodik, újra s újra belemegy azokba a csapdákbba, amelyeket az apja még egészséges korában állított fel számára. Az árulások miatt érzett haragját ugyanakkor nem rá, hanem Irénre vetíti ki.

Az a látásmód és magatartásminta, amellyel az író a narrátorát és a regény más szereplőit felruházza, előítéletektől sem mentes, amivel a legújabb magyar próza „újdzsentri”-nek nevezett vonulatába illeszkedik. Ezekben a regényekben a középosztályhoz tartozó, értelmiségi foglalkozású szereplők mindig makulátlan megjelenésűek, ízlésesen öltözöttek (Lugosi narrátora sem mulasztja el elmondani, hogy az apja, vagy a neki szimpatikus emberek milyen szabású, márkájú és az alkalomhoz mindenféleképp illeszkedő öltözetben jelennek meg nyilvános helyeken), szépek, műveltek és van humoruk, ellentétben például a vidékiekkel – mint Irén rokonsága –, akik tramplik, rosszul öltözöttek és primitívek. Pedig az apa sem mindig, sőt, nagy sokszor nem mutat többet egy, a nyereszkeedésből meggazdagodott szélhámos urizálásánál. Jellemző eset, amikor vidéki nyaralójában – lekenyerezés céljából – vendégül látja Halmos elvtársat az orosz követségről: a természetes körülményeket és az egyszerűséget tisztelő városi polgár szerepét játssza, az ásott kútban hűti az erre a célra beszereztetett tanyasi csirkét, de sem a sütéshez szükséges tüzet nem tudja (a lenézett és bornírt falusiak segítségével nélkül) meggyújtani, sem a hűtőszekrényt helyettesítő kútból az előkészített húst felhúzni. Az elbeszélő sznobériájának csúcspontja viszont az a jelenet, amikor az apja, akin már elhatalmasodott a kór, utolsó tiszta pillanatainak egyikében stóláról beszél, amit ki kell fizetni, mert Emil (egykori atyai jóbarátja) megérdemli. Neki azonban nem a papi stóla, illetve az elhunyt lelki üdvéért mondatott mise jut róla eszébe, hanem az édesanyja divatos sálja vagy vállkendője, amit az estélyi ruháihoz volt szokása felvenni. Végül a férjének meséli el, hogy mit kért az apja, ő világosítja fel, hogy a stólapénzről van szó, amit a miséért szokás fizetni katolikus templomokban. Álnaivkodó beszédmódját egyáltalán nem érezzük hitelesnek. Mindezekből kifolyólag az *Akit itt felejtettek* leggyengébb szólama a betegség-történet jelenségeit, eseményeit és mozzanatait tematizáló elbeszélés. Pedig – miként a mániákus depressziót tematizáló fentebb említett mű – az Alzheimer-kór lefolyásáról és megrendítő következményeiről (legtöbbször épp ilyen mértékben döbbenetes előzményeiről) szóló regény is úttörő vállalkozásnak számít.

Hogy az apja folyamatosan átejt, megszegi az ígéreteit, eltávolítja magától és képtelen bármilyen empátiára vagy érzelmi megerősítésre irányában – mi több, végül kiderül, hogy nemcsak szeretői és botrányai voltak, de végig kettős életet élt, egy másik családhoz, illetve annak fiatal lánytag-

jához, vele ellentétben, erős érzelmi szálak fűzték –, jó alkalmat jelent az énelbeszélő számára a folyamatos és önkínzó lelkizésre. Ezt az irodalmi beszédmódot nevezte el a narratíva egyik kritikusa az „önmarcangolás magasiskolájá”-nak. Ha az elmúlt év ilyen típusú regényeit vesszük számba, akkor elmondhatjuk, hogy olvasóként volt alkalmunk belefáradni a „sírás-rívás”-ba. (Ez is egy vonatkozó recenzióból kölcsönzött megfogalmazás.) Pedig van másik út is. Ugyancsak női szerző, Kiss Judit Ágnes írja le az *Egy nőalak szürke kontúrjában* – bibliai példára mutatva – hogy igen is létezik „jogos harag”, és miért kellene okvetlenül megbocsátani? Még ha a szeretteinkről van is szó. Mert a társadalmi konvenciók szerint ilyen a nő tanult és kötelezően reá testált közösségi szerepe?

(Lugosi Viktória: *Akit itt felejtettek. Kalligram, 2023*)

Bence Erika

Szív alakú nyom a homokban

Janáky Marianna „pantomimnovellái” nem csupán műfajteremtő céltzattal jöttek létre, ahogy az ajánlásban is olvasható: „Elég egybe beleélnie magát az olvasónak teljesen: szellemileg, lelkileg és testileg is, hogy lássa maga előtt azokat a pantomimszerű mozdulatokat, mozgásokat, amiket ezek az összművészeti írásművek pluszként adhatnak.”, olyan erkölcsi törvényeket feszegető témákhoz nyúlnak a tabudöntés céljával, mint a homoszexualitás, a nemiség, a terhesség, az öregedés és a szexualitás. Nem véletlen a címválasztás sem, a homokba terhes nő hátsója rajzolja a szívet, utalva talán már az utód iránt érzett szerelemre is. „*A hányinger nő, a hasad még lapos, de már gyakran ki kell menned, nézed magad a tükörben, tudom, oldalról mintha. (Feláll, sétál ide-oda pantomimezve.) Emlékszem, nyáron nevetve mondtad: Szív alakú nyomot hagytott fenekem a homokban!*” - áll a *Fejlődés* című tragikomédiában.

Tarján Tamás „plurimedialis entitásnak” nevezte Janáky írásait, mely összművészeti dimenziókat nyit, a színpadi térlátás és strukturálás eszközzével élve emelheti az új műfajt a színház és az irodalom számára egyaránt népszerűvé, befogadhatóvá.

A mim eredetileg ókori görög és római színházi szórakoztatási forma, mely ismerős alakok és helyzetek gúnyos megjelenítésére épített, gyakran durva párbeszéddek és nevetséges cselekedetek kíséretében. Ha pedig a szó némajáték jelentésére gondolunk, amelyben az előadók hangtalanul, csupán a test mozgásával, kifejező arcjátékkal, esetleg táncsal játszanak, Shakespeare Hamletje is eszünkbe juthat, a II. színben ki is fejtik, milyen a jó színész és hogy a közönség legnagyobb részét csak a némajáték érdekli, majd maga „*A némajáték is föllép.*”

A Mint két tojás című, műfajteremtő darabban nem csak Csehov Hatos

számú kórterme elevenedik meg, képe összemosódik egy „óvodáéval”, demensek otthonával, így lesz az öreg hölgyből ismét második gyerekkorát élő: „*Nyolcvanéves kislány járkal a félhomályos folyosón. Az éjszaka kint kevésbé ráncos. Álmából riadt fel, hogy meztelen megy át a boltba, és apának gyógyszerért a patikába. Egy fehér köpenyes meglátja, visszakíséri az ágyához. Majd paskoló kéz, injekció. A Csak egy forintot loptam anya pénztárcájából kiáltást a paplan hamar betakarja.*”)”

A költői sűrítettségű, választékos szövegek sokszor azt az érzést keltik az olvasóban, hogy drámába oltott prózaverseket olvas, ahogy az egyes darabok a végére lazán mégis csak összefonódnak, és a gyűjtemény mármár a versregény műfajával kacérkodik. Nem véletlen, hogy az *Összeterelt szobrok* című tragikomédia-pantomimban éppen egy író és egy költő szókimondó párharcának lehetünk tanúi, a szobortestet öltött alkotók még haláluk után sem képesek elszakadni egymástól, noha a restaurálás céljából végrehajtott szobordöntés, és -csonkítás egy szimbolikus második halállal ér fel. Jelzi a két műforma kölcsönös egymásra utaltságát, szétválaszthatatlanságát, mely Janáky műveiben mintha ösztönösen olvadna össze, és hozna létre egy olyan delejes szubsztanciát, mely mindkét, mindhárom műnemre (líra, próza, dráma) termékenyen és megújítóan hat(hat).

A szoborszerűség témája a *Szépségprojekt* című komédia-pantomimban is megjelenik, mintegy finom fricskaként, a szobrok élőbbek, elevenebbek, szerelmesebbek, mint embertársaink. Dávid és Vénusz bontakozó szerelméről szól a történet, a testiséget nyíltan néven nevezve, „*Mi vagyunk a szépség megtestesítői, kicsim, ugye tudod? Úgy gyűlölöm Buonarrotit, hiszen a saját péniszét mintázta meg, én meg évszázadokon át szégyenkezzem?*” kérdezi például Dávid. A kiállítás megszervezése nem titkolt társadalomkritika, mely az utolsó, *Folytontermő* című tragihumoreszkben ér tetőpontjára. Diderot Fecsegő csecsebecséi is eszünkbe juthatnak róla, igaz Janáknál virágcserepben, földéken, üzemben nevelt falloszokkal találkozunk.

A homoszexualitás témaköre két pantomimnak is alapját képezi. Ha már nemiségről van szó, az egyik stílszerűen női, a másik férfi szemszögből járja körül ugyanazt a témát, mindkettő igazán mély és sikerült alkotás, a *Fekhelyek* címűben az öregedés, az idős kor/szexualitás, szerelem megélésének problematikája is pompás, szívszorogató kifejtésre kerül, bár a többi írásban is visszatérő, orvosolandó „feladatként” jelentkezik. A két lány nem érti, anyának miért van szüksége új franciaágyra:

„*ÉVA (lehajol): Minek vered mindig haszontalan kiadásokba magad, anyukám?*”

AZ ANYA (fészkelődve): Mert? Azt hiszitek, hogy az égbe szóló jegyem a pénztárcámban?”

Am az igazi meglepetés, a szembenézés a pantomim végén vár a hitetlenkedőkre, amikor kiderül, hogy anya új szerelme egy nő.

Az ezüst ruha és a könyv című krimi-pantomimban egy pillanatra a transznművéség, mint a két nem különbségeinek eltörlésére tett kísérlet is felvetődik, amikor

„*A nő ezüst ruhában, fekete balerinacipőben a franciaágy körül pantomimez, majd átöltözik ezüst öltönybe, férfi parókát vesz fel, és ráfekszik az ágyra, a kisimított, ezüst flitteres ruhára.*”

De a szerelem, az egyesülés, az átváltozás, átlényegülés groteszk mozanata is tetten érhető benne, melyről az egész darab szól. A hatvanas nő heveny féltékenységet érez a fiatalabb, szép családdal rendelkező író iránt, nemcsak a könyveit vásárolja fel megszállottan, de dedikálásra is hívja, ahol végül nem várt fordulatot vesznek az események. Az író könyveinek másolása tölti ki mindennapjait, emlékeztetve a régi kódexmásolókra, a munkahelyén beteget jelent, a szobáját a könyv borítójával tapétázza ki. Az ezüst ruhában pedig, amiben végül elviszik a rendőrök, már nemcsak az írónőt, főhősét, a Delfinnőt is tökéletesen megszemélyesíti. Az én széthullásának, megsokszorozódásának kiváló leírása, az olvasó skizofréniára hivatkozva, akár fel is mentheti az elkövetőt, akinél rajongása és féltékenysége vezetett a gondolatok, érzések és cselekedetek közötti összhang felbomlásához.

A Tiszatájban is publikált, *A Film* című tragédia-pantomim főhőse is a hatvanas nő, akit ezúttal Annának hívnak. Az abszurditást tökélyre vivő darab talán az egyik legösszetettebb a kötetben, a szerelem motívum mellett, a gyerekkor/öregség egybemosódása és a magány nagyszerű ábrázolása jelenik meg benne, az egyedül töltött karácsonyoké és szilvesztereké, mert a gyerekek külföldön élnek. A *Furcsa ruhatár* című film, mindenkiből előhívja az emlékeit, Anna először saját születését éli újra, majd a második rész vetítésekor már a fia pantomimezi el az anyja monológiáját.

„*Ötezer jegy előre elkelt! Az ön filmje! A kivetítőn Klárit látjuk, otthon nézi a tévét. A moziba közben több bejáraton keresztül tódul befelé a tömeg. Bent táblák: Kérjük a szemeket, füleket, orrokat, szájakat a ruhatárban leadni... / A szokatlanul hosszú félhomályos ruhatárban nyitott dobozok függnek egymás mellett a falakon, amikben mindenféle színű, formájú szemek, orrok, fülek, szájak, és minden doboz mellett egy-egy portréfotó. A pultnál hirtelen ködszerű fehérség borul Annára.*”

Ráadásul érzékszervek nélkül kezd emlékezni, úgy, hogy közben nem fáj semmije. Holott a nosztalgia, az emlékezés a legtöbbször keserű érzésekkel vegyül, sajnáljuk, ami elveszett.

A félelem és félelem című tragédia-pantomim főhősét szintén Annának hívják, tanárnőt alakít, a darab az egyik diák öngyilkosságáról szól és Anna örületbe hajló, mardosó büntudatáról, mely épp ellentéte *A Film*-ben leírt, tompa érzéketlenségnek.

„*Nem mertem odamenni a ravatalozóhoz, féltem. Hamarosan a fiam is féltetni fogom. Nem merem otthagyni a babakocsiban, a kertben, mert félek,*

*hogy elrabolja, megmérgezi, de akár áramot vezethet a kilincsbe, félek elmen-
ni sétálni, meglát minket a főtéren, odajön, kiborítja a kicsim a kocsiból, és
ordít, itt a kötél, az ellenőrzője, írj be neki!”*

Janáky drámáit nem csak szókimondása, vagy bátor témaválasztása mi-
att érdemes olvasni, az olyan költői szépségű sorok, bekezdések is hozzá-
tesznek a mű élvezeti értékéhez, mint az alábbi passzus is:

*„Anyák napja vidd ki könnyeid a teraszra, benne az álmokat csurgasd le
könyöködön át az asztalra, de inkább az erkélyre menj ki, ha legalább a hete-
diken laksz, a sötét hétcskillagos, akár az esti virág, a Metaxa.”*

Leheletnyivel kevesebb pantomimezés talán még erősebbé tette volna
az amúgy pattanásig telített, költői finomságú szövegeket, melyek műfaját
prózaversbe oltott drámának is nevezhetnénk. A szerelem/elmúlás örök
témája mellett, a pantomimekben megfogalmazott társadalomkritika ne-
vetésre is készíthető, de a katartikus átélést követően, inkább a látszatlét-
tel való szembenézést, leszámolást propagálja.

Ahogy a könyv bevezetője is írja: „Nagyon sok minden összeér a könyv
írásaiban, például: az öregedés motívum és maga az öregség; „*Ma én futok
versenyt az idővel. I. Nagymama. Ez áll majd az érmen?*”, a kisrealizmus;
a mindenkor jelen lévő társas és hatalmi viszonyok finom, ironikus meg-
ragadása, lírai és balladisztikus elemek, hangulat, nem beszélve a szerző
sajátos stílusáról, melyet a szó pozitív értelmében vett morbid humor szí-
nesít.

Olvasás előtt nem árt bekapcsolni a biztonsági öveket, ha már O’Ne-
ill-től Genet-ig utazunk és vissza, útba ejtve persze Ionescot is, aki az ab-
szurditás jegyében vitte tökélyre az irracionalitást. Janáky pedig az általa
létre hívott pantomimnovelláiban alkotott valami csak rá jellemzőt és sa-
játost, mely mégis ezer szálon kötődik a nagynevű elődökhöz.

(Janáky Marianna: Szív alakú nyom a homokban, dráma-pantomimek)

Murányi Zita

NÉMETH ISTVÁN PÉTER
A dobozvilág dicsérete

*„Világ báránya, lupus in fabula,
a jelenidő vitrinében égek!”*

(Pilinszky János)

Gyermekkoromban varázserővel bírt minden doboz. Ígéret volt valamennyi: az egyik új pingvincipőt rejtett, a másik műanyag játékot, például a valóság súlyos darabját, egy markológépet, azaz annak könnyű, piros-sárga makettjét csak. Amikor az utóbbi megadta magát, kereke kifordult, kanala eltört, a doboza is elég volt a képzeletemnek, amelyben újra feldüböggött a gép. Később *A kis herceg* története felől már még többet sejtettem meg a dobozok titokzatos világából. Emlékszünk? Amikor Antoine de Saint-Exuperytől bárányt kér a kis szőke fiúcska, az elbeszélő pilóta bárhogy is igyekszik a szelíd jószágot megrajzolni, nem sikerül neki a végeredmény. Türelme fogytán a meghibásodott repülő árnyékában egy háromlyukú ládikát, dobozt skiccel a lapra:

– Tessék – mondtam. – Ez itt a ládája. Benne van a bárány, amit akarsz. Nagy meglepetésemre egyszeriben fölragyogott az arca.

– Ez az! Éppen így akartam!

Nem féltem a felnőttektől, hogy engem is egy dobozba zárnak. Pedig velem is unalmas és hosszú délutánok teltek, mint minden gyermekkel. Rilke írt erről gyönyörű verset, *Kindheit* című költeményét Kosztolányi Dezső fordította magyarra:

*...olyan magunk voltunk, mint egy mogorva
pásztor, akit kilöktek az oromra,
érintve, híva messzeségek által,
majd lassan egy új és hosszú fonállal
bevontak minket is a kép-sorokba,
melyekbe mostan vergődünk forogva.*

Nemcsak az unalom szüli a szorongást az egyénben, nem is csupán a világ gazdag színessége, bár nehéz mindig a választás, hanem az, amikor a többi ember ítélete a teljességre vágyó személyiséget szűk keretek közé utasítja. Legföljebb egyetlen foglalkozása révén, egy-két vagy éppen egyetlen tulajdonsága nyomán ítéli meg ilyennek-olyannak a személyt, létezése csodáját lefokozva. Beállítja a sorba, odaköti a láncba, akár El Kazovszkij kutyáját, ám úgy is értelmezhetjük Rilke mondandóját, hogy

beskatulyázza ember az embert. S e kifejezéssel élve újra a dobozok világánál vagyunk.

Micsoda egzisztencialista fájdalom az, ha a dobozok üresek, még csak beléjük sem tudunk képzelni semmiféle tartalmat! Mennyi értelmetlenség volt a modernitásban, a huszadik században, Uram Isten?! Emlékszünk Örkény István *dobozolóra*, Tótékra? S nekem még mindig fülemben a dallam és a szöveg egy Leonard Cohen-lemezeiről. Íme, a teljes kiábrándulás refrénje:

*ma sem vár egy levél sem otthon
a szőlőtőkén nincsenek szemek
és elfogyott a dobozból a bonbon,
tényleg nincs több
a bányában meg gyémántok nincsenek.*

Üres a doboz?

Miért ne lenne az, hiszen van, aki a világot is üresnek érzi.

Lehetne valami a dobozban?

Miért ne, ha az üres világban telt szívvel is élnek emberek, a művészek?

Igen, a dobozba zárt világ csodákkal volt teli már a régi évszázadokban, Wunderkammereknek nevezték a művészien berendezett dobozokat. A leghíresebb dobozművész talán a németalföldi Samuel van Hoogstraten, aki Rembrandt igen jó tanítványának bizonyult. Úgynevezett kukucs-kálódobozokat készített, abba például a jellegzetes holland lakásbelsőik kicsinyített mását álmotdta. Míg a festőművészek keretekbe foglalt síkra dolgoztak, addig a dobozművészek térben gondolkodhattak. Nem kell a rajz eszközeivel érzékeltetni a három dimenziót, mert a formával együtt kapják. A doboz belseje maga a tér, amelyet az üvegen át csodálhatunk.

A dobozokba való komponálás önálló műfajjá a 20. század elején, a szürrealizmus és a dada irányzatok megjelenésével vált. Egyik jelentős magyar képviselője, egyben e már komoly hagyományokkal rendelkező műfaj ébresztője, felélesztője Zoltán Sándor lett, akinek doboz-kompozícióit ma itt, Gyulakesziben, a Csigó malomban tekintheti meg az érdeklődő. (Zoltán Sándor egyik kiállított műtárgya éppen az előd előtt tiszteleg: *Dada-doboz Max Ernstnek.*)

Szeretnénk hinni, hogy a dobozművészet remekei ezúttal végképp hazaértek, nem csupán a Tapolcai-medencébe, de az itteni szemekbe és szívekbe is. Vörösváry Ákos műgyűjtő, a diszeli Első Magyar Látványtár alapítója és gazdája rendezte e kiállítást, aki Zoltán Sándor mecénása, és alkotásokra serkentő barátjának bizonyult. Mert Vörösváry Ákos nem csupán a filléres gondokkal küszködő művészt segítette a mindennapi megélhetéséhez, hanem ösztönző ajándékokkal is rendszeresen meglepte (s természetesen másokat szintűgy). Mire gondolok? Ha Ákos barátunk

talált egy olyan üres keretet vagy dobozt, amely szinte felkínálta magát, hogy alkotást, műtárgyat fogadjon be, a művésznek csak meg kellett alkotnia a belévalót. S hány esetben előfordult már, hogy az adott, a kiszabott forma előhívta a hozzá legillőbb tartalmat, a lényegét. Ebbe az alkotási folyamatba vonta bele a művészt Vörösváry, de csak addig a pontig ment el, s onnan visszahúzódott, ahonnan a többi a képzőművész dolga volt már. Jelen tárlaton is több olyan műtárggyal találkozhat a néző, amelynek annyi csak a címe, hogy Látványtári kompozíció.

Látványtári kompozíciók a nagy szenvedély, a dohányzás tárgyköréből, átlós szipkákból, pipaszárakból és kagylóként szétnyíló tokokból álló képek az üvegek mögött.

T. Szabó László és Vörösváry Ákos barátságát munkakapcsolatuk is jellemzi. A *Nicotiana tabacum* a dohány dicsérete mellett annak halálos kockázatára is fölhívja a nézők figyelmét. A skatulyákban egyszer csak megjelennek a végzetet asszociáló kereszttek. Tökéletes derékszögeikkel ijesztő sor(s) mintának is beillenek.

Elmondható e műalkotásról is, hogy mecénásé a szándék, képzőművészé a megvalósítás.

Vörösváry Ákos nem dobta szemétkébe az elizzott izzóit. (Picasso is így tett, fiatal feleségét arra kötelezte, hogy minden háztartási hulladékból alkosson műtárgyat. Az elromlott fényforrásokra egy villanyégőtlen asztali lámpa hajtja szomorúan le fejét. (*Holtvilág szonáta I-III. Látványtári inspiráció alapján T. Szabó László kompozíciói.*)

S mi minden izgalmas látvány rakható ki jelvényekből, szívformákból és *Magyar termék* feliratú logókból, címkékből, matricákból? Vörösváry Ákos gyűjteményének fontos részét képezik ezek az úgynevezett piros-fehér-zöld színű tárgyak és képek, amelyeket a továbbiakban PFZ-nek is nevezek. Lám, a katonai sapkarózsák virágot formálnak, beteljesítve a nevüket a látványban. Arany János verssora is eszembe jut: *Süvegemen nemzetiszín rózsá.*

Vörösváry Ákos Barabás Mártonnak Petőfi-jelvényeket ajándékozott, amelyeket a képzőművész úgy helyezett el, mintha egy hajó kormánykerékén körös-körül volnának csak díszek. Minden szél rossz annak, aki nem ismeri az irányt, viszont a Balatonnál igaz, hogy bármilyen széllel célhoz, azaz partra tud érni a hajós.

Zoltán Sándor dobozát, benne egy szívvel, először T. Szabó Lászlóék otthonában pillantottam meg. T. Szabó 1991-ben Zoltán Sándorral és Nagy Ildikóval alakította meg a *Trimenzió* csoportot. A szív formát vették a római költők a fa héjába, ezzel találkozunk a mézeskalácsos sátrában, de még a templomokban is. Pirosuló testrészt, legfőbb emberi szervünk, életünk fenntartója, az isteni szimbólika szerint pedig a Szűzanya Szíve maga a megtestesült Ige, a teljes ártatlanság, valamint a megváltott ember iránti anyai szeretet jelképe. A magát emésztő nagy dohányos Zoltán

Sándor dobozban nyújtotta át a piros szívet, mintegy a magáét. A mostani tárlaton álljunk csak meg alkotásai előtt, nem szabad sietnünk, akárha a balatonfüredi sétány platánjai alatt járnánk. Az üveg mögött egy másik, egy egész világ. Kováts Albert definíciója szerint a lényeg. Amely „*a dolgok, a javak, összetételése, együtt tartása, bekerítése*”.

Rálapozok az interjúra, amelyet a *Tapolcai Világ* lapban Somogyi György készített hármójukkal 1993-ban:

Nagy Ildikóval, akinek állatfiguráit Gyevnár Kálmán keramikus égette ki, T. Szabó Lászlóval, aki ekkortájt főleg fából, gyökérből formált objektet készített, s Zoltán Sándorral, aki a keretek, dobozok, skatulyák, kategóriák után megismertetett minket a „vitrin” fogalmával és szerepével is, amely műalkotásai létrejöttéhez elengedhetetlennek bizonyult.

Somogyi György: Ezt a dolgot – hogy dobozokban, vagy inkább kisebb-nagyobb vitrinekben helyezték el a műveiteket – mióta művelitek?

Zoltán Sándor: Ennek gyakran semmi szerepe sincs, mint hogy védje a kiállított tárgyat. Máskor ezek a tárgyak – ahogy a modern művészetben fogalommal váltak: objektet – olyan együttest képeznek, ami nem is tudna megenni vitrin nélkül. Ilyen például az én „Kazinczy-falam” itt, az ő nevét viselő iskolában, ahol a vitrinekben elhelyezett, Kazinczy életére utaló „álereklyék” idézik fel sorsának és korának fontos mozzanatait.

A három alkotóművészt faggató művészettörténész nem hagyta említetlen riportjában e tárlat rendezőjét, a műveket gyűjtő tulajdonos – mecenatúráján túli – jelentőségét sem:

Somogyi György: Megélsz a műveidből?

Zoltán Sándor: Mondhatom, éppen csak hogy, s az is főleg Vörösváry Ákosnak, a diszeli székhelyű Első Magyar Látványtár alapítójának köszönhető. Nála nyolc év alatt annyi munkám gyűlt össze, hogy úgy érezhetem, nem alkottam hiába.

A házaspár Diszelben mindig ihlető körülmények közé került. Az alkotóművész – nyilván – nem menekülhet, de ama viharokra emelt nyárderűt mindig elfogadhatja. Erről szól Zoltán Sándor *Kis Diszel* dobozának üzenete. Fölismerhető az Eger-patak parti jegenye és a templom sziluettje, köztük egy emberi szignál: a nyíl jele, hogy ott Vörösváry Ákos lakik. Az alkotás jobb oldalán a művész égre támasztott létrája, amin angyal is járhat föl-le, de leginkább az alkotó, akinek képzelete egybeköti a földet az éggel. Az üveg fölött a doboz homlokán, akár betlehemi jászlakon a GLORIA EXCELCIS DEO!, a fölírat: 8297 *Diszel*. Zoltán Sándor dobozaiban, vitrineiben a csak a derű óráit számláló Mozart kedélyvilága van jelen: *Pamina és Tamino* alakja a *Várázsfuvolából* erről vall. Ez a derű azonban jellegzetesen dunántúli, hiszen szívárványa másik éle gyászszalagos. Ezért nem beszélhetünk mindent belengő pannon derűről, mert az így hazugság, egyenesen idiotizmus lenne. A guggolva-cigarettázva alkotó Zoltán Sándor – ne szépítsük – önpusztító életet élt. Erre predesztinálta

érzékenysége. Hiperszenzibilis volt, akár Frida Kahlo, akit töviskoszorúsan ábrázolt, terében a festőnő életének-művészetének rekvizitumait: a mexikói cukorkoponyát, az ottani lélek lepkéjét és démoni fekete vadját. Vagy Lewis Carroll *Alice*-át a gyíkocskával, még ha cigarettacsikk is kerülne útjába. Zoltán Sándor önmaga kínjait jelenítette meg *Mindennapi inkvizíció* című objektének terében. Az önkínzás rémképei szolgáljanak tanulságul. Közülük még csak nem is a középkori csigaszerkezet a legszörnyűbb, hanem az az egy lábú huszadik századi csodaszörny, amivé a huszonegyedikben még válhatunk. Zoltán Sándor negatív utópiája a görög klasszikusok felől válik rögvest érthetővé: Platon *Lakoma* című könyvéből tudható, hogy az emberiség aranykorában nem volt férfi s nem volt nő külön, hanem egy testben (négy karral, négy lábbal) éltek az androgünök, s ezek az úgynevezett gömbállatkák voltak az egymástól elválaszthatatlan párok. Olyan bátor volt valamennyi a boldogságában, hogy már az isteneket is fenyegették. Ekkor Zeusz büntetésből elfelezte a gömbállatokat: nőre és férfira. Ez a történet ismertebb része. Azonban Zeusz azt is megfogadta, ha továbbra is méltatlan lesz az emberi nem a kegyelemre (egymás nélkül és egymást keresve-találva is tovább tékozol – elbizakodottan él, hübrisz és gátlástalanság vezérli), akkor megint kettéhasít minket, s aztán ugrándoizhatunk majd kettő helyett pusztán féllábú lényekként.

Zoltán Sándor metsző élességben látta összeroppanni szintén érzékeny társát, első feleségét. Benedek István könyvcímét számította alkotására: *Aranyketrec*. A rácsokkal való elkülönítettségünknel is szörnyűbb az önmagunkba zártságunk. A külön-külön magány. S a sorsok közt nincs találkozás. Tóth Árpádtól veszi a mottót:

*Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges úr lakik!*

Megsiratnivaló, ha arra gondolunk, hogy a görög bölcsek idézte aranykorban, a *prehisztó*ban akár még egyek is lehettek volna, egyetlen androgün.

Vergődhet, verdeshet *két lélekmadara*, karajcsont a testük, a szárnyuk a vitrin üvege mögött.

Zoltán Sándor lekötözött vadja pedig a doboz sivatagában tutul ugyanoly fájdalmasan, mint ahogyan T. Szabó Lászlóé a frottázsán. (Közös az El Kazovszkij-omázsuk.)

Zoltán Sándor emberi-művészi, sőt közéleti hitvallását a dobozba-vitrinbe álmodott 1848-as emlékművéről olvashatjuk le. Széchenyi István gróf a kompozíció főalakja, nézi a jelent, s néz a jövőbe. Balról még nyílnak a dombon a virágok, még lombos a fa, de már látja amottan az

1849. esztendő képeit jobbra. Az egyfejű sas alatt vergődik a táj, az egyik egyenesben a magyar határsorompó PFZ-jére ismerünk, de a másik már kísértetiesen a költőt átdőfő dzsidára emlékeztet. Középen csontok. Az egyik talán éppen vadkanagyar, amely szomorú történelmünkben végzett már Szent Imrével és Zrínyi Miklóssal is. Vagy csak a mi Sándorunk farkasfogának képzetét kelti? A fölirat: ÉLJEN PETŐFI!

A csontok doboz-ossariumába Zoltán Sándor a magáét is elhelyezni szándékozta. A méretére itt a tárlaton e legnagyobb doboz-vitrin sajátos ereklyét őriz. A csonthoz tartozó fölirat szerint: ITT FEHÉRLIK A CSONTOM! 1991-ben készült ez az objekt. Olyan, mint egy testamentum. A donátornak és a feleségének képe együtt tűnik élénk, egymásra tükrösen az alsó keretnél: Dr. Gyökér Kingáé és Vörösváry Ákosé. Petőfi portréja szintén ott van kissé följebb, igaz, egy tíz forintossal becsavart hengerestestben. A másik oszlopon játékkatona, akinek szuronyrohamot vezényeltek, mondjuk, az első vagy második világháborúban. Mit keres ott? Miért teljesíti a parancsot ott fent? Értelmetlen a magánya, az áldozata. Huszadik századi Oszlopos Simeon?

Zoltán Sándor művei közül utoljára hagytam a legszemélyesebb konfesszióját, az *Emlékek hegyét*. A kiállítás rendezőjétől kapta annak idején a dobozt. Hegyet varázsolt bele. Erre a felszíni formára menekítette élete kincseit, szimbolikus-mágikus tárgyait. Ezek anyaga, mint más munkáin is, a sztaniol, az ezüstszínű. Aláfüggő gömböcskéket, tekergő kígyót formált. A szín metafizikája a Hold, vagyis a hideg és halott világ képzetét keltve hordoz üzenetet. Ebben a világban – tudjuk Adytól – minden Egész eltörött. Ám a művész nem kell hogy elfogadja ezt a féle fragmentáltságot, új struktúrát is adhat – Sütő András szavaival élve – gyermekkora tükörcserepeinek. Főként hogy épen őrizhető a kedves arcképe legalább egy ovális keretben.

Zoltán Sándort és Nagy Ildikót nem ismertem, ám Ganczaugh Miklóssal és feleségével, Albert Katalinnal viszont találkoztam. Ők szintén vendégségben, több nyáron is át, alkottak a Diszel és Gyulakeszi feletti hegyen, a Csobáncon. Igen jól érezték magukat vidékünkön, megannyi szépséget gyűjtöttek szembogaraikba, mentették lapokra, fotópapírokra és dobozokba. Szigorúan ítélték meg: emez esztétikus, amaz egyszerűen ronda. Ganczaugh Miklós remek glosszát írt az ezerkilencszázkilencvenes években a *Napló* hasábjaira arról a Szent György-hegyi boros ajándékcsomagról, amit a tapolcai áruházban látott meg, s anyaga-formája giccses, s így egyszerűen méltatlan volt a Hamvas Béla által is dicséret tartalomhoz, ahhoz a borhoz, amely a magyar Pellegrino bazaltján termett szőlőből született. T. Szabó László és felesége, Zsóka hívására aztán már szépen metszett üvegpoharakkal koccinthatott velünk a házaspár.

Emitt Albert Katalin ikonképekből álló kollekciónak láthatjuk. A mai értelemben vett dobozművészetre emlékeztettek azok a dobozok, ame-

lyekbe valaha szentek ereklyéit helyezték el. Később egészen újkori esküvők elhervadt koszorúi kerültek dobozokba. Ha pedig annyira kikezdte az idő a házasságkötés tárgyi emlékeit, egyszerűen szentképek kerültek a viaszkos-drótos mirtuszkoszorúk közepére. Albert Kati selyemmasnit is applikált a Kisjézus-kép alá. Frank János művészettörténész nevezte el ezt a műfajt *Passe-pArtnak*.

Albert Katalin egy nem hagyományos esküvői emlékdobozt is készített „látványtári megbízásból” *Párok* címmel. Híresség a feleségével, híres feleség a kevésbé híres férjével. Köztük egy fekete-fehér fotó, amely kimondottan esküvői felvétel, a szertartás során készült. Modern Ádámok és Évák ők, egy édenét vesztett világban, amelyről Ganczaugh Miklós, Kati férje oly hiteles műveket alkotott. Itt látható tőle *Az ikonfestő létrája*. Ganczaugh is aranykori törmelékekkel dolgozik, ikonarany cserepekkel. Műtárgya cím- és főszereplője egy olyan égig érő létra, amely előtt állva éppúgy Jákob lajtorjája jut eszünkbe, mint Zoltán Sándoréról. A létrafokok rovátkolják Jézus keresztfáját, létra és kereszt együtt nyúlik a magasba. Kegyelem nélkül nincsen emelkedés, még csak emelkedettség sincs. Legfőképpen az alkotó számára, ahogyan Weöres Sándor figyelmeztetett:

*Alattad a föld,
Fölötted az ég,
benned a létra.*

Megannyi lehajtott fejű asztali lámpa. Igen, még Pátyerkó László objektjein is viszont fogjuk látni e világtalan világító testeket. A létra jót áll azért, hogy a sötétség erőinél a leggyengébb, leggyöngédebb fény is hatalmasabb. Óhatatlanul gyermekfilozófussá válunk e műtárgyakkal szembesülve. Makky György alkotásai azt bizonyítják, hogy az élet legfontosabb eredményeit nem a hőstettekkel érjük el, hanem a türelmünkkel. A diszeli Ács Ferencnek ami honvéd hadnagyként nem sikerült 1849-ben, azt a bukást követő hatvanöt esztendőn át házában, szőleiben és felesége oldalán megvalósíthatta. Személyes szabadságban, szerény, de biztos egzisztenciában és egy magához tért, épülő országban vehette ki részét a létezésből. Verseit sokan olvasták. Ám visszatérek Makky alkotásaihoz és türelemüvegéhez. Itt látható tőle *Árpádházi Szent Erzsébet* megjelenített legendája, itt a *Csodálatos halászat jelenete*. Jegyezzük meg: a Szent Erzsébet életszentségéről hírt adó két rekvizitum megneveztetett az Első Magyar Látványtár első diszeli tárlatának címében: *Mindenkinek kenyér és rózsza*. (Az alkalomra készített album 1998-ban Halasi Zoltán összeállításában jelent meg.)

Makky György egyik türelemüvegében Bacchust ünnepli. Szüreti jeletet látunk a palackban, a gazda és a szüretelők kedvére banda muzsikál: cimbalmos veri, hegedűs húzza a szüreti nótát. (Itt, Gyulakesziben, a

szomszédos temetőben porlanak Vachott Sándorné Csapó Mária csontjai. Az író *ott* volt azon a fóti szüreten, amin Vörösmarty fölolvasta a híressé lett *Fóti dalt.*)

Makky György a türelemüvegei két szintesek. A művész létrája ezúttal nem az égbe, hanem a földbe vezeti le tekintetünket, fantáziánkat. A pin-cemélybe, ahol a hordókban már énekel a must, majd aranyszínűvé forr ki az újbor. A másik üvegben felül nagyvárosi kávéház-belsőt látunk, alul pedig falusi kocsmát. Ellenpontok ezek kétségtelenül. Az 1890-es évekre a főváros lakóinak száma már négyszázezer volt. Közismert, hogy Budapest lett a neve. Nagy László szavával: „*megépült a tülekvésnek*”.

A metropoliszélményről emitt a legautentikusabban Újházi Péter tudósítja a nézőit. Dobozaiban ott szorong a modern nagyváros minden épülete, lakója. A zászlók nem nemzetek lobogói, hanem mintha kalózhajók árboccsúcsairól kerültek volna az utcákra. Halálfejesek. Balra teli van szöggel az édig érő fa, s az égbolt ugyan az isteni háromságot idéző kékes triangulum, ám az Úr teremő kézfeje csak reménytelenül csüng alá a város tetőire. Nem lehet utat mutató kalauza a kalózvilágnak, aki hazavezetné az otthontalanságból az emberiséget. Márpedig hazajutni a győzelem.

Újházi Péter abból az Amerikából is hazatért, ahol a fölfelé építkezés lett a nagyvárosi norma. Lehet-e vajon új haza a magasban, ha eleve a bábeli archetípust vesszük alapul? Drámaian kérdi alkotásaival Újházi. *Szoba és Lampionos szoba* című alkotásaiban az enteriőr sehol sem stabil. Még a szobabelsőkől is a mozgó világ nyugtalanítja szemünket, szívünket. Mintha nem a gravitáció törvényei igazgatnák e tereket, úgy dülöngnek a nyúlánk emberalakok, mintha elbukásuk pillanatokon belül bekövetkezne.

A grafikától a dobozképekig jutott pályája során Prutkay Péter is.

A neves művész alkotásain szintén az e világban való létezésünk fenyegetettsége és az otthonérzet utáni vágy melankóliája az uralkodó téma. Madárfészkekből komponált triptichont. A hármaskép *Angyalfészek* című objektjén nem igazi, hanem a művész keze által készített fészek látható, ám az *Elszakadás (avagy a lélek mindenek felett)* című darabján a lelet/truváj valóban a szárnyasoktól származik. A lélek madara inkarnálódik, fészek a teste, s úgy szárnyal, hogy hátrafele álló lábai egy csobánci kutya szőrzetéből lettek. Az elröppenő lélek így Prutkay Péter mélabús látomásában még egyszer a mulandóság törvényeinek van a leggyönyörűbben alávetve. A madárszárnyas oltár harmadik részén – közhely már, de írom – a búcsúzni kész fecskék augusztus végi serege a villanydrótokon olyan, mint megannyi kottafej. *Útra készen* a mű címe. Prutkay ezúttal szemérmesen, ám félreérthetetlenül vallja meg hazaszeretét. A sok-sok fekete kismadár az egyik kottavonalon a színeváltozás misztériumában részese-dik. A költőzömadarak hárman a PFZ tezaurusába varázsolódnak hirtelen. Tompa Mihály híres allegóriájából tudjuk, hogy más berkekben

másképp szól az ének, s a fecskékre és a golyákra úgy tekintünk, mint a mi kultúrkörünk kedves madaraira. Érzelmi közhely, de a legkomolyabban veendő: vissza is várjuk a hazába-házba az évente útrakész csapatot.

Prutkay Péter alkotásainak terébe ha madár merne szállni, bizony, könnyen elvéthetné a jó irányt. Az ég úgy döng, akár a föld. Még a szivárványnak is alagútja van. Márpedig ahol alagút, ott a vaspálya is. Az égi ív súlyos, mint az elhajlított sín. A gyalogos ember lábbeljei ormóttan-nagy csillék, amelyek vonatkerekeken gördülnek. Hölderlin készítettett magának vascipőket, hogy alászálljon az Etna kráterébe. Nagy László intette a középiskolából elballagó András fiát, aki mellett osztálytársként T. Szabó László haladt: „...*magzatok: vigyázat, nem lökődni sínre, / soha sínre, soha kerekes cselédül / ördög tomporának tempós kerekül...*”! Prutkay Péter Hordozható határ című kompozícióján is ugyanaz az ég, itt a horizont görbül vasúti sínekből. (Simon István lesencevölgyi versében a téli sínek legalább Jákob létrájának látszanak földtől az ég felé.) Prutkaynál nincsen biztos arkhimédészi pont, egy sincs, panta rhei. Még a szemafor is kerekeken gördül. A hatalmas fémszínű cipők ugyanúgy. A sorompó csak ismerős, színe PFZ!

A szivárvány az *Ószövetségben* még a béke szimbóluma, hogy az Úr megbékélt a földdel, az azon élőkkal, így az emberrel, s megígérte, nem támaszt több vízözönt. Ennek az ősképnek az elevensége hűlt ki fémhigyre, tarkasága fakult meg jóvátehetetlen, hogy alig tudjuk visszaidézni a Noé által látott szivárványt mint az örök szövetség jelképét. Az Írás szerint nekünk cserébe a vérontástól kellett volna csak tartózkodnunk. Kollektív ártatlanságunk korára T. Szabó László aranykori töredékei utalnak vissza.

Vörösváry Ákos PFZ-gyűjteményének motívumhálózatába drámaian illik Gellér Brúnó férffeje, amely nem csupán a nemzeti színeket viseli, de egy cirill betűs felirattal a rend őrizőit is megnevezi. PO-LI-CI-JA... Kosztolányi Dezső jut róla eszembe, aki megsíratta a cirill betűs Szabadkát, a történelmi magyar várost a személyes családi tragédiákkal: édesapja ottani elcsapatásával a gimnázium éléről, húga vénlányságával együtt. Magyarokra, szerbekre és zsidókra egyként véres évtizedek várnak, holott egymás tejtestvéreinek kellene lenniük. A Szabadkáról fővárosba került érzékeny költő így döbrent rá, hogy hová is tűntek gyermekkorra békés és álmos hosszú délutánjai? A Palicsi tavon a vadkacsapár mellé nem is olyan ritka, hogy leszáll egy hattyú. Ugyan nem Zeusz veszi fel a hófehér madár alakját, s nem fürdőzik Léda sem ott a tóban, de még a modern ember néha emlékezni vél arra a Paradicsomra, amiből kiszakadt. Gellér Brúnó *Hattyúdál* című, szándékoltan édes-bús giccsbe hajló kompozíciója erről a gyógyíthatatlan szomorúságról szól. Cs. Szabó László így írt az egyre civilizáltabb emberiség spirituális elszegényedéséről. „...*A tétéles hitből és vallásos regékből kiszakadt mai Ádám, pusztán társadalmi létre*

süllyedve, metafizikai hátvéd nélkül, az utolsó száz-százötven esztendő alatt elvesztette lelki egyenlőségét, beszédes nagy jelképeit... Hiába testvérek a föld népei – (hát azok?) – a művész csak nemzedékenként alámerülő, homályos jelképekben vallhat az emberi sorsról, ha a népeknek nincsen többé metafizikai ősházájuk, amelyben a gyermekkortól jól ismert Ósalakok nemzedékről nemzedékre az élet meg-megújuló magyarázatával szolgálhatnak.” Csoóri Sándor 1994-ben a következő címet írta verseskönyvének homlokára: *Hattyúkkal ágyútűzben*. (Nota bene: a NATO-légicsapások a cirill betűs Szabadkát sem kímélték.)

A pusztulás képeihez Szemadám Györgytől illeszkedik kettő is. Az ő dobozai a sivatagba katapultálják képzeletünket, a dűnerecés síkra. A sivatag homokjába nem száll le Kis herceg, csak a hol fagyott, hol forró talaj szemfedőként szolgál a halott embereknek. Annyira el is hordja a szél a homokot a halott arcra, mintha leplük libbenne. A sérült arc maszkmerev, ettől időtlen. Innen, hogy az emberélet hiábalóságát juttatja eszünkbe első pillantásra. (*Vanitatum vanitas* – hirdette a Látványtár egyik tematikus kiállítása: *Omnia vanita*.) A másik, második dobozba zárt homoksírban fekvő halotton már ott látni az emberi igyekezetet, ami szembe akart menni a mulandósággal, még ha azon nem is tudott kifogni. Gonddal begöngyölte a túlvilági útra halottját az emberkéz, mintha egy fáraó lett volna csak az elbúcsúztatott. Kötözte-kötözte a sirató, de így is fényre jött a holt, talán éppen egy ásatás során mint lelet. Márai szerint kiásnak, mint avar lófejet. (2014-ben az első világháború centenáriuma alkalmából rendezett Látványtári tárlaton találkozhattunk már Ganczauh Miklós *Schwarz-gelb-rot-weis-grün* múmiájával.)

Szemadám György megborzongtatja nézőit, egyben arra is inti őket, hogy ne a romló testet vizsgálva keresse meg ki-ki a maga létvígaszát.

Ontológia optimizmus foghatja el minden időben azt a gondolkodót, aki a fiatalokat nézi. A Paradicsomkertjét vesztett emberpár jogos jussa, hogy visszaperelje vagy legalább újra álmodja édenét. Ne homályosuljon el az őskép Ádámról s Éváról ebben a legmunkásabb világban. T. Szabó László vitrinüvege alá fogalmazta meg képekkel Goethe *Faustjának* máig ható, legszebb gondolatát, mely szerint *csak az örök Női emel fel*. Marilyn Monroe 1955-ben készült fotójának sziluettjén áttetszenek a legkülönbélebb női arcok a világ minden részéről.

Lássuk meg hát az alkotó párost: Pátyerkó Lászlót és Nagy Krisztinát. Nem mintha nem lennének ők is teli a korszak minden ajával-bajával, de kívánni kell, hogy szépen járják majd végig azt az utat, amit hol szárnyalva, hol meg orra bukva, de megtettek az előttük járók: Zoltán Sándortól a most 77. évében is alkotó Szemadám Györgyig.

Pátyerkó László és Nagy Krisztina dobozba zárt kompozícióit Zöldy Pál minienteriőröknek nevezi, titokzatos világukat egyenként valami egyedi kis csodának.

Az egyik doboz óarany keretben, üvege mögött a falon képek (képek a képben!), balra íróasztal, lámpa hajtja le fejét, mintha még mindig írna ott valaki; három fiók (Nota bene: három doboz a dobozban!), jobbra polcokra föl nem került könyvek, kézirat-paksaméták felpúpozva. Itt a rend és ott a káosz.

Pátyerkó László könyvtárosként látta elégszer a Guttenberg-galaxis exemplárjait szoros betűrendben és kupacokba halmozva is. A világban nincsen rend, elfogyott a maradék is, mint dobozból a bonbon. Azért a művész igyekszik: Musil például úgy vág rendet, hogy a világ egy szeletét, a könyvtárat leíró fejezetet *A tulajdonságok nélküli ember* című gigantikus művének éppen a 100. részéül választotta. Pátyerkó dobozainak szobabelsőiből sem hiányoznak a könyvek, zsúfolásig megtöltik a teret. Kívülük csak a legszükségesebb tárgyak, egy asztal, két hokedli és heverő, valamint vaskályha vannak jelen. *Örökség I-III.*

címmel látta el objektjeit. Ezt hagyták rá a századok. A világ nem ment előbbre, általuk semmiképpen nem, hiszen dolguk végezetlen ott hevernek – például a *Fészek* címűn – egy barlangvájatszerű üregben, vagy – a *Szintézisen* – egy kivágott nagy fa gyökerének odvában. A fa – nyilván – nem él. Az *Örökség* harmadik darabján ismét a rendezetlen könyvkupac, amelyhez tudásért aligha fordul olvasó. Ha a kis könyvmakettek igaziak volnának, Pátyerkó László Barabás Mártonhoz fordulhatna, hogy készítsen belőlük lépcsőt vagy gyönyörű padlóintarziát. A tárgyak funkciójukat veszítve a melankolikusok címerei. Lásd Dürer angyalának lába előtt a megmaradt szöveget meg a fazettás követ. A könyves embereket a sok könyv láttán minden korban elfogta a búskomorság. Hamvas Béla *A melankólia anatómiája* című esszéjében olvastam a következőket:

Robert Burton oxfordi könyvtáros, aki a XVII. században élt, rendkívüli mértékben melankóliában szenvedett. Hogy betegségéből meggyógyuljon, elkezdte a melankólia okát és természetét kutatni. Leszállt a lélek világába s úgy látta, hogy ez a betegség ott ül a világ kellős közepében. Ugyanakkor megtudta azt is, hogy ez a melankólia nem más, mint a mulandóság jellege.

Pátyerkó László párja, Nagy Krisztina a dobozába egy konyhát rendezett. Nem, nem írok ide falvédő szöveget. Hiszen kiállított tárgyának nem ÉTELSZAG, hanem ÉLETSZAG a címe. Realitás, ami nem más, mint ahogyan azt Babits vallotta: „asszonyi jóság”. Szerelem és Szeret józan-sága egyszerre. Amor sanctus és Erato. Eszmény és Gyakorlatiasság. E nőtípus nem fogadja el, hogy akár a mulandóság, akár az üresség ül a világ kellős közepén. *Horror vacui* írja alkotása alá, azaz *Irtózás az ürtől*. Régi fizikai elmélet ez – a természetben mindent kitölt az anyag. A képzőművészetben sem hagyjunk üres felületet. A 20. században József Attila is élt ezzel az elképzeléssel, mikor kései versének sorát leírta: *Most hát a töltött fegyvert szorítsd üres szivedhez*. Bárcsak Tóth Árpád idézett versrészletére is igaz lehetne e tétel a vákuumelméletből, s akkor sem a Teremtő, sem

maga a természet sem hagyná, hogy közöttünk üres, hideg űr lakozzon.

Ha Nagy Krisztina és Pátyerkó László szép munkáira nézek, hiszem, hogy a dobozokból nem csupán egy vidám bohóc ugrik ki, de még az utolsó szem bonbon után akár drágakövet is rejthet.

Ha vitrinüvegeikre, dobozok tartalmára nézek, azokon még egy kinti lombos ág is tükröződhet, meg az ég. Meg az arcunk.

E tárlat megnyitójának szövegét annak a látványtári kompozíciónak a képével zárom, amelyik Dr. Gyökér Kinga szigligeti barátnője, Tamás Noémi elárvult ecsetjeiből egybeszerkesztett koszorút ábrázol.

(Tapolca, 2024. június 23.)

Kohán Ferenc: No.29. Vie silencieuse, 2022, aquarelle et acrylique, 13,8 x 21 cm

RÖHRIG ESZTER

Kohán Ferenc rajzai
Párizsból és Budakesziről

Alig fél évvel legutóbbi, párizsi kiállítása után Kohán Ferenc (1967, Budapest) ismét gazdag anyaggal jelentkezett, az érdeklődők nagy örömeire. Győrben, a Széchenyi István Egyetem Apáczai János Pedagógia-, Humán- és Társadalomtudományi Karán, a Cziráki Kiállítótérben huszonkilenc szénrajtot és akvarellt tekinthet meg a közönség.

A művészi látvány első pillantásra könnyen befogadható. A párizsi Mouffetard utca egyik régi házának padlásterében, az ablakon beömlő napfényben ülve kedvező alkalom kínálkozott az elmélyülésre, rozsdás locsolókanna, cserépkorsók, csorba tányérok, elszáradt gyümölcsök, szőlőcsutka sejlik fel az itt festett és szénrel rajzolt csendéleteken. A hétköznapi világ határai elmosódnak, és mint a kíváncsi gyerekek, szinte magunktól lépünk át egy titokzatos és félelmetes dimenzióba. Láthatatlan szálon kés lebeg. Damoklész kardja lehet? Nem a sors, nem a végzet, hanem e pillanatnyi, saját életünk törekenységét, fájdalmas bizonytalanságát véljük felfedezni a rajzokon és akvarelleken.

Néhány alkotáson első pillantásra azt hisszük, repedéseket látunk a falon vagy talán szétszakadozott pókháló leng előttünk. Aztán, ahogy nézzük tovább a finom vonalakat, rájövünk, hogy kizsigerelt szőlőfürtből maradt száraz csutkát látunk. Gondolhatjuk azt is, hogy a testünkben futó idegszálak, az ingerek villámgyors, eleven receptorai, egy anatómiai atlasz apró részlete, maga az élet uralja a kompozíciót. A művész nem a középpont felé vonz, képei nem terelik a tekintetet az úgynevezett lényegre. Ellenkezőleg. Magunkra hagy bennünket a látvánnyal,

A budakeszi erdőben is meditatív képek fogantak. Eldobott tárgyak, rozsdás roncsok feketéllnek, amelyeket a föld nem fogad be, de a fényfoltok és az árnyékok játéka némelyik képen oldja a földhöz kötöttségünket. Más rajzokon kapaszkodókat is találunk a remélt, esszenciális létezés felé: itt-ott rozoga lépcsők, létrák állnak a semminek támasztva.

Kohán Ferenc nem kérdez és nem ad válaszokat. A hétköznapiság mezszyéjéről borzongató érzékenységgel vezet vissza abba az univerzumba, amelyből vétettünk.

(Győr, SZE Cziráki Kiállítótér, 2024. április 19–június 19.)

OCTAVIO QUINTANILLA

Octavio Quintanilla

Búcsú – Parting

Volt olyan időszak,
amikor nem volt szavam a *sötétségre*,
ezért így szóltam, *sötétség*.

Nem volt szavam, az *odaadásra*
ezért így szóltam: *Két fiú*.
egy anyát gyászol.

Eljött az idő, amikor a szüleink
egy fa alatt ülve
értünk zokogtak, a fiaikért

úton
egy új országba.

Néha amikor megpróbálok visszatérni gyerekkoromba,
felnőtt férfiként fejemmel
anyám ölében
találom magam.

Sebezhetőség

Néha, reggelenként a világ puha.
Az ablakod elé olyan madarat küld,
amit nem tudsz megnevezni.
Az a madár bárki lehet
akit csak akarsz.
Lehet önzés miatt
elveszített szerelem.
Vagy önmagad egy fiatalabb,
bocsánatkérő változata.
Hányszor merítetted
kezed a tükörbe,
hogy megérintsd utolsó hullámfodrait

annak, ami már nem leszel?
 Régen hittél az ártatlanságban,
 most ez a madár arra emlékeztet,
 hogy most inkább azt kívánod,
 hogy csiripeljen tovább.
 Semmi mást.
 Minden, amit akarsz, ott van melletted:
 test a testedhez, arcod
 félig fénybe temetkezve,
 karjaid az összes érettséget átölelik,
 amit csak meg tudsz tartani.

Távozás – Leaving

Csendesítsd le a dombokat
 Őzsuták szoknyája mentén ahol
 Őzsuták otthonos feje fordul,
 Testük fényt szítál
 Fiút szül a fű szemükben
 Rövidre nyírt fekete hajú fiút
 Fiút, akinek tenger a szája
 A fiút, lába közt viharral.

Csendesítsd el a dombokat
 A felhők a fejükhöz simulnak
 Csapkedi fejük az esőt
 A fiú férfivá válik
 A férfi várossá válik
 A város temetéssé válik
 A csípőben érezni minden hangot
 Érezni a szívfájdalom puha bugyraiban
 Érezni az émelyítő ízületben
 Érezni az üres koponyában
 Törékeny vagyok, mondja a férfi
 Óvatosan, lazán szúrj a szegycsontomba,
 hogy megérintsd a vérem.
 Csináld. Csendesen
 Keress meg a kapunál
 A ma éjszakájának
 köntöse alatt.

JERICHO BROWN

Mint egy emberi lény

(As a Human Being)

Íme, saját boldogságod, a
Boldogság, amit ki is érdemeltél.
Egy mástól külön ülnek,
Ahogy te és anyád
Ültetek a kanapé szélein,
Miután kijött a mentő, hogy elvigye
Apádat. Néhány jó orvos
Majd meg fogja gyógyítani, és
Hamarosan érkezik egy nagynéni,
Hogy elvigye anyádat a kórházba,
Ahol örökre el fog helyezkedni
Apád mellett, ahogy ígérte. Tartja a
Széklábat, mintha eleshetne,
Mintha ez lenne az egyetlen stabil pont,
És az is, amióta azt tetted, amit
Mindig is akartál, összeverekedtél az apáddal,
És győztél, megnyomorítottad.
Lesz egy sebe, miattad mindig
Jól láthatja majd. És az anyád,
Az egyetlen nő, akiért valaha is sírtál,
Gondozni fogja, ahogy egy menyasszony,
Az esküje szerint, elhagyva mindenki mást,
Nem számít, mennyire fájdalmas a veszteség.
Nem számít, mennyire fájdalmas a veszteség,
Ami téged elhagyott, ahogy üldögélsz, emberi
Lényként értelmezted magad, aki végre kezd szabad
lenni, mert már senkinek sem kell szeretnie.

Ganümedész
(*Ganymede*)

Egy férfi eladja lovakért a fiát.
Tetszik ezt a verzió. Szeretem
A tisztességét, senki sem hibás,
Mindenki megkapja a magáét. Isten
A fiút. A fiú halhatatlan
Lesz. Az apa úton van, amíg csak
A fájdalom olyan jól hallható nem lesz,
Mint egy állat vágója, ami arra született,
Hogy azokat hordozza, akik bejárják
Örökölt királyságunkat. Amikor így olvassuk
A mítoszt, senki nem kívánja kimondani,
Hogy ez rablás. Úgy értem, nem akarnád,
Hogy Isten vágyakozzon utánad? Nem
Álmodozol valakiről, aki szárnyakon visz
Fel a magasba? És amikor az úr eljön a
Gyermekünkért, megérzi a levegőben,
Olyan a szaga, mint az embernek, akinek
Szállása van a mennyben, messzi földön,
Valahol a Remény és az Esdeklés között.
Senkinek sem kell győzködni minket.
Az országomban az emberek hisznek benne,
Hogy nem bánthatják őket, amíg megvehetőek.

Vasas Tamás fordítása

CHARLES BUKOWSKI

Hemingway

azt mesélte a nő: Havannában, 1953-ban egy szép napon,
meglátogatta Hemingwayt,
délután volt,
ágyban feküdt, párnák közt, részegen,
fényképeket készített a tökrészeg íróról,
aki felemelte a fejét, és annyit mondott:
„az Isten szerelmére, nehogy megmutasd
valakinek a képeket”.

ezt mesélte – tavaly nyáron – az az olasz nőci,
aki eljött Európából, meglátogatni,
én annyit mondtam neki:
„bizonyára nagyon jó az a fénykép”.
azt is mondta még, hogy az otthonom
nagyon hasonló, mint Hemingway-é.
aztán ittunk valamit, megvacsoráztunk,
majd elsietett, mert indult
a repülőgép.

a fénykép ott lóg a falon, a lépcsőházban,
észak felé néz.

H. kövér és nagyon részeg,
és a megfelelő helyre
került.

Cserék
(Changes)

Jack London miközben különös
történeteit írta regényhőseiről,
néha úgy berúgott,
hogy nem tudott magáról,
Eugene O' Neil is alkoholt vedelt,
míg koromsötét verseit
írta.
a mostani modernek, kortársaim,
egyetemeken tanítanak,
nyakkendő és öltönyt viselnek,
aranyos kislányok meresztik rájuk szemüket,
tekintetüket le nem veszik róluk,
pedig a rét, olyan szép zöld,
a könyvek pedig egyre unalmasabbak,
az élet így hal
szomjan.

Fenyvesi Ottó fordítása

SENKO KARUZA

Nehéz jó férjnek lenni

(Teško je biti dobar muž)

Szombat van, reggel, a konyhában pizsmogok, várom,
valaki felébredjen.

A nagy alvók erősebbek, mint a kívánságom,
hirtelen eszembe jut, ma jó férj
és apa leszek. Asztalhoz ülök, és egy cédulára felírom
mi kell a jó ebédhez.

A meredek utcán lemegyek a piacra,
Vidáman szedem a lábam, közben nézelődöm, azt akarom,
lássa mindenki milyen a boldog ember,
aki ma elfeledkezett autójáról,
és eszébe jutott a családja.

Odüsszeiába kezdek a piaci asztalok között,
tapogatom a feltornyozott terméseket,
paradicsom és alma, hagyom magam rábeszélni,
de a legszebbeket és a legnagyobbakat választom,
gyűlik a tapasztalat, az árusok tanácsokkal látnak el.
Szaporodnak a zacskók, menük cikáznak a fejemben,
ott a piacon megélem az ünnepi ebéd
megszervezésének csodáját. A végén jöhet egy illatos sárga-
dinnye is.

Ha legalább egyik kezem szabad lenne, integetnék
mindenkinek, mert ez biztosan nem az utolsó alkalom.
Rohanok haza a családomhoz, jó lenne, ha aludnának még
egy kicsit.

Az út, ami az előbb lefelé futott velem,
most felfelé visz, hány éves is vagyok?
Egyik kezemből a másikba rakom a zacskókat,
de sehogy se lesznek könnyebbek,
különösen a krumplis zacskó nem.

Fenyvesi Ottó fordítása

SZÁMUNK SZERZŐI

Jenei Gyula (1962, Abádszalók) költő, szerkesztő, újságíró, tanár. A szolnoki Eső irodalmi lap alapító főszerkesztője. Szolnokon él. Legutóbbi kötete: Szabadulószoba (2022).

Deczki Sarolta (1977, Debrecen) irodalomtörténész, filozófus, kritikus, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet Modern Magyar Irodalmi Osztályának tudományos munkatársa. Tar Sándorról szóló monográfiája 2022-ben jelent meg az Osiris kiadónál.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, szerkesztő. József Attila-díjas.

Takács Nándor (1983, Mór): költő, a győri Műhely folyóirat szépirodalmi szerkesztője. Verseskötetei: Kolónia (Napkút Kiadó, 2014), Rádiócsend (Napkút Kiadó, 2024). „A szerző a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramjának ösztöndíjasa.”

Bánki Éva (1966, Nagykanizsa) író, költő, irodalomtörténész, tanár 1966-ban született Nagykanizsán. Világirodalmat és kreatív írást tanít a KRE bölcsészkarán.

Simon Adri (1974, Szeged) Budapesten élt és dolgozott, jelenleg ismét Szegeden él. Az Athenaeum Kiadó szerkesztője. Verset, kritikát, esszét publikál. Verseskötetei: FEAT (2004); Komplemente (2010); Földerengés (2015); Tizenöt halál (2021). Rendhagyó kritikakötete: Az életszatyor és egyéb málhák (2021).

Kilián László (1961, Várpalota) író, szerkesztő, a Művészetek Háza Veszprém irodalmi programigazgatója.

Buzás Huba (1935, Medgyesegyháza) költő, nyugalmazott bíró. Veszprémben él.

Láng Eszter (1948, Korond) képzőművész, művészeti író, költő. Rendszeres résztvevője országos és nemzetközi képzőművészeti tárlatoknak. Grafikával, fotóval, installációval és performanszal is foglalkozik. Debrecenben él.

Csorba Béla (1950, Temerin) vajdasági magyar költő, tanár, politikus. Az Új Symposion harmadik nemzedékének tagja.

Triceps (Lantos László, 1955, Nagykikinda) színházi és filmrendező, performer, művészeti író, kulturális szervező. Budapesten él.

Falsik Mari (1956, Budapest) költő, műfordító.

Mohai V. Lajos (1956, Nagykanizsa) költő, író. József Attila-díjas.

Farkas Wellmann Endre (1975, Marosvásárhely) költő, szerkesztő. József Attila-díjas.

Székelyhidi Zsolt (1973, Debrecen) költő, fotográfus, zenész.

Telffy Ármin (1996, Budapest) költő, kritikus.

Juhász Zsuzsanna (1958, Sztálinváros) az ELTE pszichológia szakán végzett.

Oláh András (1959, Hajdúnánás) Író, költő, szerkesztő. Diplomáit a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen és a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán szerezte. Mátészalkán él. Legutóbbi verseskötete Fagyponat alatt címmel a Magyar Napló Kiadó gondozásában jelent meg 2020-ban.

Móger Tímea (1981, Zombor) költő, újságíró. A délvidéki Magyar Szó munkatársa. Doroszlón él. Legutóbbi kötete: Sajtátfalu ((Művészetek Háza Veszprém, 2022)

Szemes Péter (1979, Zalaegerszeg) irodalomkritikus, szerkesztő.

Mosonyi Kata (1949, Mosonmagyaróvár) kritikus, tanár. Pécssett él.

Bence Erika (1967, Bezdán) irodalomtörténész, egyetemi tanár (Újvidéki Egyetem, BTK).

Hörcher Eszter (1984, Budapest) irodalom- és művészettörténész. A Holokauszt Múzeum munkatársa. Legutóbbi kötete: Tükörzódések és kölcsönhatások (Művészetek Háza Veszprém, 2023)

Murányi Zita (1982, Budapest) költő, újságíró.

Németh István Péter (1960, Tapolca) irodalomtörténész, tanár.

Röhrig Eszter (1954, Budapest) író. Legutóbbi kötete: Ephyra, szerelmem (2023)

Octavio Quintanilla (1983, Harlingen, Texas, USA) a VersoFrontera irodalmi és művészeti fesztivál alapítója és igazgatója, az Alabrava Press kiadója, valamint a texasi San Antonio babérművészeti költője. Frontexto (vizuális versei) projektje, kép és szó keveréke több kiállítást és publikációt megért. Következő verseskötete, a The Book of Wounded Sparrows 2024 őszén jelenik meg a Texas Review Press kiadónál. Irodalmat és kreatív írást tanít az Our Lady of the Lake Egyetemen.

Jericho Brown (1976, Shreveport, Louisiana, USA) amerikai kortárs költő.

Charles Bukowski (1920-1994) amerikai író, költő.

Senko Karuza (1957, Split, Horvátország) gyermekkorát Vis szigetén töltötte. Filozófiát tanult a Zágrábi Egyetem bölcsészettudományi karán. Írásait tucatszámú idegen nyelvre lefordították. A Szigetlakók (Vodič po otoku) című kötete 2012-ben, magyarul is megjelent. Vis szigetén él.

A Vár Ucca Műhely Könyvek sorozat eddig megjelent kötetei

2002

- Fábián László: A gond embere (1)
Széki Patka László: Amorgosz II-III.
(2)
Orcsik Roland: Rozsdamaró (3)

2003

- Bodosi György: Don Domani (4)
Mészáros Ernő: A város peremétől
az akadémiáig (5)
Búzás Huba: Napranéző (6)

2004

- Brassai Zoltán: Gárdonyi Géza (7)
Fenyvesi Ottó: Blues az óceán felett
(8)
Horváth Tibor: Búvópatakok (9)
Arany Zsuzsanna: Ördögtrillák (10)

2005

- Sarusi Mihály: Túl-a-gulág (11)
Hordós Csaba: Szélzene (12)

2006

- Nemere István: Születésnap novem-
berben (13)
Domján Gábor: Csalódott szereplők
(14)

2007

- Bíró József: Self acting (15)
Ányos Pál: Higgy, remélj, szeress
(16)

2008

- Széki Patka László: 60 vers (17)
Fábián László: Az öröm embere
(18)

2009

- Ányos Pál: Édes Fiaim ...Figyel-
mezzetek! (19)
Sarusi Mihály: Hiábahaza (20)

2010

- Virág Zoltán: Szülőfölkék, határok,
dialógusok (21)
Széki Patka László: Átégett ég (22)

2011

- Arany Zsuzsanna: Isten bálján (23)

2012

- Fenyvesi Ottó: Tele van a memória
(24)
Botár Attila: A helyzet izotópjai (25)

2013

- Kulcsár Ágnes (képzőm-i albuma)
(26)
Tungli M Klára: Észrevétlen és alig
(27)
Janus Desertus: Fabulae de Urso
maiore (Pusztay János) (28)
Réthy István: Bojtorján és Fuszuly-
ka (29)
Sebő József: Dicshalom (30)

2014

- Géczi János: Szélbe burkolt város
(31)
Sarusi Mihály: Szentföldön (A Vaga-
bundkorzó VII.) (32)
Botár Attila: Időfoltok (33)
Fenyvesi Ottó: Dryfujaca szczelina
Géczi János: Pozłupane plakaty
(lengyel nyelvű) (34) és (35)
Fenyvesi Ottó: A szabadság foglyai
(36)

2015

- Tungli M. Klára: Tornyok fölött a
szó... (37)
Tömöry Péter: Bodóné lányai (38)
Debreczeny György-Nyírfalvi Ká-
roly: Két hang, tíz ujj (39)

Faludi Ádám: Betépett oldalak (40)
 Brassai Zoltán: Megérkezni és itt
 maradni (41)

2016

Botár Attila: Kötődések (Ave Regi-
 na) (42)
 Arany Zsuzsanna: Desiré Kalandjai
 (43)

2017

Praznovszky Mihály: Írók és kultu-
 szok (44)
 Péntek Imre: Vizuális kalandozások
 (45)
 Tungli M. Klára: Nadi és Lara (46)
 Kántás Balázs: Áthangolás (47)

2018

László Zsolt: Hajnal a mélyben (48)
 Virág Zoltán: Próbára tett emlékezet
 (49)
 Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása
 (50)

2019

Bokányi Péter: Álom, emlék, hul-
 lámverés (51)
 Faludi Ádám: Nincskereső (52)
 Búzás Huba: Félrevert harangjaim
 (53)
 Kántás Balázs: Poetica humanistica
 hungarica (postmoderna?) (54)
 Botár Attila: Mire készültek csilla-
 gok? (55)
 Kántás Balázs: Európa(i) Rádió(s)
 (56)

2020

Péntek Imre: Megviselt papírmúze-
 um (57)
 Virág Zoltán: Nyelvi mozaikok és
 kulturális rezonanciák (58)

Bakonyi István: Írók, költők nyomá-
 ban (59)

Tungli M. Klára: Tüzes jégvirág (60)
 Botár Attila: Úszómester néhány
 szezonzra (61)
 Fenyvesi Ottó: 66 (62)

2021

Csányi Erzsébet: Vajdasági Dipti-
 chon (63)
 Búzás Huba: Évszázadok feje fölött
 (64)
 Éltető Erzsébet: Szí/Rag/tapasz (65)
 Gál Csaba: Ellenszer (66)

2022

Péntek Imre: Elpergő évek (67)
 L. Móger Tímea: Sajátfaluk (68)
 Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas he-
 gyek (69)
 Pollágh Péter: Régi voltam (70)

2023

Somogyi Csaba: Variációk egy nap-
 rendszerre (71)
 Pusztay János: ... és mégis és újra
 tündököl a templom (72)
 Hörcher Eszter: Tükröződések és
 kölcsönhatások (73)
 Szeles Judit: Libegő (74)
 Korinek Janka: Szélkerék (75)
 Varga Richárd: Súlyok repüléshez
 (76)

2024

Debreczeny György: Akarom mon-
 dani (77)
 Hegyi Zoltán: Garázsmenet (78)
 Botár Attila–Csontos Katalin: Hold-
 ban dobszó (79)
 Kántás Balázs: Kitérni nincs mód
 (80)

A Vár Ucca Műhely számait a következő üzletekben biztosan meg tudja vásárolni

Relay Café 1446 Aréna – **1148 Budapest**, Hungária körút 48.
Inmedio 2410 Óbuda Auchan – **1033 Budapest**, Szentendrei út 115.
Inmedio 2401 Bp Campona – **1223 Budapest**, Nagytétényi út 37-47.
Inmedio 2417 Bp Pólus Center – **1152 Budapest**, Szentmihályi út 131.
Inmedio 2103 Soroksár Auchan – **1239 Budapest**, Auchan Soroksár, Bevásárló utca
Inmedio 2441 Budaörs Tesco – **2040 Budaörs**, Kinizsi út 1.
Inmedio 2102 Budaörs Auchan – **2040 Budaörs**, Auchan, Sport utca 2.
Inmedio 2104 Törökbálint Auchan – **2045 Törökbálint**, Torbágy utca 1. B/420
Inmedio 2135 Budakalász Auchan – **2011 Budakalász**, Omszk Park 1.
Relay 1113 Érd Stop Shop – **2030 Érd**, Budai út 13.
Inmedio 2126 Solymár Auchan – **2083 Solymár**, Szent Flórián utca 2.
Inmedio 2101 Fót Auchan – **2151 Fót**, Fehérkő út 1.
Inmedio 2847 Dunakeszi -Fót Te – **2120 Dunakeszi**, Fóti út 120.
Inmedio 2150 Maglód Auchan – **2234 Maglód**, Eszterházy János utca 1.
Inmedio 2105 Sz.miklós Auchan – **2310 Szigetszentmiklós**, M0, Háros utca 120.
Relay 1101 Tatabánya MÁV – **2800 Tatabánya**, Győri út 1.
Inmedio 2506 Komárom Igmándi u – **2900 Komárom**, Igmándi út 11.
Inmedio 2112 Salgótarján – **3100 Salgótarján**, Erzsébet tér 5.
Inmedio 2305 Mezőkövesd – **3400 Mezőkövesd**, Mátyás király út 101.
Inmedio 2303 Miskolc Auchan ex – **3500 Miskolc**, Pesti út 9.
Inmedio 2327 Miskolc Auchan – **3527 Miskolc**, József Attila utca 87.
Inmedio 2707 Debrecen Malom... – **4027 Debrecen**, Füredi út 27.
Inmedio 2702 Debrecen Auchan – **4031 Debrecen**, Kishatár utca 7.
Inmedio 2715 Debrecen Tesco – **4031 Debrecen**, Kishegyesi út 1-11.
Inmedio 2706 Fehérgyarmat – **4900 Fehérgyarmat**, Kossuth tér 3-5.
Relay 1702 Szolnok MÁV – **5000 Szolnok**, Vasútállomás, Jubileum tér
Inmedio 2809 Szolnok Auchan – **5000 Szolnok**, Szandaszőlős, Felső Szandai rét
Inmedio 2920 Szolnok Volán Üzlet – **5000 Szolnok**, Ady Endre út 15.
Inmedio 2805 Orosháza Vásárcsarnok – **5900 Orosháza**, Könd utca 47-49.
Inmedio 2830 Orosháza Tesco – **5900 Orosháza**, Vásárhelyi út 23/a.
Inmedio 2220 Kecskemét Auchan – **6000 Kecskemét**, Dunaföldvári út 2.
Inmedio 2209 Csongrád Fő u – **6640 Csongrád**, Fő utca 2-4.
Inmedio 2202 Szeged Auchan – **6722 Szeged**, Zápor utca 4.
Inmedio 2508 Bonyhád – **7150 Bonyhád**, Szabadság tér 12.
Inmedio 2902 Kaposvár Pláza – **7400 Kaposvár**, Kaposvár Plaza, Berzsenyi utca
Inmedio 2504 Pécs Árkád – **7622 Pécs**, Árkád, Bajcsy-Zsilinszky utca
Inmedio 2109 Szfvár Auchan – **8000 Székesfehérvár**, Holland fasor 2.
Inmedio 2002 Pápa Kossuth u. 3 – **8500 Pápa**, Kossuth Lajos utca 30.
Inmedio 2915 Nagykanizsa TESCO – **8800 Nagykanizsa**, Tesco, Boszorkány utca 2.
Inmedio 2613 Győr Vásárcsarnok – **9001 Győr**, Herman Ottó utca 25.
Inmedio 2632 Győr Árkád – **9001 Győr**, Árkád, Budai út 1.
Inmedio 2602 Sopron – **9400 Sopron**, Széchenyi tér 13.
Inmedio 2608 Szombathely Szűrcs – **9700 Szombathely**, Szűrcsapó utca 4.
Inmedio 2612 Kőszeg Városház u – **9730 Kőszeg**, Városház utca 5.

Keresse lapunkat a Relay vagy az Inmedio üzleteiben!

valamint kapható az Írók boltjában (Budapest, Andrássy út 45.)
és Veszprémben a Művészetek Házában.

